

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

Кваліфікаційна робота

**РОЛЬ НАТО ТА ОДКБ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ У
ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇНАХ**

Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»
Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні
студії»

Колінько Іван Юрійович,
здобувач
освітнього ступеня «магістр»
денної форми навчання

Кундеус Оксана Миколаївна,
науковий керівник,
кандидат політичних наук, доцент

Рівне 2023

Анотація магістерської роботи

Колінько І.Ю. Роль НАТО та ОДКБ в забезпеченні національної безпеки
Рівне: РДГУ, 2023. 151 с.

Науковий керівник: Кундеус О.М., кандидат політичних наук, доцент.

Актуальність наукового дослідження полягає в тому, що сучасний світ характеризується кардинальним перерозподілом центрів впливу у контексті формування так званого багатополюсного світу. Багатогранність, різноманітність і глибина такого процесу потребує від фахівців з національної безпеки безпомилково розбиратися у всіх перепитях і особливостях цього процесу. Наше дослідження повинне посприяти в розумінні суті геополітичних процесів на територіях, де політичний, економічний та воєнний вплив росії був переважаючим. У науковому аспекті актуальність полягає в малодослідженості

Мета нашого магістерського дослідження - дослідити безпековий простір пострадянських країн на прикладі взаємодії з структурами НАТО і ОДКБ. Дотягнення цієї мети передбачає виконання наступних завдань:

- дослідити основні підходи до вивчення національної безпеки;
- визначити роль та місце НАТО в системі євроатлантичної безпеки;
- охарактеризувати роль та місце ОДКБ на пострадянському просторі;
- дослідити наскільки НАТО ефективним, як гарант національної безпеки країн колишньої СРСР (країни Балтії.)

Об'єктом нашого дослідження виступає безпековий простір пострадянських країн на прикладі взаємодії з структурами НАТО і ОДКБ. Предмет дослідження - НАТО та ОДКБ в забезпеченні національної безпеки у пострадянських країнах.

Ключові слова: НАТО, ОДКБ, ДКБ, Статут ОДКБ, Країни Балтики, Євроатлантичний Альянс, ЄС, СНД, пострадянський простір, програмні документи НАТО, Національна безпека.

Abstract of the master's thesis

Kolinko I.U. A role of NATO and ODKB is in providing of national safety
Rivne: RSHU, 2023. 151 p. Supervisor: Kundeus O.M., candidate of political
sciences, docent.

Actuality of scientific research consists in that the modern world is characterized by the cardinal redistribution of centers of influence in the context of forming of the so-called multipolar world. Many-sided nature, variety and depth of such process, needs from specialists on national safety faultlessly to understand in all перепиттях and features of this process. The scientific research uses the methodology of geopolitics analysis to identify the basic characteristics of NATO's current policy towards Latvia and the rest of the Baltic Sea countries. This region with the collapse of the former Soviet Union seemed to be one of the most stable in terms of military security. Aim of our master's degree research - to investigate safety space of post-soviet countries on the example of co-operations with the structures of NATO and ODKB. For writing of our master's degree research the row of tasks was outlined:

1. To investigate the човні going near the study of national safety.
2. To define a role and place of NATO in the system of єроатлантичної safety.
3. To define a role and place of organization of the states of collective security on post-soviet space.
4. To investigate as far as NATO effective, as a guarantor of national safety of countries of former to the USSR (countries of Baltic.)

As an object of our research safety space of post-soviet countries comes forward on the example of co-operating with the structures of NATO and organization of the states of collective security. The article of research is a role of NATO and ОДКБ in providing of national safety in post-soviet countries.

Keywords: Baltic, Latvia, Euro-Atlantic integration, European Union, NATO, organization of the states of collective security, National safety.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
Розділ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОБОТИ	8
1.1 Основні підходи до вивчення національної безпеки.....	8
1.2 Роль та місце НАТО в системі єроатлантичної безпеки	20
1.3 Роль та місце ОДКБ на пострадянському просторі	31
Розділ 2 НАТО ЯК ГАРАНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇН КОЛИШНЬОГО СРСР (КРАЇНИ БАЛТІЇ).....	37
2.1 Вступ країн Балтії до НАТО.....	37
2.2 Діяльність країн Балтії в НАТО та розбудова системи безпеки	65
2.3 Зхацищеність країн під час повномасштабного вторгнення російської Федерації в Україну.....	77
Розділ 3 ОДКБ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОСІЙСЬКОГО ВПЛИВУ НА ПОСТРАДЯНСЬКИЙ ПРОСТІР	79
3.1 Договір про колективну безпеку і його особливості. Трансформація ДКБ в ОДКБ.....	79
3.2 Структура та діяльність ОДКБ. Співпраця ОДКБ і НАТО	87
3.3 Країни СНД В ОДКБ в сучасний період	115
3.4 Порівняльний аналіз воєнно-стратегічних концепцій НАТО і ОДКБ	127
ВИСНОВОК.....	135
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	140
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність наукового дослідження полягає в тому, що сучасний світ характеризується кардинальним перерозподілом центрів впливу у контексті формування багатополюсного світу. Багатогранність, різноманітність і глибина такого процесу потребує від фахівців з національної безпеки безпомилково розбиратися у всіх перепитях і особливостях цього процесу. Наше дослідження повинне посприяти в розумінні суті геополітичних процесів на територіях, де політичний, економічний та воєнний вплив росії був переважаючим.

У сучасних умовах глобальних загроз питання національної безпеки для пострадянських країн набуває надзвичайної ваги і актуальності. Нейтралізація можливих загроз і ризиків національній безпеці країн вимагає комплексного підходу у політичній, економічній, науковій, правовій, воєнній та духовних сферах. В даний час змінилися «правила війни», оскільки невійськовий інструментарій починає бути ефективнішим за військовий. Він має на увазі політичні, економічні, інформаційні, гуманітарні методи, що активізують протестний потенціал населення.

Мета нашого магістерського дослідження - дослідити безпековий простір пострадянських країн на прикладі взаємодії з структурами НАТО і ОДКБ.

Для досягнення сформульованої мети необхідно вирішити наступні основні задачі:

1. Дослідити основні підходи до вивчення національної безпеки.
2. Визначити роль та місце НАТО в системі єроатлантичної безпеки.
3. Охарактеризувати роль та місце ОДКБ на пострадянському просторі.
4. Дослідити наскільки НАТО є ефективним, як гарант національної безпеки країн колишньої СРСР (країни Балтії.)
5. Дослідити ОДКБ як інструмент російського впливу на пострадянський простір.

Об'єкт нашого дослідження виступає безпековий простір пострадянських країн на прикладі взаємодії з структурами НАТО і ОДКБ.

Предмет дослідження - НАТО та ОДКБ в забезпеченні національної безпеки у пострадянських країнах.

Наукова новизна магістерської роботи полягає в тому, що вона є самостійним, завершеним комплексним науковим дослідженням безпекового простору пострадянських країн на прикладі взаємодії з структурами НАТО і ОДКБ. Новизна одержаних результатів полягає в акцентуванні ролі НАТО у країнах Прибалтики та неспроможності ОДКБ, як органу забезпечення та захисту національної безпеки, в розробці та впровадженні у практику програмних положень з проблем національної безпеки і оборони країн пострадянського простору, зокрема України, як логічного доповнення до державної існуючої Концепції.

Хронологічні рамки наукового дослідження – від часу розпаду СРСР до сьогоднішнього дня. Точніше з 1992р до 2023р.

Територіальні рамки – держави пострадянського простору які увійшли до НАТО та до ОДКБ.

Практичне значення магістерської роботи полягає в тому, що її матеріали, висновки та рекомендації узагальнюють історичний досвід з питань забезпечення національної безпеки і оборони країн пострадянського простору. Результати дослідження можуть бути використані при підготовці концептуальних засад вдосконалення системи національної безпеки країн пострадянського простору, зокрема України при розробці нормативно-правових актів, шляхом внесення змін і доповнень до чинних нормативно-правових документів, з урахуванням нових загроз, ризиків, небезпек та викликів. Викладений матеріал є важливим підґрунтям при підготовці узагальнюючих лекційних курсів, розробки підручників з міжнародних відносин, національної безпеки, військової історіографії, військово-політичної історії, навчально-методичних посібників і рекомендацій у сфері військової освіти.

Особистий внесок автора у розробку проблеми, полягає в тому, що він на основі проаналізованого матеріалу, наукових праць, публікацій у спеціалізованих періодичних виданнях, фахових інтернет-видань зробив спробу

комплексно охарактеризувати процес ефективності НАТО, як гаранту національної безпеки країн колишньої СРСР (країни Балтії.) та ОДКБ як інструменту російського впливу на пострадянський простір.

Вказав на політичну відповідальність даних організацій за стан національної безпеки і оборони, її систему забезпечення, організації контролю за її функціонуванням. Вказав характерні риси і вимоги, щодо подальшої модернізації національної безпеки у країнах пострадянського простору.

Структура кваліфікаційної роботи передбачає вступ, три розділи, перший розділ і другий складається з трьох підпунктів, а третій розділ містить чотири підпункти, висновків, списку використаної літератури, додатків

Апробація нашої магістерської роботи була здійснена на XII Міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії». 24 листопада 2022р. Рівненський державний гуманітарний університет. Рівне. Назва виступу «Гібридна війна як один з інструментів російської агресії проти України».

Доповідь на звітній науковій конференції викладачів, співробітників і здобувачів вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету за 2022 рік від 18-19 травня 2023 року.

Тема виступу «Євроатлантичні перспективи України». XIII Міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії». 23 листопада 2023р. Рівненський державний гуманітарний університет. Рівне. Подано до друку статтю у науковий збірник «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» на тему «Здійснення процесу функціонування організації договору про колективну безпеку (ОДКБ)».

РОЗДІЛ І ТЕОРИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОБОТИ

1.1 Основні підходи до вивчення національної безпеки

Процес вивчення національної безпеки полягає у поєднаному розгляді теоретичних і практичних проблем, явищ, подій фактів, що мають значення для забезпечення національної безпеки в країнах. Вони будують цілісні системи взаємозв'язку та динаміки всіх елементів, та комплексне застосування взаємопов'язаних заходів, об'єднаних єдиним задумом і спрямованих на вирішення завдань забезпечення національної безпеки.

Забезпечення національної безпеки як стану захищеності державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного й оборонного потенціалу від зовнішніх і внутрішніх загроз полягає у створенні необхідних умов для захисту зазначених об'єктів, підтриманні їх у належному стані та поновленні у разі порушення. Належний стан національної безпеки досягається проведенням єдиної державної політики, скоординованої системою заходів, адекватних загрозам найважливішим інтересам кожної держави.

Проблеми державного управління у контексті сучасної гібридної війни з позицій політичної або управлінської науки у теперішній розробляються і висвітлюються недостатньо. Науки в цьому відношенні “заборгували” перед практикою. Тому сучасна вітчизняна теорія і практика державного управління вже тривалий час відстає від цих процесів, а доцільність таких розробок не знаходить переконливих заперечень.

Характерна особливість проведення подібних досліджень полягає в тому, що перед ним, багаторічне інформаційне протистояння як у середині, так і за межами країни. Сьогоднішня інформаційна війна на сьогоднішній день, а вийшла на новий, значно вищий рівень і тепер уже реально загрожує всій національній безпеці та територіальній цілісності держави. Досвід боротьби з інформаційною агресією наповнився новим змістом після 11 вересня 2001 р., коли в США розпочалася глобальна інформаційна операція з боротьби з міжнародним тероризмом, що стала важливою частиною нової світової

геополітичної стратегії. Успіх цієї стратегії очевидний. Уперше солідарність із США виразили усі країни світу. Отже, на початку ХХІ ст. було винайдено інформаційний важіль, який поступово реалізується, і могутня інформаційна машина працює над його впровадженням у ЗМІ усього світу.

Як описує «новий світовий устрій» один із його головних стратегів З. Бжезінський, «...гегемонія тягне за собою комплексну структуру взаємозалежних інститутів та процедур, передбачених для вироблення консенсусу і непомітної асиметрії у сфері державної влади та впливу.»

Американська глобальна перевага національної безпеки, таким чином, підкріплюється складною системою союзів та коаліцій, яка буквально опоясує весь світ. Її основні моменти включають: систему колективної безпеки, в тому числі об'єднане командування та збройні сили, наприклад НАТО, американсько-японський договір безпеки тощо; регіональне економічне співробітництво, наприклад NAFTA, та спеціалізовані глобальні організації співробітництва, наприклад Світовий банк, МВФ, СОТ; процедури, які приділяють особливу увагу спільному прийняттю рішень; надання переваги демократичному членству у ключових союзах; рудиментарну глобальну конституційну та юридичну структуру (від Міжнародного суду до спеціального трибуналу по розгляду військових злочинів у Боснії).

Особливо важливий висновок З. Бжезінського полягає в тому, що, на відміну від імперій минулого, американська глобальна система не є ієрархічною пірамідою. Навпаки, Америка стоїть у центрі взаємозалежного всесвіту, в якій влада функціонує через постійне маневрування, діалог, “дифузцію” та бажання формального консенсусу, хоча ця влада походить з єдиного джерела — Вашингтону. Переважна більшість американців (74 %) вважає, що “США на рівні з іншими державами повинні вирішувати міжнародні проблеми” . З. Бжезінський написав про це більш детально: “Необхідно створити геополітичну структуру, яка буде здатна пом’якшити невідворотні потрясіння та напругу, викликані соціально-політичними змінами,

в той же час формуючи геополітичну серцевину взаємної відповідальності за управління світом без війн”.

Геополітики вже давно звернули увагу на дані інститутів щодо вивчення суспільної думки американців стосовно того, звідки походить зовнішня загроза: міжнародний тероризм — 80 %; застосування хімічної та біологічної зброї — 75 %; виникнення нових ядерних держав — 73 %; епідемії — 71 %; хвиля емігрантів у США — 55 %; конкуренція Китаю — 65 %; Японії — 45 %; ісламістський фундаменталізм — 38 %; воєнна могутність Росії — 35 % [6,8].

Національна безпека це комплекс законодавчих та організаційних заходів, спрямованих на постійну захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і довкілля та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам[31].

Основні параметри національної безпеки 1. Національні інтереси — життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності народу України

як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток;

2. Загрози національній безпеці — наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України;

3. Воєнна організація держави — сукупність органів державної влади, військових формувань, утворених відповідно до законів України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем із боку суспільства і безпосередньо спрямована на захист національних інтересів України від зовнішніх та внутрішніх загроз;

4. Правоохоронні органи — органи державної влади, на які Конституцією і законами України покладено здійснення правоохоронних функцій.

Основними принципами забезпечення національної безпеки є:

- Пріоритет прав і свобод людини і громадянина;
- Верховенство права;
- Пріоритет договірних (мирних) засобів у розв'язанні конфліктів;
- Своєчасність і адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам;
- Чітке розмежування повноважень та взаємодія органів державної влади у забезпеченні національної безпеки;
- Демократичний цивільний контроль над воєнною організацією держави та іншими структурами в системі національної безпеки;
- Використання в інтересах України міждержавних систем та механізмів міжнародної колективної безпеки.

Національна безпека України забезпечується шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, воєнній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших сферах. Вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення національної

безпеки України обумовлюється необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз національним інтересам.

Пріоритетами національних інтересів є:

- гарантування конституційних прав і свобод людини та громадянина;
- розвиток громадянського суспільства, його демократичних інститутів;
- захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи України;
- зміцнення політичної і соціальної стабільності в суспільстві;
- забезпечення розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України, гарантування вільного розвитку, використання і захисту, інших мов національних меншин України;
- створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки та забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення;
- збереження та зміцнення науково-технологічного потенціалу, утвердження інноваційної моделі розвитку;
- забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства, збереження довкілля та раціональне використання природних ресурсів;
- розвиток духовності, моральних засад, інтелектуального потенціалу Українського народу, зміцнення фізичного здоров'я нації, створення умов для розширеного відтворення населення;
- інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий простір;
- розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу в інтересах .

Зародження і формування концепції національної безпеки т у світі було на прикладі окремих успішних країн. Найяскравіше цей процес ммоно

побачити у Сполучених Штатах Америки, що було результатом досвіду ведення зовнішньої політики, накопиченого керівництвом країни в ході війни, а також особливостей, що визначають американські підходи до забезпечення безпеки країни в конкретних історичних умовах. Тут і бачимо всі принципи, щодо вивчення національної безпеки.

Інші зарубіжні держави не пішли на таку докорінну перебудову зовнішньо-політичного механізму, а встали на шлях поступової, еволюційної переробки. Це відбулося через такі чинники, як консервативності мислення та відсутність можливостей. Майже всі країни Заходу за основу взяли американські погляди на проблему безпеки. У період «холодної війни» жорстка конфронтація у військовій та ідеологічній областях визначила пріоритет зовнішньополітичного і військово-політичного підходу до проблем національної безпеки в США. Тому стратегія національної безпеки США в ті роки стосувалася тільки зовнішньої безпеки, не беручи до уваги внутрішньої політики.[50,с.31-34]

У роки президентства Б. Клінтона в стратегії національної безпеки США з'явився спеціальний розділ з економічних питань, в якому, зокрема, стверджувалося: «З одного боку, ми повинні пожвавити економіку, якщо ми хочемо підтримувати високий рівень боєготовності збройних сил, реалізуючи наші зовнішньополітичні ініціативи і розширюючи вплив США у світі, а з іншого - нам необхідно активно діяти за кордоном, якщо ми хочемо відкрити для себе іноземні ринки і створити нові робочі місця для американців». Адміністрація Дж.Буша визначилася зі своєю стратегією в галузі національної безпеки, але в 2002 р перші її кроки в цій області і практичні дії після терористичних актів у вересні 2001 р свідчать, що загальний курс у сфері національної безпеки, вироблений в попередні роки, не змінився, а тільки придбав більше імперські і по-американськи безцеремонні риси. У законі США «Про національну безпеку» 1947 не міститься визначення поняття «національна безпека». [49, т7]

Американські політологи придумали масу різноманітних визначень цього поняття. Словник військових термінів міністерства оборони США визначає національну безпеку США, як сферу докладання спільних зусиль військової і зовнішньої політики і як бажане умова (стан), що забезпечується в першу чергу американськими військовими та оборонними перевагами над будь-якою іноземною державою або групою держав, сприятливою позицією в міжнародних відносинах, а також обороноздатністю і невразливістю, що дозволяє успішно протистояти ворожим або руйнівним, явним або прихованим діям інших країн, включаючи застосування ними військової сили. Фактично в цьому визначенні виражена ідея ідеальної ситуації абсолютного військової переваги США над збройними силами усього світу, що зайвий раз свідчить про найтісніший зв'язок США, діяльності в галузі національної безпеки з зовнішньою і військовою політикою при опорі на військову силу.

Концепція національної безпеки США становить теоретичну основу американської військової і зовнішньої політики. Зараз, коли в Росії підхід до проблем національної безпеки повністю деідеологізований, США посилюють ідеологічну сторону своєї концепції національної безпеки на принципах теорії «нового світового порядку». США прямо вказують на те, що зовнішня політика не може не бути ідеологізована, оскільки ідеологія - форма прояву національних інтересів. Це виявляється і в «Стратегії національної безпеки США», представленій президентом США Дж. Бушем у вересні 2002 р в Конгрес в якості документа, що визначає цілі, завдання та напрямки діяльності американської адміністрації в сфері зовнішньої і військової політики на найближчий рік. У ній поряд з виразними геополітичними засадами «національної безпеки», в наявності і яскраво виражена ідеологічна сторона: «Війна з тероризмом - це не зіткнення цивілізацій .. Це боротьба ідей, і саме в цій битві Америка повинна отримати перемогу». Дана стратегія заснована на ідеї про те, що забезпечення національної безпеки США безпосередньо пов'язане із затвердженням та функціонуванням свободи і демократії в інших країнах шляхом встановлення нового світового порядку при лідируючій ролі

США. За висловом американського політолога Нолана, мова йде ні багато, ні мало про вдосконалення всього світу.[49]

У стратегії національної безпеки США, насамперед відбуваються виокремлення національні цілі, на досягнення яких спрямована національна стратегія адміністрації США. При адміністрації Б.Клінтона національна стратегія в даному документі поширювалася на три сфери: політичну, військову та економічну, а в якості пріоритетних цілей висувалися: зміцнення безпеки, забезпечення процвітання нації, розвиток демократії. Фактичний зміст національних цілей залишився незмінним, але в Стратегії національної безпеки адміністрації Дж. Буша ця тріада цілей сформульована трохи інакше: політична та економічна свобода, мирні взаєморозуміння з іншими державами і повага людської гідності.[49]

Вважається, що для досягнення цих цілей Сполучені Штати повинні: - Підтримувати прагнення держав забезпечувати повагу до людської гідності; - Зміцнювати союзи держав по боротьбі з міжнародним тероризмом і запобігти можливому нападу на США і їх союзників; - Співпрацювати з іншими країнами у врегулюванні регіональних конфліктів; - Запобігати загрози застосування зброї масового знищення проти США та їхніх союзників; - Домагатися створення вільних ринків і сприяння вільній торгівлі; - Стимулювати розвиток в нових державах відкритого суспільства та демократичних інститутів; - Визначити основні напрямки спільних дій з іншими світовими державами; - Реформувати структури, що забезпечують національну безпеку США, і надати їм здатність адекватно реагувати на загрози ХХІ ст.

У даній Стратегії зазначається: «Захист країни від ворогів є першим і основним обов'язком федерального уряду». Але при цьому підкреслюється, що ця задача в даний час кардинально змінилася. Географічна ізоляваність Сполучених Штатів більше не забезпечує безпеку країни. Справжні і майбутні супротивники будуть прагнути завдати ударів по країні та її збройним силам новими і несподіваними способами. США стикаються з новою нагальною потребою: вони повинні добитися перемоги в сучасній війні з тероризмом і

одночасно готуватися до майбутніх воєн, які суттєво відрізняються від воєн минулого століття і конфліктів нинішнього часу. [49]

У минулому, щоб напасти на Америку, потрібні були сильна армія і великий промисловий потенціал, то сьогодні загрозу можуть представляти будь які групи терористів. Тероризм як ретельно обмірковане, політично мотивоване насильство над безневинними людьми оголошений основним ворогом США на довгу перспективу. Лише стосовно терористів непридатна традиційна концепція стримування і відповідного реагування. Замість неї висувається концепція неминучої загрози з урахуванням можливостей і цілей противників США, відповідно до якої США повинні бути готові до випереджувальних дій, навіть якщо немає повної інформації про ворожі акції проти США.

Проти терористів принципом забезпечення національної безпеки США розвідка. Розвідка повинна працювати в тісній взаємодії з Міністерством оборони та правоохоронними органами і співпраці з аналогічними структурами американських союзників.

Ідеологічні посилки, що містяться в документах НАТО, формально копіюють ідеологію стратегії національної безпеки США. Зокрема, аналіз документів НАТО з оцінкою ідеологічної сторони програми «Партнерство заради миру», дозволяють говорити про те, що забезпечення стабільності в Європі безпосередньо пов'язане з встановленням та функціонуванням свободи і демократії за американським стандартом, а новим партнерам НАТО у Східній Європі і Балтії відводиться роль своєрідного буфера між Західною Європою і Росією. Говорячи про головну мету сучасної американської стратегії національної безпеки, необхідно відзначити, що вона знаходиться в сфері ідеології і спрямована на те, щоб сприяти поширенню в світі ринкової економіки та демократії. Ця мета набувала в минулому форми відомих концепцій месіанства, боротьби за права людини, боротьби проти тоталітарних режимів та ін. [49, т.7]

На сучасному етапі, беручи до уваги зміни останніх років, концепція «нового світового порядку» має на меті підтримку західних цінностей і системи

в цілому на сучасному етапі еволюції людства. Американська стратегія національної безпеки, як зазначалося вище, продовжує орієнтуватися на силу і, насамперед на військову. Багато американських вчених відзначають, що поширення у світі демократії шляхом застосування військової сили може стати джерелом дестабілізації міжнародної обстановки. Мабуть, досвід В'єтнаму, Югославії та Іраку не навчив, що в сучасних умовах неможливо вирішувати ніякі суперечності та суперечки методами збройної боротьби. Протягом усього періоду після Другої світової війни забезпечення міжнародної безпеки ґрунтувалося на дотриманні всіма державами загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, що виключають вирішення спірних питань і розбіжностей між ними за допомогою сили або загрози силою.[49, т.7]

Але з березня 1999 в результаті агресивного нападу США і НАТО на Югославію цей світо порядок перестав існувати. Ця агресія наочно продемонструвала готовність США і НАТО відтепер за власним розсудом, не звертаючи уваги на ООН і міжнародне право, силою зброї нав'язувати суверенним державам свій варіант вирішення будь-якої кризової ситуації, у тому числі штучно створюваної. При цьому особливо обмовляється, що будьякі зусилля США в області забезпечення міжнародної безпеки та захисту американських інтересів не повинні бути ослаблені діями Міжнародного кримінального суду, юрисдикція якого не поширюється на американських громадян і рішення якого США не визнає. Замість цього США будуть в повному обсязі застосовувати свій закон «Про захист американських службовців», положення якого спрямовані на забезпечення та посилення захисту американського персоналу та офіційних осіб. Агресія в Косово, військові операції США і Великобританії в Афганістані наочно показали всім державам, які не бажають у чомусь діяти за вказівкою США, що відтепер відстоювати свої інтереси вони зможуть, спираючись тільки на власні сили і володіючи відповідним потенціалом стримування. Це усвідомлення витрат багатопольярного світу вже викликало нову хвилю зростання озброєнь у багатьох країнах і, безсумнівно, збільшить кількість держав, що прагнуть

створити власну ядерну зброю або інші види зброї масового ураження. Поки людство не відмовиться від використання збройної боротьби як методу розв'язання суперечностей неможливо забезпечити справжню національну безпеку, спираючись, звичайно, на всю сукупну міць держави.[49, т.7]

Це не так просто тому, що для визначення поняття «агресія» ООН було потрібно більше двох десятиліть. Але, очевидно, що забезпечити національну безпеку можна буде не шляхом однаковості форм демократії та економіки за американським чи іншого зразком, а тільки домігшись єдності в підходах до проблем забезпечення національної безпеки.

При цьому слід мати на увазі, що в міру формування та вдосконалення концепцій людського розвитку, глобалізму та сталого розвитку західні ідеологи відповідним чином модифікують погляди на проблему безпеки і наполегливо просувають їх через міжнародні організації в інші країни світу. На Заході відверто проголошується, що «настав час зробити перехід від вузького поняття національної безпеки до всеосяжної концепції безпеки людини». Цей перехід передбачається здійснити за двома напрямками: замінити безпеку країн і територій безпекою людей, а також замінити забезпечення безпеки за допомогою озброєння поступальним людським розвитком. Ці принципи нової концепції безпеки виглядають вельми привабливими, але гранично утопічними. Крім того, в них чітко простежується явне прагнення привчити світову громадськість та лідерів країн, що розвиваються, до думки, що в їх же інтересах не слід приділяти увагу питанням забезпечення своєї національної безпеки, захисту своєї території, своєї самобутності. Замість цього їм слід думати про безпеку людини як відсутність загроз у вигляді голоду, хвороб, репресій і порушень повсякденного життя в сім'ї, на робочому місці або в суспільстві. Характерно, що при цьому всі західні країни не поспішають відмовлятися від власної національної безпеки. У США за аналогією з теорією сталого розвитку формується теорія стійкої національної безпеки: «Кожне покоління має створювати наступному поколінню можливість для забезпечення безпеки. В даний час в наших руках безпеку наступних поколінь ...».[49, т.7]

Це твердження обґрунтованим, і виступа у відповідності з об'єктивним станом світової спільноти в сучасність значимість забезпечення національної безпеки будь-якої країни світу нітрохи не зменшиться на довгострокову перспективу. [50,с.31-34]

У період глобалізму стан національної безпеки будь-якої країни визначається рівнем її конкурентоспроможності у різних сферах в межах світового простору. Країни де стабільні умови розвитку просуває моделі глобалізму абсолютно неконкурентоспроможні в порівнянні з розвиненими країнами. Отже, настільки ж низький і рівень їх безпеки, а захищати національні інтереси цих країн Захід, природно, не збирається. Підвищити рівень національної безпеки, а також рівень захищеності своїх національних інтересів як від будь-яких видів загроз ці країни зможуть лише шляхом руйнування побудованої Заходом систему глобалізму.

Не допустити такого розвитку подій, забезпечити стабільність сформованого світо-порядку, якими засобами, і є стратегічне завдання світової політики країн «золотого мільярда». У цій політиці важливе місце займає зазначений курс Заходу на підміну проблем забезпечення національної безпеки країн, що розвиваються завданнями їх внутрішнього розвитку в соціально-економічній сфері. Змішання понять «розвиток» і «безпека» в даному випадку далеко не випадково і має цілеспрямований характер, стверджуючи, що «людський розвиток являє собою більш широке поняття». Тим самим «безпека» включається в поняття «розвиток» як його складова частина. Однак ці поняття принципово різні, але цілком рівноправні у своїй значимості в життєдіяльності людей. [49, т.7]

Основою підходів до проблеми національної безпеки у сучасний період є різкий поворот до внутрішніх проблем, тоді як раніше здебільшого вони були тільки окреслені. Не приділяться увага екологічним проблемам і питанню запобігання та ліквідації наслідків техногенних і природних катастроф.

Після трагічних подій у вересні 2001 р в США, почалися кардинальні зміни і в політиці забезпечення внутрішньої безпеки. Вже 8 жовтня 2001

президент США, крім посади помічника президента з національної безпеки, заснував нову посаду помічника президента з внутрішньої безпеки зі значним апаратом у вигляді Управління внутрішньої безпеки. Завданнями цього управління є розробка і реалізація стратегії внутрішньої безпеки та координація діяльності спецслужб, що її забезпечують. У листопаді 2002 р було створено Міністерство внутрішньої безпеки як найважливіший орган виконавчої влади США для вирішення наступних основних завдань:

- Запобігання терористичних акцій в США;
 - Зниження уразливості Сполучених Штатів перед загрозою тероризму;
- Зведення до мінімуму шкоди від терористичних акцій на території США і ліквідація їх наслідків. [49, t.7]

Чисельність міністерства визначена в 170 тис. чоловік, а його структура, повноваження та функціональні обов'язки посадових осіб розроблені з урахуванням оцінки реальних та потенційних загроз внутрішньої безпеки США. В даний час діяльність міністерства здійснюється за такими основними напрямками: - Збір, узагальнення та аналіз розвідувальної інформації з метою виявлення можливих загроз для внутрішньої безпеки США; - Захист найважливіших об'єктів економіки та інфраструктури; - Забезпечення охорони державного кордону та безпеки транспортних перевезень; - Захист населення і національної території від можливого застосування хімічної, біологічної, радіологічної та ядерної зброї, що включає проведення НДДКР в інтересах протидії цій загрозі; - Підготовка населення до дій у надзвичайних ситуаціях, у тому числі в умовах стихійних лих і техногенних катастроф; - Забезпечення безпеки представників вищого керівництва країни.[49, t.7]

1.2 Роль та місце НАТО в системі єроатлантичної безпеки

Аби достеменно показати роль та місце НАТО треба проаналізувати історичний досвід зарубіжних країн у політичному забезпеченні національної безпеки і оборони у період новітньої історії.

Країни Центрально-Східної Європи окреслили свої національні суверенітети в межах ЄС та НАТО. За словами Олава Берстада Норвегія була однією з 12 країн-засновниць Північноатлантичної організації у квітні 1949 р. На даний час Норвегія не потребує захисту від НАТО, вона сама спроможна виступати в ролі „донора колективної безпеки”. [88,с.31-32]

Друга світова війна розпочалась для Норвегії у квітні 1940 р. несподіваним нападом фашистської Німеччини. Норвежський воєнний опір тривав недовго, з квітня по червень 1940 р., і потерпів повний крах, не дивлячись на допомогу з боку Великобританії, Франції та Польщі. Боротьба проти фашизму продовжилась в Норвегії та за межами країни та набуває інших форм. Король і уряд переїхали до Лондону. В Англії норвезьким урядом були створені армія, флот та авіація. Для цього була фінансова спроможність країни, в основному за рахунок міжнародних морських перевезень, які виконував норвежський торговий флот. У Норвегії діяв рух опору, який отримував підтримку від США та Великобританії. По закінченню війни Норвегія вийшла у союзі з США та Англією. Політики країни чітко усвідомлювали, що відсутність такої підтримки може повернути політичний курс розвитку Норвегії в інше русло. Норвегія боялась СРСР, її експансіоністсії, а найголовніше комуністичної ідеології, сталінського режиму, пам'ятаючи напад Радянського союзу на Фінляндію у 1939 р. З осені 1944 р. на території країни знаходились радянські війська. На післявоєнних виборах до парламенту увійшли 13 % комуністів, що було атипово для країни. Комуністи у парламенті були проти НАТО, але було багато прихильників нейтрального статусу держави. Події у 1948 р. в Чехословаччині норвежські громадяни сприйняли з осудом силової політики СРСР проти чеського бажання самовизначення. В свою чергу, Норвегія планувала захищати свої національні інтереси у системі колективної безпеки. Була пропозиція створити Північноєвропейський оборонний альянс північних країн. Однак, стало зрозумілим, що північноєвропейська оборонна організація не захистить від загроз глобального характеру. Більшість

європейських країн хотіли створити євроатлантичний політично-військовий союз.

Побоюючись реакції СРСР на бажання входження Норвегії до військово-політичного союзу, уряд країни демонстрував свою миролюбиву зовнішню політику, та акцентував увагу на бажанні створити безпечну систему національної безпеки і оборони, яка ніяк не направлена проти Радянського Союзу.

У той час в Норвегії перебувала Робоча партія, яка погодилась винести питання вступу країни до Північноатлантичного Альянсу на розгляд Стортингу (парламенту), який прийняв позитивне рішення.

Норвегія увійшла до НАТО, але в той же час не увійшла до ЄС, тому, що не вбачала потреби. Норвегія інтегрована в ЄС єдиною економічною зоною, була членктнею внутрішнього європейського ринку, та співпрацювала з ЄС у зовнішній та оборонній сфері. Вступ до НАТО напряду не мав нічого спільного з економікою, але розвинуті країни світу хотіли б бачити Норвегію у міжнародних організаціях.

Вступ до НАТО не передбачає диктату з питання політичної побудови державної влади. Норвегія починаючи з ХІХст. розпочала будівництво громадянського суспільства на принципах демократії. Громадські організації відіграють важливу роль у суспільно-політичному житті. Питання, які викликали дискусії стосовно норвезького суспільства обговорюються відкрито і публічно.

Польща на у 80-90-х роках постала перед вибором концепції політики національної безпеки та захисту національних інтересів. З 1989р. це питанняпочало вирішуватись на практиці. Польща відмовилась від радянських гарантій безпеки у межах ОВД. Поляки переконались, що спроба «лібералізації» і демократизації росії виявилась невдалою. Авторитаризм росії вув очевидним у відношенні Росії до Білорусії, України, Прибалтійських країн, Молдови та інших пострадянських республік. Поляки обрали США, як

сильного партнера, який мав глобальний вплив у політичній, мілітарній і економічній сфері. Союз з даною супердержавою давав Польщі надійні гарантії безпеки, в тому числі національної. Польща мала кілька варіантів побудови власної національної безпеки: регіональна система колективної безпеки (центральної і східноєвропейської разом з росією, але без Росії); власна безпека у формі нейтралітету, у майбутньому приєднатися до будь-якого військово-політичного союзу; вступ до НАТО, як тверда запорука національної безпеки; вступ до Євросоюзу; вступ до НАТО і Євросоюзу.[88, с37-49, 160]

Європейські країни протягом історичного періоду мають між собою вкорінені конфлікти та претензії. Але їх об'єднує спільне відчуття загрози національній безпеці. Потенційним джерелом такої загрози, на думку Польщі була росія. (в чому вони були праві !!!)Такої ж думки притримуються і прибалтійські республіки. Невизначеність Польщі у питанні власної безпеки вносило певний хаос у цьому питанні у Європі, це було вигідно для росії. З 1993 р. зовнішня політика росії по відношенню до колишніх пострадянських республік у вигляді погроз, шантажу, політичного, економічного та інформаційного тиску переконала поляків у правильності євроатлантичного вибору. Бажання Польщі вступити до ЄС та НАТО було логічним завершенням процесу пошуку. Поляки розуміли, що стабільність у Європі залежить саме від цих двох міжнародних організацій. У липні 1997 р. на Мадридському саміті Польща отримала запрошення до НАТО. Вступ Польщі до НАТО не впливав на безпеку її сусідів. Політика безпеки Польщі та її пріоритети були сформовані в 1999 р. Суспільство і уряд ще протягом двох років вагався у приєднанні свого вибору. Відсутність альтернатив до вступу у НАТО переконала польські партії у правильності вибору.

Реалізація вибору Польщі гальмувалось тим, що на території країни ще знаходились російські війська, а в країні існувала економічна криза. Спостерігалась розбіжність в оцінці проектів майбутньої політики національної безпеки, наявність застарілого стереотипу у суспільстві, відношення до НАТО, як до агресивного воєнного блоку.

Поляки почали працювати над зміною стереотипу. Спочатку дали необмежений доступ до інформації, можливість вільно подорожувати, забезпечення в державі свободи слова та політичної діяльності.

Початок 80-х р.ХХ ст. Польща відмовлялась від будь-яких дій, які б не влаштовували СРСР. В політичному житті країни посткомуністичні сили перейшли на соціал-демократичну платформу, але їх вплив на свідомість населення катастрофічно зменшився, групи «старого ладу» не наслідувались запропонувати польському суспільству проросійську альтернативу розвитку системи національної безпеки. В свою чергу соціал-демократи гамагались закинути польському уряду, що вони замінили Москву на Брюссель.

Польща у донатовські часи формулювала концепцію «третього шляху» – ані на Захід, ані на Схід, політики нейтралізації, яка неприєднання до жодних воєнно-політичних блоків, утримання від прийняття важливих міжнародних зобов'язань, уникнення від участі у міждержавних конфліктах. На деякий час ропонувався шлях військового нейтралітету.Однак, геополітичне становище Польщі, слабкість її економіки, робило неможливим забезпечення обороноздатності країни. Все це спонукало уряд Польщі у листопаді 1992 р. обрати євроатлантичний вектор, акцентуючи увагу польської спільноти, що це головна умова польської безпеки. Цьому важливому стратегічному кроку, передував вихід Польщі з Організації Варшавського договору у березні 1992 р. В 1993 р. в політичному середовищі Польщі існував повний консенсус з питання вступу країни до НАТО. Такої думки притримувалось польське суспільство, за вступ до НАТО висловлювалось до 57 % населення, а в 1996 р. цей показник досягнув – 73 % [88, с497].

Демократизація польського суспільства розпочалась на початку 90-х рр. ХХст. Серед інших важливих питань у суспільстві дискутували і з питання Північноатлантичної орієнтації Польщі. На той час, ще самі структури НАТО не були готові до розширення Альянсу за рахунок країн Центрально-Східної Європи. Політичні сили Польщі, як правого, так і лівого спрямування швидко

зрозуміли що єдиний вихід – приєднання країни до НАТО. В цьому велика заслуга тодішнього Президента Польщі Леха Валенси. При цьому всі усвідомлювали, що приєднується країна, а не військові угруповання. Польща від декларування перейшла до щоденної підготовчої роботи для переконання країн Західної Європи, США та Росію, що з прийняттям до НАТО територія Польщі буде зоною безпеки, економічної стабільності. В липні 1994 р. Польща узгодила індивідуальну програму «Партнерство заради миру» (ПЗМ), (MAP – Membership Action Plan). А уже 28 липня 1997 р., в Мадриді була ухвалена декларація, де у 6 параграфі Польщу запрошували до початку переговорів з питання приєднання до НАТО.

У польському суспільстві була проведена велика інформаційно-просвітницька кампанія, проведене лобіювання цього питання серед еліти, яка має вплив на формування громадської думки. В країну запрошувались як прихильники, так і противники входження Польщі до НАТО. Проводилось лобіювання Польщі до НАТО в парламентах держав-членів НАТО. Бажаного було досягнуто 12 березня 1999 р. уряд, парламент, суспільство гарантувало свою національну безпеку. Слід відзначити, що розширення НАТО на Схід не спровокувало жодного конфлікту, що додає міжнародного авторитету цій організації.

Словаччина – країна з населенням 5,5 млн. людей, розглядала свій вступ до НАТО і ЄС, як взаємодоповнюючий фактор до розвитку демократії на території своєї країни.

Словаки рахували, що від НАТО вони отримають гарантію своєї незалежності, отримають відчуття безпеки і захищеності від зовнішнього ворога. Після вступу до Альянсу, Словаччина почала відчувати комфорт у міжнародних відносинах, розуміючи свій статус у світі, це підвищило авторитет країни. Відомо, що словаки в 1993 р. розділились з чехами, бо не знайшли з ними спільної мови і вирішили жити окремо. Поділ країни відбувся досить цивілізовано, без конфліктів та залучення зовнішніх посередників.[88,c50-55]

Спроба провести референдум з питання про вступ до НАТО в 1997 р. Провалилась, оскільки у ньому взяли участь всього 6% населення країни. Серед громадян Словаччини тему НАТО не сприймали. У 1998-1999 рр. за НАТО висловилося вже 28% дорослого населення, а в 2005 р. від 40–50%. В очах словаків НАТО підірвало свій авторитет війною в Югославії, близьким сусідом Словаччини, воєнними операціями проти сербів, коли уряд Мілошевича був усунутий ракетним ударом військових. Нейтральний статус країни був неможливий через політичні і економічні причини.

Рішення про вступ до НАТО одночасно прийняли парламент і уряд Словаччини. Даний народ не мав ніяких знань з вирішення безпекових питань. На Празькому саміті НАТО у листопаді 2002 р. Словаччина була запрошена вступити до НАТО. Під час другого раунду розширення НАТО Словаччина стала повноправним членом НАТО. Пройшовши шлях в період з 1998–2004 рр. Словаччина підняла ефективність економіки, задекларувавши своє позитивне ставлення до демократичних цінностей, верховенства закону і прав людини країна вступила до НАТО. 8 травня 2003 р. Сенат США одноголосно схвалив резолюцію, щодо ратифікації додаткових документів про вступ до НАТО Словаччини.

У Словаччині відбулось реформування і модернізація армії, було піднято її кваліфікацію та переведено на професійну основу. За чисельністю армію скоротили у 4 рази. Вітчизняні витрати на оборону у Словаччини почали становити 1,8-1,9 % від держбюджету. Фахівці стверджують, що теперішній рівень обороноздатності країни словаки не змогли б створити ні за 3 , ні за 5 % бюджетних відрахувань. Словаки розуміють, що НАТО надало їм можливість розвинути армію.

Словакам прийшлося перебороти і труднощі: перебудувати оборонну промисловість у відповідності до стандартів НАТО. Однак вигоди, які отримала країна набагато перевищують ті труднощі, які прийшлося пройти Словаччині [71]

Угорщина рахує себе успішною європейською країною після вступу в НАТО, ЄС та Раду Європи. Суспільство країни бажало трансформуватись в європейський простір, створивши демократичний державний устрій, безпеку і процвітання власної країни. Названі міжнародні організації для угорців виступали гарантами таких цінностей, як демократія, свобода, верховенство права, громадянське суспільство, вони взаємодоповнювали один одного. Однак, найважливішою і найнеобхіднішою організацією для Угорщини було НАТО, як сучасний ефективний воєнно-політичний союз, організація глобальної колективної безпеки. Для керівництва країни думка народу була вирішальною. За вступом до НАТО Угорщина вирішувала наступні свої національні інтереси: країна отримувала систему зовнішньої безпеки; безпека від НАТО забезпечувала стабільний економічний розвиток; країна отримала додаткове міжнародне визнання і репутацію; країна отримала сучасну перспективу розвитку власних збройних сил; НАТО виступило каталізатором реформування армії, її сучасної модернізації і переходу на професійний рівень. [88,с.56-59]

Сьогодні угорці констатують факт, що за свою тисячолітню історію не мали настільки високого рівня безпеки як після вступу до НАТО, Країна зекономила фінансові, матеріальні і людські ресурси при організації системи національної безпеки. Гарантована безпека Угорщини збільшила надходження іноземних інвестицій. Країна розвинулась у зовнішньополітичних відносинах. Угорщина стає повноправним діячем по підтримці стабільності у Східній та Південно-Східній Європі, створивши відповідну зону в цій частині континенту. Угорці вважають що рішення про вступ до НАТО повинно бути рішенням не політичних партій і уряду, а народу.

Чеська Республіка з моменту розділу, з 1993 р. проголосили своє бажання вступити до ЄС та НАТО. Населення республіки сягає біля 10 млн. осіб. Армія нараховує 1% від населення і становить 100 000 військовослужбовців. Сьогодні ЧР планує свою армію в кількості 35 000 військовослужбовців, 30 танків та 14 надзвукових літаків. Чехи рахують, що реформування армії відбулось в комплексі тих змін, які переслідувала країна для забезпечення національної

безпеки і оборони, в процесі проведення економічної реформи. Фактично армійська реформа розпочалась після вступу ЧР до НАТО. До керівництва у Міністерство оборони прийшли цивільні особи. За 10 останніх років в Міністерстві оборони змінилось сім міністрів, всі вони були цивільними. Кожен реформу армії бачив по-своєму. [88, с.64-66]

У липні 1997 р. на Мадридському саміті НАТО Чеська Республіка разом з Угорщиною і Польщею отримала запрошення до НАТО. В момент вступу Чехії до НАТО, разом з Польщею, весною 1999 р. Це рішення підтримувало трохи більше 50 % повносправних членів чеського суспільства. З військового середовища таке рішення отримало позитивну оцінку в 90 % респондентів.

Бажання країни приєднатись до НАТО підтримував і чеський парламент, який щорічно на воєнні нужди виділяв 2,2 % ВВП. Через відсутність чіткої стратегічної політичної задачі, яка повинна була стояти перед Збройними Силами Чеської Республіки виділені кошти не завжди раціонально використовувались. Від НАТО надходила консультаційна допомога, запроваджувались загальноприйняті стандарти, надавалась фінансова підтримка. Але підготовчу роботу повинно було виконувати суспільство та керівництво країни.

Україна з новоутвореною Чеською республікою встановила дипломатичні відносини з січня 1993 р. Договірною-правова база між нашими країнами охоплює понад 70 договорів, протоколів та угод. В 1995 р. Чеська Республіка головує в Раді Європи, саме при активній підтримці Чеської Республіки Україна стала членом Ради Європи. Чеська республіка – член Європейського Союзу і підтримує євроінтеграційний курс України, так само як наміри України отримати членство в НАТО. Чехія і Україна мали однакову позицію, щодо врегулювання іракської кризи: обидві країни направили свої військові підрозділи до складу багатонаціональних стабілізаційних військ НАТО. Українці виконували миротворчі функції. Українські військові транспортні літаки АН-124 («Руслан») транспортували чеські військові польові госпіталі до

Кувейту та Ісламської Республіки Афганістан. Обидві країни дотримуються однакової позиції, щодо пріоритету у діяльності ОБСЄ по остаточному вирішенню «заморожених» конфліктів на території СНД.

Румунія після вступу до НАТО рахує, що отримала гарантовану безпеку і стабільність, зріс її міжнародний авторитет, престиж та вагомість на міжнародній арені. Такого рівня безпеки Румунія не мала за всю історію свого існування. Вступ до Північноатлантичного альянсу відіграв велику позитивну роль для бізнесових кіл Румунії. Демократичні процеси започатковані в країні в 1989 р. були підтримані політичною і бізнесовою елітою, які мали бажання трансформуватись у європейське співтовариство, як рівні партнери. Румуни бажали довести світові, що після вступу до НАТО, вони залишаються економічно і політично безпечною державою, стабільною і передбачуваною. Для бізнесменів це був сигнал, що їх інвестиції будуть захищені.[88,с.66-68]

Починаючи з 1990 р. інтеграція до НАТО стала основною метою зовнішньої політики Румунії. Це бажання виявили політики і народ тому, що протягом довгих років румуни проводили реформування у політиці, економіці, армії, суспільній сфері. У травні 2000 р. у Вільнюсі (Литва) міністр іноземних справ Румунії оприлюднив заяву про бажання країни здобути членство в НАТО. У листопаді 2002 р. на Празькому саміті Румунія була запрошена вступити до НАТО. В травні 2003 р. це конституційно ратифіковане рішення було схвалено Сенатом США, де зберігаються усі ратифікаційні грамоти країн-учасниць Вашингтонського Договору 1949 р. Після входження до НАТО, 85 % опитаного населення Румунії сказали що відбулось покращення політичної і економічної ситуації в країні. Країна рахувала, що повернулась до тих цінностей, які відстоювала, протягом всього історичного періоду, за винятком періоду панування в країні комуністичної ідеології. В подальшому стандарти НАТО допомогли румунам наблизитись і до ЄС. Суспільство прагнуло реконструкції та модернізації, щоб досягти прогресивного розвитку, одночасно це був крок до стандартів НАТО і ЄС. Румунія як член НАТО виступає за розширення НАТО за межі Європи, за розв'язання конфліктів у регіонах, які не

увійшли до НАТО: Балкани, Кавказ, Республіка Молдова. Румунія закликає до створення стабільної безпеки і охорони Чорноморського регіону.

Іспанія являється членом НАТО і досить високо цінує важливість цієї міжнародної організації в забезпеченні міжнародної безпеки, підтримці демократії, боротьби з міжнародним тероризмом та іншими глобальними загрозами. Населення Іспанії по різному відноситься до НАТО, але в ході проведення референдуму в більшості висловилося за членство своєї країни в Північноатлантичному договорі. Іспанія сказала «так» Альянсу, маючи на увазі бажання бути демократичною країною, з сильним громадянським контролем над армією, її підзвітності своєму народові і парламенту. Іспанці мали бажання реформувати свої збройні сили на основі якісних, а не кількісних показників. Армія захищала свою країну, а також приймала участь у миротворчих операціях в Афганістані, на Балканах. Іспанці усвідомлюють важливість основних цінностей НАТО: свобода та соціально-ринкова економіка. Маючи свої внутрішні проблеми з тероризмом басків, іспанці усвідомили загрозу цієї проблеми у світових масштабах. 14 березня 2004 р. в Мадриді терористичний акт забрав життя невинних людей. Іспанія погодилась з проведенням міжнародної операції в Середземному морі спрямованої проти проникнення незаконних мігрантів в країну з Африканського континенту, незаконного розповсюдження наркотиків, продажі зброї. Іспанці сприймають Північноатлантичний альянс як можливість долучитись до колективної системи безпеки, тим самим забезпечивши власну національну безпеку. [88, с.72-79.]

Раніше Іспанія не мала можливості приєднатись до НАТО, тому, що у країні панував диктаторський режим. Вступ до НАТО Іспанія розглядає як можливість прогнозувати своє майбутнє і впливати на міжнародні процеси у світі.

Перераховані приклади, на нашу думку характеризують історичну тенденцію та потребу багатьох країн Європи вирішувати питання національної безпеки і оборони через членство у ефективній колективній системі

міжнародної безпеки, якою на сьогодні являється НАТО. Основними суб'єктами в прийнятті такого рішення є народ, парламент, уряд. Для одностайності такого рішення необхідно досягнути спільності та розуміння (консенсусу) між політиками і суспільством. Логіка такого кроку полягає в економії коштів, матеріальних та людських ресурсів на безпеку і оборону країн, а також входження в коло «недоторканих та захищених». За роки існування НАТО ні одна країна-учасниця не була піддана військовій агресії.

1.3 Роль та місце ОДКБ на пострадянському просторі.

Колективні заяви країн - учасниць ОДКБ (після закінчення зустрічі лідерів в травні 2022 р., за підсумками саміту в листопаді того ж року, у рамках Ради Парламентської асамблеї в травні 2023 р.) містять усе менше конкретики і все більше нагадують розпливчаті документи пленумів ЦК КППРС, повні гасел і загальних фраз. Але, незважаючи на значні протиріччя і сигнали невдоволення, яке у відкритому або завуальованому виді поступає їх столиць ОДКБ, рф все ще має достатній набір інструментів тиску на союзників від геополітики і статусу трудових мігрантів. На території усіх вказаних держав є військова присутність Росії. Як для основних "порушників спокою", Вірменії і Казахстану, так і для "нейтральних", Таджикистану і Киргизстану, Росія є головним торговим партнером. Єревану необхідно зважати на Москву в проблемі Нагірного Карабаху, а Астана вимушена враховувати маловірогідне, але все таки теоретично можливе загострення ситуації в Північному Казахстані. Для Таджикистану і Киргизстану РФ залишається регіональним лідером, що зберігає баланс сил в Центральній Азії, "звичним партнером і захисником". Також Москва задовольняє запити з Душанбе і Бишкека про депортацію політичних активістів, надає точкову підтримку певним політикам.

Пекін, що має значний вплив в регіоні, поки не планує створювати азійський воєннополітичний блок, але користується наявними у нього

економічними і політико-культурними важелями, у тому числі за допомогою філій Інституту Конфуція, ШОС і нового формату "Центральна Азія - Китай", закріпленого в травні 2023 р. Сианьської декларацією. НАТО не сприймає ОДКБ як рівнозначний військовий блок. Захід не пропонує членам проросійської організації альтернативні варіанти колективної безпеки. Зараз жодна держава ОДКБ не бачить для себе відчутних геополітичних переваг від виходу з цього об'єднання. Для них пряма конфронтація з Росією багата серйозними наслідками. В той же час в елітах цих держав є присутнім стійке бажання залишитися в стороні від російських зовнішньополітичних авантур, зберігши при цьому вигідні економічні стосунки з Росією, включаючи спільний ринок, який у разі відкритого демаршу перестав би існувати. Вірменія, Казахстан, Киргизстан, а потенційно, можливо, і Таджикистан все упевненіше демонструватимуть "політикові багатовекторності", за асоціацією з курсом України періоду правління Леоніда Кучми і Віктора Януковича.

Російська федерація мала великі шанси створити на пострадянському просторі власний функціональний військово-політичний союз. Стартові умови становили – досвід життя у СРСР, наявність у РФ ядерної зброї. І тому деякі держави- учасники готові були бучити Москву як «парасольку безпеки» та гаранта територіальної цілісності та збереження влади.[22, с. 89]

Російська програма ім. Фрідріха Еберта –ОДКБ і росія . Чималу роль грали бажання створити єдині структури колективної безпеки перед лицем зовнішніх і внутрішніх загроз в центральноазіатському і кавказькому регіонах, відсутність системних спроб інших геополітичних акторів, наприклад, Заходу або пізніше за Китай, перешкодити такому об'єднанню. Нарешті, у ряді пострадянських держав створилася авторитарна суспільно-політична модель, схожа на російську, дозволяюча лідерам "домовитися безпосередньо" без "зайвих демократичних формальностей", не вважаючись, приміром, з протестами громадянського суспільства або опозиції. Цими можливостями Москва не скористалась. ОДКБ не виступає військово-політичним блоком, об'єднанням союзників у прямому значенні цього поняття.

І в НАТО виникають розбіжності відносно деяких подій, проте альянс виробляє загальну політичну позицію, у тому числі і в кризовій ситуації, чітко транслуючи її на міжнародній арені. Наприклад, лише три держави НАТО не визнали незалежність Косово, з них Іспанія пояснила свій крок небажанням створювати прецедент для власних сепаратистів, а Греція прозоро натякнула на хворобливе для неї питання Північного Кіпру. Анексію Криму Росією в 2014 р., так само як і "незалежність" "ЛДНР" з подальшим "включенням" чотирьох областей України до складу РФ в 2022 р. не визнав жоден російський союзник по ОДКБ. Глави чотирьох з шести держав ОДКБ уникають спільних антизахідних заяв в унісон з Москвою або Мінськом.

Різниця помітна і в працездатності альянсів. За період після закінчення Холодної війни НАТО провела не менше 30 операцій, які полягали як в стримуванні конфліктуючих сторін, патрулюванні і контролі, так і в прямій військовій участі. Місії в Косово, Боснії і Герцеговині, а також в Афганістані носили довгостроковий і масштабний характер. ОДКБ за той же період здійснила малими силами лише одну тижневу операцію в Казахстані. Навіть така обмежена акція викликала неоднозначну реакцію і супроводжувалася протестами в Киргизстані і Вірменії. [22]

У росії відсутня відсутня концепція подальшого розвитку ОДКБ. Вона не тільки не створила механізм колективної безпеки в пріоритетних для неї регіонах пострадянського простору і не змогла попередити військові конфлікти та відіграти ключову роль у їх вирішенні.

За три десятиліття існування ОДКБ, членами якої в пік її розвитку були вісім держав, учасники союзу мінімум чотири рази протистояли один одному зі зброєю в руках: Азербайджан і Вірменія в Нагірному Карабаху, Киргизстан і Узбекистан в Оше і двічі Таджикистан і Киргизстан в прикордонних регіонах. Для порівняння: НАТО з часів заснування нараховує 31 державу. Озброєний конфлікт між учасниками розгорівся лише одного разу, між Туреччиною і Грецією на Кіпрі.

Кремль не володіє ні ресурсами для перетворення ОДКБ в керівний інструмент підтримки своїх політичних проєктів, а створення рівноправного союзу не тільки не відповідає інтересам Кремля і не володіє геополітичними реаліями.

ОДКБ лишається статусним елементом для Росії, ніби атрибутом наддержави, у якій повинні бути союзники на основі номінального договору і власний військово-політичний альянс, у непрацюючому стані.

Оцінюючи підсумки роботи із створення системи колективної безпеки на основі підписаного в травні 1992 р. Договору про колективну безпеку, можна прийти до укладення, що ДКБ все ж не привів до формування повноцінного військово-політичного союзу, який хоча б частково і природним чином компенсував зникнення єдиного радянського оборонного простору.

В той же час, чітко простежуються тенденції нарощування міждержавної співпраці в різних сферах, включаючи створення колективних збройних сил взаємодія у військово-технічній сфері, співпраця підприємств оборонно-промислового комплексу держав-членів в області виробництва і ремонту озброєнь і військової техніки, спільних дослідно-конструкторських програмах у сфері розробки і випробувань озброєнь і військової техніки, військових технологій і технологій подвійного призначення. Право на ці всі проєкти узурпувала Росія.

Аналіз правової бази і практики ОДКБ дозволили виявити її характерні риси і проблеми. Так, наприклад, процедура прийняття в члени ОДКБ, на прикладі відновлення членства Республіки Узбекистан, демонструє зацікавленість ОДКБ в нових членах. При цьому відсутність вимоги приєднання до основних міжнародних договорів, ув'язненим у рамках ОДКБ і прийняття заходів по реалізації рішень, що приймаються органами ОДКБ до моменту прийняття держави в члени ОДКБ, може привести згодом до недостатньої координації взаємодії держав у рамках ОДКБ і створенню в ній систем різнорівневої співпраці, що недоцільно в організаціях з вузьким профілем.[22с.90]

У документах ОДКБ є значне число неточностей термінологічного і технічного характеру, які можуть привести згодом до виникнення міжнародних конфліктів. Так, наприклад, використання терміну «агресія» замість «озброєний напад» необґрунтовано розширює концепцію самооборони.

На підставі аналізу структури, порядку діяльності і повноважень органів ОДКБ можна зробити висновок про те що на сьогодні у рамках ОДКБ сформувалася чітка організаційна структура. У неї входить вищий орган (РКБ ОДКБ), виконавчо-консультативні органи, що збираються на рівні керівників відповідних міністерств (РМІС, РМО, КССБ), виконавчий орган, що діє в період між сесіями РКБ (ПС), адміністративний робочий орган (Секретаріат), орган міжпарламентської співпраці (ПА ОДКБ), допоміжні і робочі органи, що збираються на рівні глав керівників відповідних органів ОДКБ, або постійні і тимчасові експертні органи.

Проте, орган по вирішенню суперечок відсутній. До теперішнього часу окремі питання, пов'язані з механізмом прийняття і правовою силою рішень, що приймаються органами ОДКБ, залишаються неврегульованими. Так, зокрема, механізм ухвалення рішень консенсусом потребує уточнення, не встановлюються терміни для виконання державами зобов'язань, витікаючих з рішень органів ОДКБ в області предметної компетенції.

Організації, внутрішнє право ОДКБ тлумачиться у край вузько і включає тільки рішення, що приймаються з процедурних питань. Більше того, рішення, прийняті з питань внутрішнього права не носять обов'язкового характеру, що суперечить правилам, що склалися на міжнародній арені і може створювати перешкоди для функціонування самій ОДКБ як міжнародної організації.

Документи ОДКБ закріплюють обов'язок попереднього отримання санкції СБ ООН для проведення примусових операцій, інформування СБ ООН про застосування заходів в порядку самооборони і здійснення миротворчої діяльності. В той же час, механізм мирного врегулювання міжнародних суперечок у рамках ОДКБ включає тільки проведення консультацій по військових і політичних питаннях або консультацій і переговорів по спорах,

пов'язаних із застосуванням і тлумаченням міжнародних договорів і рішень органів ОДКБ.

Механізм мирного врегулювання міжнародних суперечок поза територією держав-членів ОДКБ до справжнього моменту не створений.

Організація договору про колективну безпеку (ОДКБ) планує наступного року низку навчань на західних кордонах, тобто на території білорусі.

РОЗДІЛ II НАТО ЯК ГАРАНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇН КОЛИШНЬОЇ СРСР (КРАЇНИ БАЛТІЇ).

2.1 Вступ країн Балтії до НАТО

Розпад СРСР призвів до того, що станом на сьогодні в Євразії керівну роль відіграє найбільша неєвразійська країна – США. З метою збереження статусу головної провідної держави світу США була потрібна нова стратегія, кінцевою метою якої було не допустити надалі появи на світовій мапі іншого геополітично потужного гравця. Елементом такої політики постало завдання стримування Росії шляхом створення зони безпеки на периферії колишнього Радянського Союзу. Однак прагнення до повного контролю на пострадянському просторі зробило необхідним обмеження можливостей не тільки Росії, але й Європи з Азією.

Латвія, як і інші країни Балтії, перебуваючи на стику величезних геополітичних просторів, за успішного зовнішньополітичного впливу з боку США на латвійський політикум, була здатною обмежити амбітні цілі Росії не тільки серед країн регіону, але й в європейському співтоваристві в цілому, мінімізуючи в такий спосіб ризик утворення геополітичного конкурента США. У доповіді радника уряду США у справах безпеки Пола Волфовиця, зроблених в березні 1992 р., йшлося про необхідність не допустити виникнення на європейському та азійському континентах стратегічної сили, здатної протистояти Сполученим Штатам, і в цьому сенсі вказувалося, що країни Балтії є найважливішими стратегічними територіями, замах на які російської сторони повинно спричинити збройну відсіч з боку країн-членів НАТО.[119]

У такому контексті США розглядали можливість створення на території Латвії держави, що протистоїть і Росії, і Європі, проте безпосередньо пов'язаної з англосаксонським світом. Російський політолог Олександр Дугін відносить Латвію до частини «санітарного кордону», тобто території держав і народів, яка розташовується між двома великими геополітичними утвореннями, чий союз або обопільне входження у Великий Простір могло б скласти небезпечну конкуренцію для США. [99]

До того ж він вважає, що країни такого «кордону», зазвичай, є одночасно причиною конфліктів двох великих континентальних держав. У даній ситуації сутність політики третьої великої геополітичною сили полягає в тому, щоб зробити із «санітарного кордону» зону напруженості між двома близькими Великими Просторами .[24с. 428].

Найважливішою, англосаксонською стратегією, яка спрямована на стримування росії в Балтійському регіоні, вбачалося залучення Латвії в Північноатлантичний альянс як військово-стратегічний інструмент атлантизму. У 1991 р. це важко уявлялося як в самих США, так в Латвії і в росії, проте нині Латвійська Республіка є повноправним членом НАТО і бере активну участь в діяльності цієї організації. Інтеграція Латвії в підконтрольний Вашингтону Альянс спричинило зміцнення його оперативного потенціалу та можливість застосування збройних і спеціальних сил республіки на східному напрямку. Росія ж зіткнулася з різким обмеженням подальшого використання наявних можливостей латвійських магістралей щодо транспортування російських товарів і пасажирів [77, 167].

Необхідно зазначити, що в 1991 р. зникла потенційна загроза з боку колишнього СРСР системі колективної безпеки Заходу, захист якої був основним завданням НАТО. У цьому зв'язку, країни Альянсу були змушені переглянути основні постулати свого існування. З метою прийняття Альянсом нових стратегічних концепцій, включно з інтеграцією нових учасників, був проведений аналіз нової геополітичної ситуації і міжнародних проблем, що з'явилися у сфері безпеки. Його результати дозволили США ухвалити рішення, спрямовані на адаптацію та трансформацію Альянсу.

Розпочав формування підхід, який був сформульований в 1991 р на сесії Ради НАТО в Римі і, з урахуванням того, що загроза військової конфронтації практично зникла, такий підхід ґрунтувався на діалозі і співробітництві щодо підтримки спільної оборонної спроможності НАТО [93]. Окрім цього, заявлені основні завдання залишилися незмінними: розвиток демократичних інституцій і зобов'язання вирішувати суперечки шляхом мирних переговорів як однієї з

необхідних основ стабільності та безпеки Європи; створення форуму трансатлантичних консультацій з будь-якого питання, яке зачіпає найважливіші інтереси країн-членів НАТО; охорона території кожного члена Альянсу від будь-якої агресивної загрози; підтримання стратегічної рівноваги в Європі.

Водночас, було зроблено акцент на тому, що подальші потенційні ризики для безпекової ситуації в цілому пов'язані з нестабільністю, спричиненою серйозними економічними, соціальними та політичними труднощами, зокрема територіальними розбратами і етнічними розбіжностями, з якими стикалися більшість країн в Центральній і Східній Європі.

Концепція визначила провідні напрями розвитку НАТО на майбутнє, а саме: більш прискіпливий підхід до сфери безпеки, значну частину якого займає співпраця і діалог; скорочення військового потенціалу та його застосування головно задля вирішення завдань щодо подолання криз і дотримання колективної оборони; а також посилення відповідальності за свою безпеку європейських союзників НАТО. Особливу увагу було приділено також питанням позбавлення від ядерної зброї, змінам у військових силах НАТО, модернізації структур командування.

У цих умовах США планомірно реалізовували заходи, спрямовані на співпрацю з країнами, які ще не постали членами НАТО. З цією метою була створена Рада північноатлантичного співробітництва (у 1997 р була перетворена на Раду північноатлантичного партнерства), членом якої Латвія стала в грудні 1991 р. Це було першим контактом і досвідом співпраці нової країни з НАТО. Цілком природно, що здобувши незалежність, Латвія зіткнулася з проблемою забезпечення своєї оборони і безпеки, визначення власної ролі та місця у формуванні нової системи світового порядку, вироблення зовнішньополітичної концепції розвитку. У 1991 р. одним із головних завдань для Латвії став процес формування абсолютно нових структур, що забезпечують суверенітет країни і обрану політичну стратегію, а саме, – відомств, які відають питаннями зовнішньої і внутрішньої політики, зокрема оборони і державної безпеки. Необхідно було розв'язати тісно

пов'язану із цим питанням проблему щодо виведення радянських військ, який за активної підтримки впливових країн Заходу і США завершився 31 серпня 1994 р. Вже у 1995 р. «західний підхід» щодо подальшого розвитку Латвії був офіційно сформульований в підготовленому Міністерством закордонних справ і затвердженому Сеймом країни документі «Основні напрями зовнішньої політики Латвії до 2005 року» та в додатку до нього – «Концепція зовнішньої політики Латвійської Республіки».

Головним завданням латвійської зовнішньої політики визначено забезпечення державної незалежності та її незворотності, що досягається шляхом інтеграції в європейські політичні та економічні структури, а також активного залучення в світові політичні процеси. Основним напрямом міжнародної діяльності визначено вступ Латвії в ЄС і НАТО, а також поглиблення співпраці зі США. У 1995 р парламент Латвії затвердив Концепцію національної безпеки, в якій підкреслив, що найактуальнішим чинником для національних інтересів є повна інтеграція в Європейський Союз і НАТО [113, с. 27].

Не можна заперечувати, що питання про розширення Альянсу було складним моментом для США, бо прийняття будь-якого рішення з цього приводу мало на меті дотримання і узгодження думок всіх країн-членів Альянсу. Першим про можливе розширення НАТО відкрито заговорив Міністр оборони Німеччини Фолькер Рює, який торкнувся цієї теми у своєму виступі в Міжнародному інституті стратегічних досліджень у Лондоні в березні 1993 р В ситуації, що склалася, латвійське керівництво розраховувало отримати від НАТО гарантії безпеки, що розцінювались як забезпечення незворотності незалежності. Разом з тим, всередині самого Альянсу щодо перспектив інтеграції Латвії та двох інших країн Балтії в НАТО не було єдиного підходу.

Німеччина і Франція висловлювалися за врахування думки Росії в питаннях будівництва нової архітектури європейської безпеки та розраховували переконати партнерів по коаліції, перш за все США, у необхідності пошуку варіантів розширення Північноатлантичного союзу, які б виключали будь-які

демарші з боку Росії. Зокрема, пропонувалося забезпечити країнам Балтії необхідні гарантії безпеки у складі Європейського Союзу. Стриману позицію з питання вступу країн Балтії в НАТО займали й країни південного флангу блоку: Італія, Іспанія, Португалія, Греція, Туреччина. Водночас вони виступали проти надання Москві будь-яких компенсацій, якщо вступ країн Балтії до Альянсу все ж відбудеться. Твердими прихильниками прийому балтійських країн в НАТО виступали Данія, Норвегія, Польща, Чехія і Угорщина.

Вони вказували, що інтеграція держав Балтії до Північноатлантичного союзу – питання часу з огляду на те, що Захід не відмовиться від виконання своїх історичних зобов'язань перед країнами даного регіону. Тому, на їхню думку, якнайшвидша євроатлантична інтеграція Литви, Латвії та Естонії в інтересах самої ж Росії, тому що чим швидше це відбудеться, тим скоріше зникне основний подразник у відносинах Москви з Альянсом.

У свою чергу, Велика Британія, побоюючись втрати впливу на процеси європейської інтеграції, вважала за краще не входити в протиріччя з підходами Парижа і Берліна та утримувалася від відкритої підтримки прийому країн Балтії в НАТО. Крім того, Лондон неодноразово висловлював занепокоєння перспективою істотного зниження керованості блоком у разі приєднання до нього колишніх республік СРСР. Разом з тим, було зрозуміло, що англійці, буди вірними союзниками США, беззастережно погодяться з будь-яким висунутим американцями варіантом розширення Альянсу. Зі свого боку, Вашингтон утримувався від оголошення бажаного списку претендентів та прагнув припинити дискусії серед союзників на тему конкретизації складу «другої хвилі» розширення. Адміністрація США не мала наміру вносити додаткові подразники у відносини з Росією до тих пір, поки не провела комплексний аналіз всіх факторів, пов'язаних з формуванням своєї політичної лінії на російському напрямку. Американське керівництво прораховувало можливу реакцію Росії на ті чи інші кроки Сполучених Штатів у ключових галузях двосторонньої взаємодії з тим, аби зробити вибір між прагненням остаточно вивести країни Балтії з орбіти російського впливу та ризиком

серйозного погіршення відносин з Росією. Однак плани щодо створення так званого «санітарного кордону» поступово втілювалися в життя. 11 січня 1994 р. офіційний Брюссель з подачі США запропонував зацікавленим країнам ініціативу «Партнерство заради миру» (Partnership for Peace – PfP) [91].

Латвія сприйняла це як перший крок до повноправної участі в Альянсі та перетворилася на одну з перших країн-партнерів, які залучилися до цієї програми. У 1995 р. було закінчено дослідження з проблеми розширення Альянсу, до чого ж було заявлено, що процес розширення буде поступовим і прозорим.

Одночасно перед потенційними країнами-учасниками висувалися певні вимоги для прийому в Альянс. В межах PfP у 1996 р. Латвія, прагнучи зробити свій внесок у процеси підтримки безпеки і стабільності євроатлантичного простору, взяла участь у миротворчих операціях під проводом НАТО на території колишньої Югославії, зокрема силах з підтримання миру (Implementation Force – IFOR) та силах стабілізації (Stabilization Force – SFOR) в Боснії і Герцеговині, спільних силах (Allied forces – AFOR) в Албанії, миротворчому контингенті (KFOR) у Косово. Одночасно почалася активна співпраця з військових та оборонних питань між Латвією, Литвою та Естонією в Балтійському регіоні. У 1995 р. за підтримки країн НАТО був реалізований перший проект – створення балтійського батальйону з підтримання миру (Baltic Battalion – BALTBAT) з головним штабом в латвійському місті Адажі.

У 1996 р. створено спільний загін морських сил країн Балтії (Baltic Naval Squadron – BALTRON), єдина система спостереження за балтійським повітряним простором (Baltic Air Surveillance Network – BALTNET), сумісна із системою повітряного контролю НАТО. У 1999 р. в естонському місті Тарту в присутності Міністра оборони Великої Британії Джорджа Робертсона відбулося відкриття військового коледжу безпеки країн Балтії (Baltic Defense College – BALTDEFCOL). Ці проекти стали основою сучасної системи оборони Латвії. Крім того, деякі країни-члени НАТО та їхні партнери брали участь у проекті з координації співробітництва та надання допомоги країнам Балтії (Baltic Security

Assistance – BALTSEA), який зробив значний внесок у підтримку інтенсивного співробітництва Латвії, Литви та Естонії. На зустрічі керівників Альянсу у Вашингтоні в квітні 1999 р., яка планувалася як святкування п'ятидесятирічного ювілею організації, до складу останньої були прийняті три нові балтійські країни, а також розроблена новітня стратегічна концепція [92].

Визначено також нові загрози Євroatлантичному світові та збереженню стабільності, серед яких, зокрема, утиск прав людини, міжетнічні конфлікти, економічні проблеми, руйнування суспільно-політичного порядку та поширення зброї масового ураження (ст. 3). Підкреслювалося, що такі загрози здатні посприяти регіональній нестабільності, через яку може виникнути збройний конфлікт, що завдасть збитків безпеці на теренах, які межують з регіонами нестабільності країн-членів НАТО (ст. 20). Концепція відображала тенденції подальшого розвитку блоку в окремому розділі «Партнерство, співпраця і діалог». Зокрема, Альянс зобов'язався «допомогти країнам-кандидатам підготуватися до можливої участі в НАТО у майбутньому» (ст. 38), що визначило один з основних напрямків подальшої зовнішньої і внутрішньої політики країн Балтії з Латвією включно. В цілому завдання Альянсу в безпековій галузі залишилися незмінними, однак підтримка стратегічної рівноваги в Європі вже не фігурувала в якості основного завдання. Першочерговою метою НАТО є дотримання безпеки і міжнародного миру (ст. 15). До запрошення Латвії в НАТО, в першу чергу, посприяла позиція США, що справляють величезний вплив на прийняття рішень Альянсом. Цьому передувало оцінювання Департаментом оборони США оборонної системи Латвії, яка розпочалася з візиту до Риги помічника американського держсекретаря з питань оборони генерал-майора Генрі Ківенара. Його висловлювання щодо неготовності Латвії до вступу в НАТО були оприлюднені головою комісії із закордонних справ латвійського Сейму Андрісом Рубінсом [112].

Це підштовхнуло керівництво Латвійської Республіки до приведення стану збройних сил країни у відповідність з вимогами НАТО і ґрунтовно

допомогло Міністерству оборони Латвії сформувати належні відносини з Альянсом. 16 січня 1998 р. в США президенти Латвії, Литви, Естонії та Сполучених Штатів підписали Хартію партнерства між Латвійською Республікою, Естонською Республікою, Литовською Республікою і Сполученими Штатами Америки, яка складається з преамбули – погляду на історію відносин чотирьох держав – та п'яти розділів: принципи партнерства, інтеграційні зобов'язання, співпраця в галузі безпеки і відносини між США та країнами Балтії [75].

Зазначається, що американська сторона ніколи не визнавала насильницьке включення держав Балтії до складу СРСР у 1940 р і вважає їхню державність безперервною з моменту встановлення незалежності.

У преамбулі йдеться про дружні відносини між США і балтійськими країнами, «які безперервно підтримувалися з 1922 року». У Хартії також було зазначено, що «у США існує глибокий, щирий і довгостроковий інтерес до незалежності, суверенітету, неподільності та безпеки території країн Балтії», а також намір офіційного Вашингтона працювати разом з останніми в напрямку їхньої інтеграції в НАТО [87].

Хартія – перший акт, підписаний США і балтійськими державами з метою посприяти інтеграції тієї чи іншої країни в західні структури. Чотири держави заявили про свою прихильність загальним цінностям: демократії, верховенства права, вільного ринку, поваги до прав і свобод кожної людини. Вони заявили про єдине бачення вільної Європи і проголосили, що їхньою спільною метою є повна інтеграція Латвії, Естонії та Литви в європейські та трансатлантичні політичні, економічні, оборонні структури задля дотримання безпеки цих країн в Альянсі. У Хартії йдеться, що «Європа не буде в цілковитій безпеці, доки не будуть у безпеці і Латвія, і Естонія, і Литва». [41]

У цьому документі країни Балтії підтвердили свою мету постати повноправними членами європейських та трансатлантичних організацій, включаючи Європейський Союз і НАТО, а США схвалили ці прагнення. У розділі про співпрацю в галузі безпеки йдеться про те, що балтійські країни

проводитимуть спільні консультації та перемовини з іншими державами у тому випадку, якщо хтось із партнерів відчує небезпеку або загрозу своїй територіальній цілісності, незалежності та безпеці.

Вони взяли на себе зобов'язання співпрацювати у боротьбі проти загроз світовій економіці та політичній стабільності з боку міжнародної організованої злочинності. Також Хартією було передбачено створення Комісії з партнерських відносин, завданням якої стала координація спільної співпраці. Після підписання Хартії був створений Фонд партнерських відносин Балтії та США, основний капітал якого становив 15 млн. доларів, виділений Міжнародним агентством розвитку та Інститутом відкритого суспільства Джорджа Сороса. Це перша структура, яка об'єднала урядові та приватні кошти з метою підтримати розвиток недержавних організацій.

Документ не давав юридичних гарантій безпеки країнам Балтії та їхнього вступу в НАТО або інші європейські структури. Проте, за оцінкою керівництва латвійського зовнішньополітичного відомства, «відносини між країнами Балтії та США з тісного і дружнього співробітництва поступово переростали в союзницькі взаємини». Це крок у напрямку до членства в найбільш могутньому військовому союзі Заходу – НАТО.

Заступник держсекретаря США Строб Талбот у своїй промові 7 липня 1998 р. в Ризі, звертаючись до країн Балтії, зазначив: «це в національних інтересах США, що ви повернули собі належне місце в Європі». Необхідно підкреслити, що зацікавлення Вашингтона у балтійських державах пов'язане із загальним геостратегічним інтересом США в північно-східній Європі, яка є мостом на континенті Євразія. Латвія скористалася таким інтересом США та стрімкими темпами працювала задля ліквідації зауважень Білого дому. Відповідно до рекомендацій, латвійське керівництво зобов'язалося в період до 2003 р. збільшити фінансування бюджету оборони до 2% від валового внутрішнього продукту країни. Разом з тим, деякі представники США, ймовірно оцінивши результати приєднання до НАТО Чехії, Польщі та

Угорщини, стали висловлювати побоювання щодо подальшого розширення Альянсу. [41]

Наприклад, З. Бжезинський зазначав в одному із своїх виступів: «країни Балтії цілком можуть потрапити в НАТО до 2005 року – втім, не обов'язково повністю». Він запропонував спочатку прийняти у військовий блок Литву. Зі свого боку, латвійське керівництво побачило в такому підході незадовільну роботу в галузі піару і стало приділяти особливу увагу роботі з американськими конгресменами, інформування їх про стан справ у Латвії, спонукаючи до відвідань республіки з метою в кінцевому підсумку запрошення латвійської сторони в Альянс. Разом з тим, було розроблено «План дій Латвії щодо вступу в НАТО на 2000 р.», затверджений латвійським кабінетом міністрів. Метою цього стало відображення всеохоплюючої політики і практичного просування інтеграції Латвії в НАТО, зроблено огляд досягнутого та необхідні висновки, поставлені завдання для виконання в конкретному році, передбачено кошти і ресурси, а також механізми контролю за їхнім виконанням.

З метою забезпечення військової готовності Латвії для участі в НАТО, в Плані були сформульовані основні напрямки розвитку національних збройних сил країни. У 2000 р. бюджет оборони Латвії був збільшений на 33% в порівнянні з попереднім роком, сягнувши 1,05% валового внутрішнього продукту країни. Міністерство оборони Латвії приділяло особливу увагу поліпшенню побутових умов військових, здійсненню реформи військового персоналу, продовженню удосконалення інфраструктури, окремим програмам з придбання екіпіровки і озброєння, а також розширенню міжнародного співробітництва. Вперше були розроблені та схвалені довгострокові плани розвитку латвійських ЗС на 4 і 12 років, оперативна концепція ЗС і основні пункти в бюджеті оборони на 2002 р. Була введена система внутрішнього аудиту, розроблені такі нормативноправові акти, як оперативний план державної оборони, класифікатор військових посад і професій, концепція керівництва об'єднаної системи навчання, концепція військової розвідки тощо. Крім того, розроблена концепція розвитку миротворчого LATBAT і розпочато

формування його першої роти. У пріоритетному порядку батальйон був забезпечений індивідуальною екіпіровкою, що відповідало стандартам НАТО, відповідними озброєннями і таке інше. Солдати строкової військової служби в батальйоні поступово замінювалися професійними військовослужбовцями. [41]

У 2000 р. авіація латвійського воєнізованого закладу освіти Земессардзе була включена у військово-повітряні сили, створена 2-га авіаційна ескадрилья Земессардзе. Розпочато ротацію провідних офіцерів і введено матеріальну стимуляцію підтримки цього процесу. Організовано введення в штабі ЗС відповідних вимогам НАТО короткохвильової та ультракороткохвильової військових радіостанцій.

Уряд висловив тверду рішучість продовжувати збільшення бюджету оборони, щоб останній у 2003 р. досяг 2% валового внутрішнього продукту. У зв'язку із цим, а також з метою сталого розвитку ЗС урядом Латвії був розроблений «Закон про фінансування національної оборони», який передбачав значне збільшення матеріальних ресурсів військового бюджету країни у 2001-2003 рр. На саміті НАТО в Стамбулі 28-29 червня 2004 р. Латвію було прийнято в члени Альянсу. Одразу ж у більш активну фазу почав переходити процес освоєння латвійської території з метою розвитку військової інфраструктури. У 2005 р. затверджено нову «Концепцію національної безпеки Латвії», в якій викладаються принципи запобігання потенційних безпекових загроз для країни [41]

У сфері зовнішньої політики, в інтересах національної безпеки Латвії, позначено розвиток демократичних процесів поза регіоном країн Балтійського моря з акцентом на пострадянський простір країн-учасниць СНД. Крім того, Латвія активно підтримала участь США в процесах дотримання безпеки на теренах Європи вважаючи це одним з ключових елементів європейської стабільності. В Концепції згадується також важливість участі республіки в міжнародних організаціях та розвитку добросусідських відносин із суміжними країнами і зміцнення регіонального співробітництва. Свою державну оборону Латвія пов'язує з участю і цілковитою інтеграцією в НАТО. На той час у

документі підкреслювалося, що «в сучасний період не існує військової загрози ані Латвії, ані країнам Балтії в цілому». Можливі військові загрози, згідно з Концепцією, вважаються спільними загрозами для НАТО. Національні збройні сили Латвії готуються не тільки для захисту національної території, але й до участі в міжнародних операціях з підтримання миру поза республікою. Крім зовнішніх загроз, в документі декларуються внутрішні виклики, пов'язані з економічною безпекою, загрозою тероризму, техногенними катастрофами. У листопаді 2006 р. офіційна Рига приймала черговий саміт НАТО, на якому з вуст американського сенатора Річарда Лугара пролунала ідея включити енергетичний шантаж до переліку загроз, на які НАТО відповідатиме військовою силою. Таким чином, вперше за роки після закінчення холодної війни, була визначена конкретна ситуація, в якій Росія може бути зарахована Америкою до числа своїх ворогів. [41]

Активізувався також інтерес НАТО до бойового потенціалу Латвії. Міністерство оборони республіки підготувало до реалізації низку проектів вартістю близько 50 млн. доларів, які покликані не тільки забезпечити латвійських військових новою технікою і більш серйозно захищати державні секрети, але й забезпечити для Латвії статус морського форпосту НАТО.

У теперішній час Латвійська Республіка активно підтримує наявні ініціативи з боку державного керівництва України і Грузії щодо вступу в НАТО. Зокрема, в квітні 2008 р. в США з першим офіційним візитом побував тогочасний Президент Латвії Валдіс Затлерс. По завершенню поїздки він провів пресконференцію в Національному прес-клубі у Вашингтоні. Основними питаннями, яких торкнувся латвійський лідер, було членство Латвії в НАТО, латвійсько-американська співпраця, а також відносини між Альянсом і Росією. В. Затлерс підкреслив, що США і Латвійська Республіка є добрими союзниками не тільки по Північноатлантичному альянсі, а й в контексті двосторонніх відносин. Латвія і США виявилися єдиними членами НАТО, які беззастережно виступили на підтримку надання Україні та Грузії Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ). Як вказує В. Затлерс, рішення підтримати дві колишні радянські

республіки на саміті Альянсу в Бухаресті у 2008 р. не було поспішним: «Мої аргументи дуже прості. По-перше, реальний рух до членства в НАТО для Латвії почалося лише після того, як нам було запропоновано ПДЧ. По-друге, коли Латвія оголосила про бажання вступити в Альянс, а це було в 1997 році, на нашій території все ще перебували радянські війська». [41]

Глава латвійської держави назвав 17 років незалежності Латвії і 4 роки її перебування в НАТО «історією успіху», зазначивши, що ще п'ятнадцять років тому членство в Альянсі здавалося нездійсненною мрією. Крім того, Валдіс Затлерс зазначив, багато хто пророкував, що членство Латвії в НАТО спричинить неприємності з боку найбільшого її сусіда – Росії: «Парадоксально, але після вступу Латвії до Північноатлантичного альянсу латвійсько-російські взаємини значно покращилися... Цим ми завдячуємо нашій мудрій зовнішній політиці». 11 червня 2008 р. під час відвідин Балтійського військового коледжу (BALTDEFCOL) в естонському місті Тарту Президент Латвії Валдіс Затлерс виступив з епохальною ініціативою: перетворити цей навчальний заклад в досяжному майбутньому на базу для навчання українських і грузинських офіцерів як представників тих пострадянських країн, що найбільше прагнуть приєднання до Північноатлантичного альянсу. На зустрічі з начальником коледжу Гундарсом Артисом Аболсом глава латвійської держави заявив, що «саме тут молоді офіцери найкраще зможуть отримати навички та знання, необхідні для солдатів країн-членів Альянсу»[41]

Крім того, Міністерство оборони Латвії підготувало до реалізації низку проектів, покликаних не тільки забезпечити латвійських військових новою технікою, більш серйозно захистити державні таємниці, але й надати Латвійській Республіці новий статус – морського форпосту НАТО. У планах військових країни спорудження в Лієпаї сучасного військового порту. Зокрема, зведення пристані для прийому як латвійських, так і натовських суден. За наявними розрахунками, зведення такого об'єкта і будівництво прилеглої до нього інфраструктури оцінюється в 5 млн. євро. Військові судна тут

робитимуть короткочасні зупинки для дозаправки і поповнення запасів продовольства [41].

На початку 2008 р. Міністр оборони Латвії В. Велдре відвідав США, де провів переговори щодо постачання для латвійських військових, дислокованих на той час в Афганістані, сучасних броньованих позашляховиків. За словами Міністра, нові броньовики – одна з головних умов Латвії задля подальшого нарощування своїх сил в зазначеній країні. Таким чином, ситуацію в Балтійському регіоні після розпаду Радянського Союзу можна охарактеризувати як частину чергового етапу позиційної гри на світовій «шахівниці», де станом на сьогодні виграшна ситуація для англосаксонської стратегії очевидна. При цьому, серед іншого, геополітичні інтереси Росії на балтійському напрямку, зокрема в Латвії, залишилися практично незмінними.

Західний вектор розвитку республіки лише посилив увагу Москви шляхом більш глибокого і своєчасного моніторингу та аналізу ситуації у її західних сусідів з метою запобігти остаточному і незворотному виходу балтійських країн зі сфери російського впливу. У свою чергу, осмислення і вивчення Україною унікального досвіду переходу певної пострадянської держави з одного політичного стану в інший потрібно не стільки для історії, скільки з метою опрацювання сучасних політико-дипломатичних методів співробітництва з керівництвом Латвії, а також практичного застосування її досвіду в своїй діяльності на шляху євроатлантичної інтеграції. У цьому зв'язку, залишається поза сумнівом той факт, що Балтійське море має найважливіше геополітичне значення як для України, так і для цілої низки європейських держав, що є членами НАТО або зберігають свій нейтральний статус. З одного боку, саме в цьому регіоні безпосередньо стикаються сили Північноатлантичного альянсу і країн-членів ОДКБ на чолі з Росією. З іншого – незаперечно значення Балтії для глобальної економіки, розвитку торгівлі задля прямого виходу в Світовий океан. Звісно ж, що в контексті оцінки геополітичної ситуації в даному регіоні НАТО доцільно розглядати з двох точок зору. По-перше, в якості політичного і військового багатостороннього

актора, по-друге, як інструмент співпраці, яка формує основу задля зміцнення позицій США в цій частині глобального геополітичного простору. Необхідно підкреслити, що протягом певного періоду Балтійське море в стратегії НАТО не розглядалося як пріоритетне в зоні потенційних військових дій та, відповідно, увага приділялася лише окремим інцидентам, до яких аналітики НАТО відносять, наприклад, кібератаку Росії проти Естонії в 2007 р. [41].

Однак після анексії Криму Росією та її агресії на Донбасі ситуація різко змінилася, оскільки країни Балтії стали розглядатися стратегами НАТО, в першу чергу американськими, в якості наступного об'єкта російської окупації на пострадянському просторі. У цьому сенсі можна простежити пряму залежність між Північноатлантичним альянсом і роллю, яку відіграють США в світі. На думку фінського військового дослідника Яна Ханьска, «навіть якщо регіон Балтійського моря ніколи не входив до числа пріоритетних у геостратегії США, потужна структура НАТО прив'язує Америку до регіональної стабільності такою мірою, що, якщо Вашингтон не зможе захистити своїх союзників в цьому районі, вся їхня зовнішня політика і стратегія будуть зруйновані. Навіть якщо регіон Балтійського моря не настільки важливий для США, вони не можуть дозволити собі триматися від нього осторонь» [95, с. 15].

У період Холодної війни американська політика щодо Балтії базувалася на стримуванні Радянського Союзу шляхом посилення своїх союзників і залучення у військово-політичне співробітництво таких нейтральних країн, як Швеція та Фінляндія. Окрім цього, поряд з проведенням відповідної публічної політики широко використовувалися методи політичного закулісся. У період правління Президента Рональда Рейгана акцент робився не стільки на Балтійському морі як такому, скільки на державах, що межували з країнами Варшавського договору. Після падіння Берлінського муру і виведення російських військ з Латвії, Литви і Естонії в 1993-1994 рр. США поставили завдання посилити свій вплив, але не фізичну присутність у регіоні. Замість неї була використана структура НАТО. Програма «Партнерство заради миру» використовувалася в якості першого кроку до вступу нових держав у

Північноатлантичний альянс. Після інтеграції країн Балтії в НАТО у 2004 р. й розгортання боротьби з тероризмом в Афганістані та Іраку регіон Балтійського моря почав розглядатися як одне з найбільш благополучних місць у світі з точки зору військової безпеки. Відповідно, і зацікавленість США в своїй військовій присутності тут стала не настільки яскраво втіленою.

І хоча восени 2013 р. були проведені маневри Steadfast Jazz 2013, покликані переконати країни Балтії і Польщу в їхній підтримці з боку НАТО і продемонструвати ефективність нових Сил реагування Альянсу, залучення американців до них була зведена до мінімуму – 160 осіб (для порівняння, з боку Франції взяли участь 1200 військових, з Польщі – 1040) [40]. Це досить переконливо засвідчило не тільки стосовно необхідності урізання відповідних витрат військового бюджету, а й про те, що США вважали Балтію регіоном з низьким рівнем напруженості.

Однак, як уже зазначалося, на даний час саме Балтійське море починає грати важливу роль у стратегічному протистоянні Заходу і Росії, що змушує поновому оцінити стратегію США і НАТО в регіоні. Під час президентства Барака Обами стало очевидним прагнення США до посилення своєї присутності на Балтії під приводом необхідності захисту країн Балтійського регіону від російських зазіхань. Аналіз численних матеріалів, підготовлених як самими американськими військовими фахівцями, так і проамериканськи налаштованими діячами в Латвії, Литві та Естонії, а також у низці країн Північної Європи, як видається, досить переконливо свідчить про це [41].

Передусім, висловлюється занепокоєння, що з військової точки зору країни Балтії – Латвія, Литва та Естонія – ізольовані від інших держав-членів НАТО.

Це вкрай ускладнює, якщо взагалі не нівелює, адекватну відповідь на можливі інциденти військового характеру на Балтійському морі без ангажування низки країн, які не є членами Альянсу. Відповідно, основним завданням стає залучення Фінляндії та Швеції в орбіту НАТО, спонукання правлячих еліт цих держав до зміни їхнього нейтрального статусу. Країни

Північної Європи відіграють важливу роль у гарантуванні безпеки держав Балтії, з якими в них існують давні й міцні зв'язки, що базуються на певній культурно-історичній спільності. Наприклад, Данія і Норвегія зробили багато для зміцнення військового потенціалу балтійських країн після розпаду СРСР, а Швеція і Фінляндія, попри відсутність членства в НАТО, також підтримують досить стабільні відносини з балтійцями у сфері безпеки. Водночас, висловлюється занепокоєння, що лояльно налаштовані до Альянсу і готові співпрацювати з ним Фінляндія та Швеція не зобов'язані допомагати членам НАТО в разі нападу на них. І наголошується, що до такого перебігу подій США повинні бути готові.

У цьому зв'язку, проводиться паралель з Афганістаном – суто континентальною країною без виходу до моря за кілька тисяч миль від території самих США. Підкреслюється, що підтримка ще донедавна американської військової присутності у зазначеній країні з боку її сусідів була багато в чому умовною. Остання періодично взагалі спричиняла сумніви в її доцільності, а регіональна інфраструктура при цьому так і залишилась зі слабким рівнем розвитку. Це, однак, не заважало США впродовж двох десятиліть проводити повномасштабні бойові операції в даному регіоні. Звідси робиться висновок, що за належного планування та підготовки США та НАТО здатні здійснити те ж саме на Балтиці навіть з урахуванням російської стратегії A2 / AD, що передбачає протидію допуску чужих військ в потенційну зону бойових дій (anti-access, або A2) з одночасним обмеженням їхніх ефективних акцій, якщо все ж таки їм вдалося прорватися (area-denial, або AD).

Вочевидь, що останнє без підтримки Швеції та Фінляндії спричинить безсумнівні труднощі. В якості додаткових аргументів наводяться історичні приклади, які доводять, що військові операції в регіоні Балтійського моря вимагають залучення повітряної, морської або сухопутної території Швеції та Фінляндії. Наприклад, під час Кримської війни (1853-1856 рр.) та інтервенції союзників у роки Громадянської війни (1918-1920 рр.) шведська фортеця Віапорі (сучасна фінська Суоменлінна) й Аландські острови відіграли

вирішальну роль. Під час обох світових воєн протоки Скагеррак і Каттегат, які межують зі шведськими територіальними водами та слугують свого роду воротами в Балтійське море, були предметом запеклого суперництва. Разом з тим, у період Холодної війни належний Данії острів Борнхольм постав зоною протистояння між Радянським Союзом і НАТО. Подібного роду міркування зберігаються й у XXI столітті. Датські протоки складаються з трьох каналів – Ересунн (Зунн), Малий Бельт і Великий Бельт, що з'єднують Балтійське і Північне моря крізь протоки Скагеррак і Каттегат. Ці протоки слугують країнам, розташованим на Балтиці, в якості торговельних експортноімпортних шляхів. Особливо важливими вони видаються для Росії, яка все більше їх застосовує задля експорту нафти до Європи [223, с. 225].

В цілому, приблизно 125 тисяч суден на рік проходять через ці протоки. Звідси робиться висновок, що якщо США потребуватимуть здійснення військової інтервенції в країни Балтії, американцям постане життєво важливим мати безперешкодний доступ до згаданих вище Датських проток. На думку американських стратегів, було б украй наївним вважати, що Росія не враховує важливість Аландських островів і Датських проток у своєму плані надзвичайних дій в регіоні Балтійського моря [41].

Відповідно, і для Сполучених Штатів було б вкрай безвідповідально не зважати на це. Іншим вкрай важливим фактором військового протистояння на Балтиці є Калінінградська область. В очах американських фахівців це виглядає наступним чином. Калінінград – маленький російський ексклав уздовж узбережжя Балтійського моря (трохи більший, ніж Коннектикут), що межує з Литвою і Польщею. Також Калінінград – частина Західного військового округу Росії, й тут розміщені приблизно 25 тис. російських військовослужбовців. Це дім для російського Балтійського флоту, який складається приблизно з 50-ти кораблів з підводними човнами включно. І найголовніше – Калінінград – це серце російської стратегії A2 / AD [41].

У Росії в Калінінграді є передова протиповітряна оборонна система С 400, а в жовтні 2016 р. тут були розгорнуті ракетні комплекси «Іскандер-М», що, за

офіційною заявою Кремля, озвученою прес-секретарем російського президента Дмитром Песковим, пов'язано зі створенням в Європі «антиросійської ракетної системи». Особливу заклопотаність у стратегів НАТО спричиняє той факт, що такі комплекси здатні нести ядерні або звичайні боєголовки й радіус їхньої дії складає 250 миль, а це робить доступними для них Ригу, Вільнюс і Варшаву. Крім того, Росія має всі можливості для розміщення в Калінінграді ядерної зброї. Чи є така зброя там вже на даний час, залишається предметом гарячих дискусій. Американські фахівці не сумніваються, що військове покриття Росією відповідно до стратегії A2/AD всього Балтійського регіону в поєднанні з небажанням Фінляндії і Швеції вступати в НАТО перетворює захист балтійських держав на украй складне завдання. У цьому зв'язку, пропонується низка заходів, які могли б полегшити США виконання своїх зобов'язань щодо Латвії, Литви та Естонії, взятих ними на себе в межах Альянсу [41].

По-перше, робити все можливе задля поліпшення відносин США з країнами Північної Європи, що, в свою чергу, сприятиме подальшому зміцненню співробітництва з державами Балтії, які переважно орієнтовані на північні країни.

По-друге, всіляко сприяти вступу Фінляндії та Швеції в НАТО. Формулювання саме цього завдання заслуговує того, аби процитувати його дослівно: «У кінцевому підсумку населення Швеції і Фінляндії саме вирішить, чи вступати їм в НАТО, але США повинні проводити таку політику, яка заохочуватиме членство в НАТО зазначених двох північних країн. До того як останні вступлять до НАТО, вони не зможуть користуватися перевагою гарантії своєї безпеки з боку Альянсу» [41].

По-третє, підготувати надзвичайні операції для захисту Балтії, в межах яких не робився б розрахунок на підтримку з боку Фінляндії та Швеції. США повинні планувати і відпрацьовувати захист держав Балтії без співпраці з цими двома країнами. «Наскільки б неймовірним це не було, доти, доки Фінляндія і Швеція не постануть повноправними членами НАТО, було б безвідповідальним з боку американських військових не планувати подібного сценарію» Згадані

навчання мають включати сценарій реагування на захоплення російськими збройними силами Аландських островів і Голанда.

По-четверте, бути готовими до швидкого перекидання своїх сил в Європу. У період Холодної війни США щорічно проводили військові навчання під назвою «Операція Рефорджер» (Operation Reforger – Return of Forces to Germany). Вони повинні були доводити, що США здатні швидко перекинути звичайні збройні сили зі США до Німеччини в разі війни з Радянським Союзом. США слід проводити аналогічні операції тепер уже стосовно країн Балтії. По-п'яте, особливу увагу слід приділити фактору Калінінграда. Для цього США спільно із союзниками по НАТО необхідно виробити стратегію щодо здібностей Росії реалізувати A2 / AD. Особливо це вимагає тісної співпраці з Польщею. «Ніякого надійного захисту країн Балтії не може бути гарантовано без нейтралізації загрози з Калінінграда» [41].

Нарешті, «Москва не повинна інтерпретувати позанатовський статус Швеції і Фінляндії в якості зеленого світла для інтервенції в держави Балтії, оскільки НАТО не може прийти їм на захист. У свою чергу, до тих пір, поки вони не стали повноправними членами НАТО, Стокгольм і Гельсінкі не повинні розраховувати на те, що Альянс автоматично прийде їм на допомогу, якщо вони будуть атаковані Росією, і члени НАТО не повинні підтримувати у них цю ілюзію. НАТО має бути готове до будь-якого розвитку подій на Балтії – інакше Росія скористається цією сприятливою для себе ситуацією» [41].

Багато західних експертів вважають, що в разі виникнення конфлікту між Росією і країнами Балтії, до нього, скоріше за все, залучатимуться російськомовні меншини, а це дозволить РФ використати ідею необхідності захисту їхніх прав задля виправдання військового втручання. Дії в дусі сучасної «гібридної війни» в цьому регіоні, на думку генералмайора у відставці Франка ван Каппена, члена верхньої палати парламенту Нідерландів, який працював у минулому радником з безпеки при ООН і НАТО, можуть виглядати наступним чином: «Путін в жодному разі не збирається в'їжджати в Прибалтику на танку, тому що тоді він відкрито оголосить війну НАТО.

П'ята стаття Північноатлантичного договору говорить, що напад на одну з країн-членів НАТО є нападом на всі держави-члени. Замість цього ми можемо побачити той самий сценарій, що спостерігали досі. Можна, наприклад, підігріти обстановку в естонській Нарві, де живе багато росіян. Знову гібридна війна, контакти з місцевими проросійськими організаціями, і Нарва проголошує незалежність. Естонія реагує жорстко. Росія заявляє про свій обов'язок захистити російськомовне населення від неофашистів. Якби Путін в'їхав в Естонію на танку, то все було б просто. Він оголосив би в такий спосіб НАТО війну, і він її програв би – це я можу вам стовідсотково гарантувати. Якщо ж Путін діє за допомогою гібридної війни, то він цілком може розраховувати на те, що НАТО не вдасться до П'ятої статті. Буде просто проголошена вільна народна республіка Нарва. Вона попроситься в Росію. Привід це для п'ятої статті? А якщо не привід, то всі члени НАТО зі Східної Європи вигукнуть: НАТО більше нічого не варте. У цьому сенсі Путін заб'є гол у ворота НАТО» [41].

Естонські експерти Міжнародного центру оборони і безпеки Калев Стойцеску і Хенрік Пракс практично розглядають той самий сценарій, що і нідерландський генерал, Росія прийматиме рішення про подальшу військову ескалацію в залежності від реакції НАТО і ЄС та від опору з боку держав, які піддалися атаці. У гіршому випадку, такий конфлікт обернеться повномасштабною війною [41].

Водночас, на думку вказаних експертів, спроби Кремля діяти на Балтиці за донбаським сценарієм (щоб вони під цим не розуміли) зіткнуться з цілою низкою труднощів. По-перше, Кремлю не вдалося за допомогою цієї тактики досягти бажаних результатів в Україні; по-друге, Північноатлантичний блок і його «східний фланг» уважно вивчають специфічні особливості російської «гібридної війни» і контрдії України, що має дозволити, на думку натівських спеціалістів, за необхідності дати швидку і адекватну відповідь. Тим паче, що в цьому випадку Росія буде позбавлена своєї основної переваги – швидкого захоплення ініціативи і як наслідок неготовності та розгубленості іншої

сторони. У цій ситуації критичними стануть перші кілька днів: якщо Росія коливатиметься з приводу прямого військового втручання, то у союзників по НАТО, скоріше за все, вистачить часу на те, аби взяти ситуацію під контроль.

Окрім того, без недвозначної російської військової підтримки «сепаратисти» мають мало шансів на те, щоб розпочати контролювати будь-які ділянки російського кордону з країнами Балтії, що було б життєво важливим для успіху. Однак військова підтримка з боку Росії неминуче призведе до відкритого зіткнення з НАТО. Інший широко обговорюваний у натовських колах сценарій передбачає російське військове втручання як відповідь на певний інцидент (тобто провокацію). Західні військові фахівці звинувачують збройні сили Росії в тому, що вони (особливо повітрянодесантні війська та армійська авіація) постійно готуються до даного сценарію, тренуючись, наприклад, у захопленні «невдомих аеродромів» у безпосередній близькості від східних кордонів Латвії і Естонії. Як зразок наводяться й військові навчання, які проходили з 15 по 20 лютого 2016 р. в Псковській області, до яких були залучені 2500 військовослужбовців [41].

Такого роду раптове вторгнення, без сумніву, стане несподіваним «сюрпризом» для атакованої країни і може бути використано Росією задля того, щоб продемонструвати Північноатлантичному альянсу його вразливість і нездатність захистити всю свою територію. Це, в свою чергу, спровокує політичний розкол в таборі союзників, однак подібна пряма агресія автоматично призведе до вступу в силу Статті 5 Статуту Альянсу, відповідно до якої буде дана політична, економічна і військова відсіч. Зазначений сценарій, який презентується стратегами НАТО, базується на ідеї про те, що Росія прагнуче відокремити країни Балтії від решти території, контрольованої НАТО, а потім їх окупувати. У цьому зв'язку, згадуються регулярні планові навчання збройних сил Росії «Захід» і «Союзний щит» (спільно з Білоруссю). На думку західних військових фахівців, саме за таким сценарієм відбувалася війна з Грузією в серпні 2008 р. і наступні події в нашій державі.

Експерти НАТО змушені визнати, що Росія довела свою здатність ефективно використовувати систему A2 / AD на морі і в повітряному просторі навколо країн Балтії. Звідси робиться висновок про те, що російська інтервенція крізь територію Білорусі в бік Калінінградської області через 100-кілометровий коридор Сувалки (польська і литовська території) в зв'язці з операціями проти Латвії та Естонії з боку Ленінградської і Псковської областей здатна мати місце за повітряною і морською блокадою, якщо НАТО не зреагує на дії Росії вчасним і адекватним силовим впливом і не буде належним чином представлена в цьому регіоні. Основний підсумок полягає в тому, що, оскільки кожен із цих сценаріїв можливий, то стратеги НАТО повинні враховувати, що, навіть якщо Росія не хоче повномасштабної війни з Альянсом, вона не упустить можливості використовувати відмінності в розумінні ситуації і готовність реагувати на неї у різних країн-членів НАТО і субрегіональну слабкість Альянсу на Балтійському морі.

Виникає природне запитання, чи відбуваються істотні зміни в стратегії НАТО на Балтиці в зв'язку з приходом до влади в США нового президента і його команди. Заяви попереднього глави Білого Дому Дональда Трампа щодо НАТО в цілому і країн Балтії зокрема породили майже панічні настрої у політичних еліт країн вказаного регіону. Особливу заклопотаність спричинили висловлювання про те, що американський лідер не став би беззастережно захищати балтійські держави у разі нападу на них з боку Росії. Для початку він хотів би ознайомитися з тим, як союзники справляються зі своїми фінансовими зобов'язаннями [41].

А в цьому питанні ситуація, дійсно, далеко не така сприятлива, як хотілося б американському керівництву. І якщо Естонія, виділяючи на оборону трохи більше 2% ВВП, відповідає прийнятому «базовому мінімуму», то з Латвією і Литвою справа йде відчутно гірше. Щоправда, уряди двох останніх країн дали обіцянку ще попередній американській адміністрації збільшити свої витрати на оборону, про що було заявлено під час участі тогочасного віце-

президента США Джозефа Байдена в Балтійському форумі, який відбувся у Ризі в серпні 2016 року [41].

Однак ці запевнення висловлювались у ситуації, коли балтійські союзники США могли розраховувати на серйозну фінансову допомогу з боку Вашингтона. Як підкреслювалося в повідомленні за підсумками ризької зустрічі, ще до її проведення «кожен з балтійських союзників отримав понад 30 мільйонів доларів» у межах американської програми підтримки європейських союзників по НАТО.

Лише в 2016 р. кожна з трьох країн отримала понад 9 млн. доларів [41]. У теперішній же час збільшити свій внесок у фінансування НАТО для країн Балтії, особливо для Латвії, з урахуванням їхнього економічного становища буде не так просто. Разом з тим, слід зазначити, що в інших державах Північноатлантичного альянсу далеко не всі поділяють заклики до збільшення військових витрат. Вельми показово, що міністр закордонних справ Німеччини Зігмар Габріель під час свого візиту до Естонії в березні 2017 р., нагадавши про уроки Другої світової війни, особливо підкреслив, що нарощування військових витрат неминуче спричинить тривогу сусідніх країн. Ще раніше, в лютому того ж року, на міжнародній конференції з безпеки в Мюнхені президент Європейської комісії Жан-Клод Юнкер висловив думку, що Європа не повинна піддаватися на вимогу США підвищити військові витрати, оскільки набагато важливіше витрачати гроші Європейського Союзу на гуманітарну допомогу і підтримку розвитку третіх країн, що Європа й робить [41].

Стосовно Швеції, то будь-яких практичних кроків щодо вступу в НАТО можна очікувати тільки в разі перемоги на парламентських виборах Помірної коаліційної партії та її потенційних правоцентристських союзників. На даний час лівоцентристський уряд країни не вважає вступ до Альянсу необхідним. Як заявляв Петер Хультквіст, глава шведського оборонного відомства, попри свою жорстку антиросійську риторiku: «Щоб не трапилося, країни навколо Балтійського моря повинні триматися разом, бути більш згуртованими.

Але рішення для нас – нечленство в НАТО. У нас своє власне географічне положення і своя власна історія, як і у Фінляндії». Замість НАТО Швеція, на його думку, повинна зміцнювати двосторонні військові зв'язки з Польщею і Німеччиною [41]. Водночас, «непередбачуваність» Дональда Трампа використовувалася в якості аргументу прихильниками НАТО, які прагнули довести шведському суспільству, що двосторонньої угоди про оборону, підписаної зі Швецією і Фінляндією ще адміністрацією Барака Обами, може бути недостатньо. Аргументація зводилася до того, що співпраця з 28 державами, а не з однією (нехай навіть настільки потужною як США), здатна постати більш надійною. Нинішній уряд Фінляндії також проти негайного вступу в НАТО, але не закриває повністю подібну можливість для країни. Так, колишній прем'єрміністр Алекс Стубб в листопаді 2016 р. висловив побоювання, що між Трампом і президентом Путіним можливе укладання угоди про припинення процесу розширення НАТО. На його думку, «це збереже політичний вакуум безпеки в Північній Європі, особливо в Фінляндії і Швеції ...», натовський варіант «яких зведеться до нуля» [41]. Не варто розраховувати й на очікування, які, наприклад, висловлює аналітик порталу RuBaltic.Ru Олександр Носович, що Америка зрештою «відмовиться від Прибалтики» [70].

По-перше, не переглянуті оборонні угоди, укладені в січні 2017 р., тогочасною американською адміністрацією з Литвою і Естонією, що формально закріплюють розміщення нових військових підрозділів у цих країнах і статус американських військовослужбовців у них [41]. По-друге, від початку 2017 р. в межах так званого посилення «східного флангу» Альянсу до Польщі й країн Балтії прибули сили і засоби 3-ї бронетанкової бойової бригадної групи США та батальйонні тактичні групи країн-членів НАТО, які разом з національними збройними силами продовжили вдосконалювати Балтійський плацдарм [41]. Хоч би якими не були погляди різних американських адміністрацій, їм доводиться враховувати вже сформовану в США і світі систему військовополітичних відносин, геополітичні інтереси Америки та їхнє трактування владними елітами країни, характер і ступінь

впливу військово-промислового комплексу на процес прийняття політичних рішень у Вашингтоні.

У цьому контексті згадуються слова президента США Дуайта Ейзенхауера: «У наших урядових структурах ми повинні бути наготові, запобігаючи необґрунтованому впливу, навмисному або ненавмисному, військовопромислового комплексу. Потенціал небезпечного зростання його невинуватеної влади існує і буде існувати. Ми ніколи не повинні дозволяти цьому союзу наразити на небезпеку наші свободи або демократичні процеси. Нам не слід приймати що-небудь на віру. Лише пильне та інформоване громадянське суспільство може наполягти на розумному поєднанні величезної індустріальної і військової машини з нашими мирними методами та цілями з тим, аби безпека і свобода могли спільно процвітати» [41].

Видається, що саме інтереси військово-промислового комплексу в багатьох випадках стоять за ескалацією напруженості у міжнародних відносинах. І протистояти їм вкрай складно. Звідси можна припустити, що навіть якщо станеться деяке пом'якшення войовничої риторики, посилення прагматизму у зовнішній політиці США, Балтійський регіон, на жаль, на найближчі роки залишиться ареною протистояння між НАТО і РФ, які будуть прагнути не просто вирішити тут свої військово-політичні завдання, але і використовувати його в більш широких геополітичних цілях. Водночас певні зрушення в політиці США не можуть не позначатися і на позиції керівництва НАТО, оскільки саме ця держава відіграє системоутворюючу роль в даному військово-політичному блоці. Так, під час свого офіційного візиту в Данію в березні 2017 р. генеральний секретар Північноатлантичного альянсу Йенс Столтенберг змушений був заявити наступне: «НАТО бачить стурбованість у зв'язку з тероризмом і кібератаками, але ніщо не вказує на можливість конвенційного нападу на будь-яку з країн НАТО, зокрема на країни Балтії» [39]. Необхідно враховувати і той факт, що, як підкреслює американський експерт з оборони Семюел Гардінер, для попередньої адміністрації США безпека країн Балтії не входила в топ-10 найважливіших тем [41].

Очевидно, що для попереднього президента Дональда Трампа набагато більш важливими представлялися проблеми, пов'язані з Близьким Сходом і Північною Кореєю, що, однак, не означало втрати уваги до Балтійського регіону, який є зоною прямого зіткнення інтересів НАТО і РФ. Звідси можна зі значною часткою впевненості зробити висновок про те, що ситуація на Балтиці безпосередньо залежить від загального контексту відносин в межах трикутника «США - Європа - Росія». [41]

Так, на думку президента Російської асоціації прибалтійських досліджень Н.М. Межевича, «геополітична конфігурація в Балтійському регіоні набуває все більш яскраво вираженого характеру «всі проти Росії або Росія проти всіх», що не відповідає інтересам ні Євросоюзу, ні Росії, а в обстановці взаємної недовіри і підозр створює потенційну загрозу переростання прорахунків у пряму військову конфронтацію з непередбачуваними наслідками» [41], [54]. Аналіз поглядів натовських експертів і генералів на проблеми безпеки в регіоні Балтійського моря дозволяє зробити низку висновків. По-перше, очевидна націленість на пряме стримування зазіхань Росії. В якості головних аргументів наводяться криза на сході України і проблема Криму. До того ж вбачається, що й без цього загострення ситуації на Балтиці все одно було б за можливе. Сама логіка розвитку відносин по лінії РФ - НАТО в останні роки досить переконливо свідчить про таке.

По-друге, основною метою офіційних Вашингтона і Брюсселя є більш широке залучення нейтральних держав – Швеції та Фінляндії – в орбіту діяльності Альянсу. Таким чином, розширення НАТО на Схід доповнюється прагненням розширення на Північ, що, безумовно, не може не спричиняти активної протидії Росії й заклопотаності, в першу чергу, з боку прикордонних російських регіонів – Ленінградської області та Республіки Карелія, які межують з Фінляндією.

Можливий вступ згаданих двох країн в НАТО здатне не тільки призвести до зростання загальної напруженості в регіоні, а й до значного зростання загальних додаткових витрат на оборону. Одночасно відбувається і поляризація

супільної свідомості в Фінляндії і Швеції, посилення розбіжностей з питання про членство в НАТО та відносини з Росією. По-третє, потенційні агресивні наміри Росії в Балтійському регіоні використовуються й задля вирішення фінансових завдань. Цілком природним виглядає прагнення США перекласти частину військових витрат на плечі своїх союзників по НАТО, які, не бачачи для себе прямої військової загрози, з великим небажанням йдуть на непопулярні у виборців витрати на оборону. На саміті НАТО в Уельсі в 2014 р. була досягнута домовленість про те, що кожна з країн-членів виділятиме на оборону не менше 2% свого бюджету. Однак виконується ця домовленість далеко не всіма [41].

По-четверте, відзначаючи внутрішню уразливість країн Балтії, які мають значний відсоток т.зв. російськомовного населення – здебільшого негромадян, вихідців з колишнього СРСР, стратеги НАТО не порушують у практичній площині питання щодо причин етнополітичної напруженості. По-п'яте, націленість НАТО і в першу чергу США на посилення своєї присутності в регіоні Балтійського моря (в широкому сенсі цього поняття) здатна вплинути на сформовані в результаті багаторічної співпраці зв'язки між балтійськими країнами. Акцент на військову складову чітко промальовує відмінності в підходах між державами-членами НАТО (Данією, Польщею, ФРН, країнами Балтії та Норвегією), нейтральними державами (Швецією, Фінляндією) і союзниками по ОДКБ (РФ і Білоруссю). По-шосте, оцінюючи загальну стратегію НАТО як військово-політичного блоку, слід враховувати існуючі серед членів цієї організації різні погляди в розумінні ситуації, рішучості слідувати в кільватері політики Вашингтона. І тут йдеться вже не тільки про традиційне протистояння «старої» і «нової» Європи, характерне для політичного процесу в межах ЄС, а й про більш складні конфігурації, що базуються на ставленні до Росії та її окремих політичних рішень.

До того ж, не заперечуючи важливості військової складової, слід, як видається, активізувати інформаційні зусилля з роз'яснення позиції української сторони щодо найбільш актуальних проблем у взаєминах з країнами Балтії,

Швеції і Фінляндії для захисту національних інтересів України в сусідньому регіоні. Навіть за часів Холодної війни Балтія в цілому прагнула керуватися гаслом «Балтійське море – море дружби». Тільки в цьому випадку можна буде сподіватися на відкриття певного «вікна можливостей» якщо не для поліпшення, то принаймні стабілізації відносин між країнами регіону.

Березень 2019 року. У щорічному звіті НАТО роль України у європейській безпеці названа ключовою. НАТО готує проекти допомоги Україні щодо кібербезпеки і ліквідації радіоактивних відходів, будівництва складів боєприпасів. НАТО підтверджує перспективу членства України. В Україні розпочалися навчання 72-й механізованої бригади інструкторами зі США, Канади, Литви, Польщі, Британії, Данії і Швеції. Президент України заявив, що Україна попросить План дій щодо членства в НАТО у грудні на самміті альянсу.[41]

2.2 Діяльність країн Балтії в НАТО та розбудова системи безпеки.

У грудні 1992 року Литва разом з Латвією та Естонією приєднується до Ради північноатлантичної співпраці. Того ж року було створено офіційне представництво Литви в Брюсселі по зв'язкам з Європейською спільнотою й по справам НАТО.

У грудні 1993 року президенти прибалтійських держав заявляють про своє бажання вступити в НАТО. Через декілька днів парламент Литви приймає резолюцію з закликом вступити у Північноатлантичний союз.

27 січня 1994 року Литва приєднується до програми «Партнерство заради миру» й підписує рамковий документ у штаб-квартирі НАТО.

У січні 1998 року президенти США, Литви, Латвії, Естонії підписують у Вашингтоні американо-балтійський Статут. Головною метою документу було надання всебічної допомоги процесу інтеграції прибалтійських держав в альянс.

У травні 2000 року створюється Вільнюська група, у складі дев'яти держав, які прагнуть до членства в НАТО. Діяльність групи була націлена на практичну співпрацю, обмін інформацією та лобіювання своїх інтересів у столицях держав НАТО.

У 2002р. на паризькому саміті НАТО, Литва була запрошена до початку переговорів про вступ у Північноатлантичний союз. У 2003 році міністр іноземних справ Литви відправляє генеральному секретареві НАТО лист, в якому виражається готовність Вільнюса прийняти всі зобов'язання, що містяться у тексті Північноатлантичного договору й виконувати вимоги, необхідні для членства в НАТО.

29 березня 2004 року прем'єр-міністр Литовської республіки вручає держсекретарю США ратифікаційні грамоти до Вашингтонського договору і Литва стає повноправним членом альянсу.

З 1994 року литовські військовослужбовці виконують миротворчі задачі в Хорватії, Боснії та Герцеговині. З 2002 року підрозділи Збройних Сил Литви беруть участь в операції в Афганістані. На даний момент там знаходиться 240 литовських військовослужбовців, близько 150 чоловік з яких несуть службу в провінції Гор. Крім того військовослужбовці Литви беруть участь в операціях НАТО в Іраку та Косово.

В Литві дуже сильні антиросійські настрої, які ще більше посилилися після війни Росії з Грузією 2008 року і початку Російської агресії з боку України з 2014р.

Литовці дуже добре ставляться до українців. 7 березня 2014 року тисячі литовців під час баскетбольного матчу провели акцію «Разом за Україну». фани дістали сотні прапорів України з написом «United we stand for Ukraine». Крім того литовські музиканти заспівали пісню на вірш українки «Ми ніколи не будемо братами» 20 серпня того ж року Президент Литви Даля Грібаускайте записала привітання до українців до Дня Незалежності українською мовою

Естонія — одна з країн-засновниць Ради північноатлантичного співробітництва. З лютого 1994 року приєдналася до програми «Партнерство

заряди миру». 1996 року почала переговори з НАТО про підготовку до приєднання, започаткувала програму «Інтенсивний діалог щодо членства в НАТО».

У 1991р. на саміті НАТО в Римі було створено Раду північноатлантичного співробітництва (North Atlantic Cooperation Council, NACC). NACC став структурою, за допомогою якої у новій політичній ситуації розпочалася співпраця з країнами Центральної та Східної Європи. Естонія - один із членів-засновників NACC.

У 1994р. на саміті в Брюсселі було запущено програму НАТО «Партнерство заради миру» (Partnership for Peace, PfP). Естонії запропонували приєднатися до програми PfP і Естонія зробила це 3 лютого 1994 року. У 1995р. – НАТО запустила під егідою PfP процес планування та огляду (PARP), до якого приєдналася і Естонія. У 1997р. – в португальському місті Сінтра на зустрічі міністрів закордонних справ країн НАТО та партнерів було закладено основу Ради євроатлантичного партнерства (Euro-Atlantic Partnership Council, EAPC), яка стала подальшим розвитком NACC та замінила її. (Прикінцеве комюніке англійською тут.)

У 1999р. НАТО відзначає своє 50-річчя. На саміті у Вашингтоні НАТО, присвяченій цій події, НАТО визнало Естонію потенційним кандидатом у члени альянсу, і почався процес втілення плану дій з членства (Membership Action Plan, MAP).

У листопаді 2002р. – на саміті у Празі Естонія, Болгарія, Литва, Латвія, Румунія, Словаччина та Словенія були запрошені на переговори щодо приєднання до НАТО.

У січні – березні 2003р. ведуться переговори щодо приєднання Естонії до НАТО. До складу естонської делегації на переговорах входили: Юрі Луїк – на той час як радник Міністерства закордонних справ на переговорах очолював делегацію (колишній міністр закордонних справ та міністр оборони, посол у Великій Британії, член Рійгікогу, посол у США, Бельгії, Нідерландах, Люксембурзі та при НАТО); Лаурі Альман – радник Міністерства оборони,

керівник підгрупи з правових питань; Маргус Колга – віце-канцлер із оборонної політики Міністерства оборони, керівник підгрупи з питань оборони, інформації та безпеки; Харрі Тійдо – віце-канцлер з питань безпекової політики Міністерства закордонних справ, керівник підгрупи з політичних питань; Маргус Уудам – віце-канцлер з питань економічної політики Міністерства фінансів, керівник підгрупи з фінансових питань; Сулев Канніке – надзвичайний та повноважний посол Естонської Республіки, постійний представник при НАТО; Олівер Каск – виконувач обов'язків керівника відділу публічного права Міністерства юстиції; Тоомас Кукк – другий секретар 1 бюро 1 політичного відділу Міністерства закордонних справ; Лео Куннас – майор, виконуючий обов'язки начальника оперативного відділу Генерального штабу Сил оборони; Алар Ланеман – полковник, начальник Генерального штабу сил оборони; Тійт Нооркйв – начальник відділу оборонної політики та планування національної оборони Міністерства оборони; Геа Реннель – генеральний директор 1 політичного відділу Міністерства закордонних справ; Герман Сімм – керівник відділу захисту державної таємниці Міністерства оборони; Індрек Сирель – підполковник, заступник начальника відділу аналізу та планування Генерального штабу Сил оборони; Сандер Сооне – радник постійного представництва Естонської Республіки при НАТО, виконавчий секретар; Калев Тімберг – віце-канцлер із питань внутрішньої безпеки Міністерства внутрішніх справ.

26 березня 2003р. держави-члени НАТО підписали у Брюсселі протоколи про приєднання Болгарії, Литви, Латвії, Румунії, Словаччини, Словенії та Естонії до Північноатлантичного договору.

10 березня 2004р. Рійгікогу ратифікував Північноатлантичний договір (Вашингтонський договір) НАТО разом з усіма його додатками. 29 березня 2004 У Вашингтоні пройшла церемонія передачі на зберігання уряду Сполучених Штатів Америки документів про приєднання, з цього моменту Естонія стає повноправним членом НАТО.

У берені 2004р. літаки НАТО починають охороняти повітряний простір країн Балтії. Але уже 2 квітня 2004р. квітня у Брюсселі відбулася урочиста церемонія прийняття семи нових держав-членів у НАТО. Прапор Естонії підняли перед штаб-квартирою НАТО на постійній основі майоріти серед прапорів інших країн-членів. Була представлена військова техніка, лунав «солдатський суп», виголошувалися різні промови, виступали ансамблі, продавали сувеніри з символікою НАТО, проводилися конкурси дитячого малюнка, та конкурси есе на тематику НАТО.

Літаки союзників здійснили урочистий проліт, а в друкованих ЗМІ вийшли спецвипуски, а на телебаченні і радіо вийшли спецпередачі. У червні цього ж року в Стамбулі Естонія уперше взяла участь в саміті НАТО в якості повноправного члена альянсу з усіма обов'язками, правами і можливостями.

У травні 2008р. в Таллінні був відкритий Центр компетенції кіберзахисту НАТО (NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence, CCDCOE) - дуже важливий почин Естонії в сфері міжнародної політики безпеки. Завдання центру - бути ключовим інститутом для НАТО і її держав-членів у сфері консультацій, досліджень і розробок в області кібербезпеки.

У квітні 2009 - 60 років від дня заснування НАТО і 5 років з моменту вступу Естонії до НАТО. На честь цієї події в Естонії в співпраці з Естонською асоціацією НАТО були видані спецвипуски газет і відкриті фотовиставки. І почалася підготовка до зустрічі в Таллінні міністрів закордонних справ країн НАТО.

У квітні 2004р. неофіційна зустріч міністрів закордонних справ НАТО в Таллінні. На той момент це був найбільший організований в Естонії зовнішньополітичний захід високого рівня. У числі учасників були держсекретар США Хіларі Клінтон, майже усі міністри закордонних справ государств-членів НАТО, а також високопоставлені представники міжнародних організацій.

29 березня 2014р. відзначають 10 років з моменту приєднання Естонії до НАТО. З нагоди річниці Естонська асоціація НАТО в Таллінні, в Льотній гавані

організувала сімейний захід "НАТО 65/10", а також була видана книга "Історія вступу Естонії в НАТО. 1991-2004" . [98]

4 квітня 2014р.- знаменна дата 65 років з дня заснування НАТО. У вересні 2014р. на саміті в Уельсі, а уже 4-5 вересня в Ньюпорте був прийнятий план дій НАТО по забезпеченню готовності (Readiness Action Plan, RAP), який включає посилення потенціалу швидкого реагування НАТО, розгортання необхідного озброєння і техніки в розташованих на східній межі НАТО країнах-союзниках і адаптацію структури командування НАТО до новий ситуація в область безпека. На зустрічі обговорювалися забезпечення безпеки союзників по НАТО, колективна оборона, стримування і посилення можливості до співпраці, припинення місії в Афганістані, ситуація в Україні, подальше розширення НАТО і співпраця з країнами-кандидатами. НАТО на саміті в Уельсі у вересні 2014 року відреагувала на ситуацію, що змінилася, в Україні - призупинила свої робочі стосунки з Росією і посилила колективну оборону. Усі союзники також пообіцяли впродовж 10 років збільшити свої витрати на оборону до 2ВП.

В червні 2015року на черговій зустрічі міністрів оборони НАТО було прийнято рішення розмістити елементи штабів НАТО на територіях східних меж країн-союзників (NATO Force Integration Unit). У Естонії елемент штабу НАТО був створений 15 червня. Елементи штабу також почали роботу у Болгарії, Угорщині, Литві, Латвії, Польщі, Румунії і Словаччині. Завдання елементу штабу НАТО - сприяти прийому, підтримці і проведенню навчань підрозділів НАТО на території Естонії. Елемент штабу у разі можливої кризи дозволяє швидко перекинути в Естонію війська НАТО, а також допомагає координувати дії і плани з оборони союзних військ, що вже знаходяться в Естонії. Елемент штабу також підтримує проведення навчань. Елемент штабу отримує завдання з Північно-східного корпусу НАТО, але масштабним інформаційним потоком підтримує НАТО на усіх рівнях - від тактичного до стратегічного. [98]

У квітні 2019р 70 років з моменту створення НАТО і 15 років з моменту вступу Естонії до НАТО. У червні 2020р. на зустрічі міністрів оборони обговорювалися оборонна позиція НАТО, захист критично важливої інфраструктури і операції в Афганістані і Іраку; схвалений план створення космічного центру в штабі ВПС НАТО, також було відмічено недавнє рішення оголосити штаб Міжнародної Північної дивізії в Латвії частиною силової структури НАТО, яка планує і управляє оборонною діяльністю в Естонії і Латвії.

У вересні 2020р. елемент штабу НАТО в Естонії відмічає п'ятиріччя привітати з цією подією прибутку заступник командувача брюнсюмским командуванням НАТО генерал-лейтенант Стюарт Скитс, заступник командувача Північно-східним корпусом НАТО генерал-майор Ульрих Хеллебьєрг, заступник командувача Північно-східною дивізією НАТО бригадний генерал Павло Липка, міністр оборони Юри Луйк, командуючий Силами оборони генерал-майор Мартін Херем і багато іншого партнера. Окрім Сил оборони Естонії, в роботі розташованого в Таллінні елементу штабу НАТО беруть участь союзники із США, Нідерландів, Канади, Норвегії, Польщі, Франції, Німеччини, Великобританії, Данії і Угорщини. [98]

У квітні 2021р. відзначали 20річчя Естонської асоціації НАТО. А у жовтні цього ж року відбулась зустріч у Брюсселі міністрів оборони країн НАТО. Обговорювалися позиція НАТО по стримуванню і обороні, ситуація в Афганістані, ядерне стримування НАТО, а також співпраця між НАТО і ЄС. Був схвалений новий план оборони, обговорені питання кіберзахисту і космічної політики, а також заходи у відповідь НАТО на російську ракетну загрозу. Підсумки 20-річної діяльності в Афганістані ще не підведені, але визнано, що вона зміцнила здібності НАТО діяти спільно. Підписана угода про наміри установи Фонду інновацій НАТО для створення каталізатора інновацій DIANA (Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic), який створить мережу центрів тестування і центрів-каталізаторів технологій, щоб краще використати цивільні інновації в цілях забезпечення безпеки НАТО. Фонд, як

очікується, інвестує мільярд євро в інноваторів по усьому альянсу, які займаються новими і переломними технологіями. За допомогою DIANA будуть пов'язані між собою наукові центри і центри розвитку країн-членів НАТО, щоб краще підтримувати технологічний розвиток НАТО.

Для Естонії важливо, щоб таким чином ми могли направити інновації на вирішення важливих для Естонії оборонних питань. Естонія веде переговори, щоб центр розвитку з'явився в Таллінні. Міністри оборони НАТО також затвердили першу в альянсі стратегію в області штучного інтелекту (Artificial Intelligence strategy), яка відповідно до міжнародного права встановлює стандарти відповідального використання штучного інтелекту.

Міністри також зустрілися з близькими партнерами НАТО Фінляндією, Швецією і Європейським союзом, щоб обговорити шляхи подальшого зміцнення співдружності, у глобальному розрізі. У вересні–листопаді 2021р НАТО завершила свою місію в Афганістані. Союзники пішли, і усіх Сил оборони Естонії також покинули Афганістан. В свою чергу Естонія допомогла організувати евакуацію і прийом десятка тих, дружніх для Естонії афганців.[98]

Естонія отримає 40 млн євро із спільного фінансування НАТО на будівництво інфраструктури для прийому військ і техніки союзників. Про це повідомив міністр оборони Естонії Ханно Певкур, передає "Європейська правда" з посиланням на ERR.

"Ми отримали схвалення НАТО на 40 млн євро, які можуть бути використані з програми інвестицій в забезпечення безпеки НАТО на будівництво інфраструктури", - сказав Певкур на урядовій прес-конференції в четвер.

Міністр оборони відмітив, що Естонія обіцяла забезпечити витрати на прийом союзників, але, враховуючи загальну потребу в оборонних інвестиціях і обмеженість ресурсів Естонії, уряд також обіцяв знайти зовнішні кошти для покриття витрат на прийом.

"Реалізація домовленостей, досягнутих на саміті у Вільнюсі, означає, що присутність союзників в Естонії, безумовно, матиме більший слід як тимчасово,

так і постійно. І саме для тимчасової присутності потрібна інфраструктура: ангари для літаків, укриття для техніки, будівництво казарм в Емари і казарм для додаткових підрозділів в Тапа, а також гаражів, укриттів. Нам треба відремонтувати там столову, і, як відомо, в Нурсипалу теж триває будівництво", - перерахував Певкур, на що будуть витрачені гроші.

Міністр оборони також повідомив, що за результатами успішного тендеру держава підписала контракт з компанією Margi Ehitus на суму 21 млн євро на будівництво приймального пункту на полігоні Нурсипалу.

Як повідомлялося, міністр оборони Естонії Ханно Певкур сподівається, що Іспанія продовжить розміщення своїх ЗПК NASAMS у балтійській країні.[99]

Події на Сході України, що пов'язані з проведенням операції Об'єднаних сил на Сході України призвели, зокрема до реформування Збройних Сил України як основного суб'єкта забезпечення національної безпеки України та її територіальної цілісності.

Анексія Автономної Республіки Крим, окупація Донецької та Луганської областей України – це результат низького рівня матеріально-технічного оснащення, фінансового забезпечення Збройних Сил України та численних законодавчих прогалин у сфері оборони України. З метою відновлення обороноздатності Збройних Сил України керівництвом держави чітко поставлений курс щодо імплементації стандартів НАТО в умовах проведення воєнної реформи в Україні. Актуальним є дослідження зарубіжного досвіду функціонування Збройних Сил у тих державах, які сьогодні є повноправними учасники Північноатлантичного договору та реалізують заходи щодо колективної оборони та підтримання миру і безпеки відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй.

Такими державами, на наш погляд, є країни Балтії, а саме Латвія, Литва та Естонія, з якими Українську державу пов'язує не лише спільне історичне минуле, але й той факт, що зазначені держави є партнерами України у проведенні низки реформ, зокрема правоохоронної. Враховуючи викладене,

дослідження діяльності та функціонування Збройних Сил Латвії, Литви та Естонії є особливо актуальним у сучасних умовах приведення Збройних Сил України у відповідність до стандартів та принципів НАТО з метою підвищення оборонних спроможностей основного суб'єкта забезпечення територіальної цілісності та недоторканності.[38]

Членом Ради північноатлантичного співробітництва Латвія стала у грудні 1991 року, а 1994 року — одним із перших приєдналася до програми «Партнерство заради миру». В «Основних напрямках зовнішньої політики Латвії до 2005 року», прийнятих Сеймом у 1995 році, членство в НАТО та ЄС було визначено основними напрямками зовнішньої політики. Під час зустрічі на вищому рівні у Вашингтоні у 1999 році НАТО визнала Латвію одним із можливих кандидатів у члени Альянсу. Була запрошена до вступу до Альянсу 21 лютого 2002 року у Празі. 26 березня 2003 року держави-члени НАТО підписали в Брюсселі протоколи до договору про приєднання Латвії та низки інших держав до Північноатлантичного договору. На час вступу таке рішення підтримували 74,1% громадян Латвії. 2 квітня 2004 року в Брюсселі відбулася урочиста церемонія прийняття семи нових членів у НАТО.

Рига – Латвія відзначила 10 років набуття членства в НАТО. За ці роки були здійснені значні реформи в оборонній сфері країни. Наразі експерти зазначають, що недостатній військовий бюджет та нестабільна ситуація в Україні створюють нові виклики, як для Латвії, так і для Північноатлантичного альянсу загалом.

Членство в НАТО – важлива складова зовнішньої політики Латвії, яка забезпечила країні реальну безпеку і незалежність, вважає політолог Андріс Спрудс. На його думку, рішення приєднатися до Північноатлантичного альянсу чітко визначило належність Латвії до західного співтовариства.

«Це було рішення, яке вплинуло дуже позитивно і на латвійське суспільство, і на регіональну безпеку, і на більш прагматичні відносини з нашими сусідами, зокрема з Росією», – вважає політолог.

Вступ Латвії до НАТО збільшив рівень безпеки у регіоні». Посол Латвії в НАТО Маріс Рікстіньш визнає, що на час вступу більшість членів Альянсу досить скептично ставилися до можливості Латвії й інших країн Балтії здійснити необхідні реформи. Однак Латвії вдалося переконати НАТО.

«Сьогодні вже ніхто не заперечує, що вступ Латвії та інших країн Балтії до НАТО збільшив рівень безпеки у всьому Балтійському регіоні», – зазначив латвійський дипломат.

Екс-міністр оборони Латвії Артис Пабрікс вважає, що більше безпеки Латвія вже отримати не може, однак може збільшити свій вплив в цій організації. Водночас він наголосив, що перед НАТО також стоїть багато викликів.

«Ми вступили до НАТО у той час, коли здавалось, що історія змінилася і перед Альянсом вже немає жодних викликів, оскільки розпочалося роззброєння. Ніхто навіть не думав, що щось може загрожувати Європі. За останні шість років єдиною державою в Європі, яка озброювалася, була Росія після війни у Грузії. Майбутнє Альянсу визначить те, наскільки впевнено НАТО зможе гарантувати своїм членам виконання п'ятого параграфу Вашингтонської угоди – що напад на одного з членів НАТО є нападом на весь Альянс», – каже Артис Пабрікс.

Питання фінансування оборони залишається актуальним. Зважаючи на події останніх місяців, ймовірно, що в майбутньому НАТО більше уваги приділятиме проведенню міжнародних військових навчань, в яких активну участь братиме й Латвія. Найбільш масштабні подібні навчання Steadfast Jazz 2013 відбулися.

Міністр оборони Латвії Раймондс Вейоніс наголосив, що останні події у Криму актуалізували питання про збільшення оборонного бюджету Латвії. На його думку, країні слід зміцнювати своє місце в Бойовій групі ЄС та Силах швидкого реагування НАТО.

Наразі на відміну інших країн НАТО, які виділяють на оборону до 2% від ВВП, оборонний бюджет Латвії в цьому році склав лише 0.87% від ВВП.

Латвія засуджує російську агресію в Україні. В країні занепокоєні, що в плани Кремля після України входить також окупація країн Балтії. [101].

Латвія розпочала неофіційні міждержавні консультації щодо можливого висунування свого кандидата на пост генерального секретаря НАТО.

Про це повідомила прем'єр-міністр Латвії Евіка Сіліня, коментуючи готовність міністра закордонних справ та колишнього прем'єр-міністра Кріш'яніса Каріньша претендувати на цю посаду, передає Укрінформ з посиланням на Delfi.

Сіліня пояснила, що процедура вибору керівника НАТО не суворо регламентована. Наразі розпочато неофіційні переговори на рівні послів країн НАТО, яких Латвія поінформувала про те, що має кандидата на пост генсека.

Вона зауважила, що Латвія ніколи не висувала свого кандидата на посаду керівника Альянсу, і для країни це новий досвід. «Ми шукатимемо підтримку і дивитимемося — якщо у нас будуть можливості і ясний процес, ми ухвалимо офіційне рішення про висунення кандидата», — сказала Сіліня.

Вона вважає, що Латвія може офіційно висунути кандидата на пост генсека НАТО, оскільки «має сильного кандидата» і жодна з нових країн-членів Альянсу ще не очолювала організацію.

Прем'єрка зазначила, що Каріньш має гарний досвід управління державою, має досвід роботи в Європарламенті та розуміння міжнародних процесів. Також Сіліня зазначила, що для країн Балтії було б більшим досягненням, якби на чолі НАТО став представник будь-якої з трьох країн.

Повноваження чинного генерального секретаря НАТО Єнса Столтенберга закінчуються 1 жовтня 2024 року.

Як повідомляв Укрінформ, міністр закордонних справ Латвії Кріш'яніс Каріньш висловив бажання приєднатися до списку претендентів на посаду генерального секретаря НАТО у 2024 році, коли її залишить Єнс Столтенберг.

Раніше про готовність очолити НАТО заявляли голова уряду Нідерландів Марк Рютте і прем'єр-міністр Естонії Кая Каллас. [102]

2.3 Зхашченість країн під час повномасштабного входження російської Федерації в Україну.

Заяви глава литовського МВС зробила у Варшаві, де вона зі своїми колегами з країн Балтії та Польщі проводила консультації. Серед іншого, домовилися про основні критерії, за яких буде повністю закрито кордон з Білоруссю. «Ми домовилися про спільну реакцію у разі фіксації критичних інцидентів. Домовилися діяти заодно, рішуче та координовано», - зазначила Білотайте.

За її словами, домовилися і про загальні критерії для ухвалення такого рішення. Перший критерій - озброєний інцидент або інциденти біля кордону однієї з країн, які становитимуть серйозні загрози нацбезпеці. Другий критерій – організований масовий прорив нелегалів.

«Якщо буде зафіксовано один із таких інцидентів, то пройде оперативний обмін інформацією між нашими службами, і тоді буде ухвалено рішення на рівні урядів», - пояснила міністр.

Як повідомлялося, 28 серпня у Варшаві проходить зустріч очільників МВС країн Балтії та Польщі, на який обговорюють варіанти реакції на загрози, які виникають на кордоні Білорусі та РФ.

18 серпня Литва вже закрила два КПП на кордоні з Білоруссю. Якщо тепер закриють Лаворішкес і Райгардас, то залишаться, ще два пункти пропуску.[103]

Оскільки ще у грудні 1991 року Литва приєдналася до Ради північноатлантичного співробітництва, і вже в січні 1992 року було створено офіційне представництво Литви у Брюсселі у зв'язках з Європейським співтовариством та НАТО. У травні 2000 року було створено так звану «Вільнюську групу дев'яти держав», які прагнули до членства в НАТО. Діяльність цієї групи, членом якої була Литва, була націлена на практичну співпрацю, обмін інформацією та лобіювання своїх інтересів у державах НАТО. У 2002 році на Празькому саміті НАТО Литва разом з іншими кандидатами була запрошена до початку переговорів щодо вступу до Альянсу. 26 березня

2003 року держави-члени НАТО підписали в Брюсселі протоколи до договору про приєднання Литви та низки інших держав до Північноатлантичного договору. [103]

Литва перед самітом НАТО у Вільнюсі запровадила заходи прикордонного контролю, які діятимуть упродовж шести днів.

Про це, як пише "Європейська правда", повідомляє LRT. Перевірки на прикордонних пунктах пропуску в аеропортах Вільнюса, Каунасу та Паланги, морському порту Клайпеди та на кордоні з Польщею та Латвією розпочалися з 08:00 п'ятниці і триватимуть до 08:00 четверга, 13 липня 2023р.

Мандрівники, які перетинають внутрішні кордони ЄС, повинні пред'явити дійсний проїзний документ, а громадяни третіх країн повинні мати паспорти та візи, якщо це необхідно, або інші документи, які дозволяють в'їзд до країн Шенгенської зони.

Міністерство внутрішніх справ заявило, що, залежно від ситуації та потенційних загроз, перевірки проводитимуть вибірково у будь-який час доби.

Тимчасові контрольні-пропускні пункти встановили на головних дорогах до Польщі та Латвії.

Митники, а також латвійські та польські прикордонники будуть залучені до перевірок на внутрішніх кордонах ЄС, тоді як Збройні сили Литви, члени Стрілецької спілки Литви, а також естонські та молдавські прикордонники та додаткові сили FRONTEX будуть допомагати в охороні зовнішніх кордонів з Росією. Білоруссю.

Хоча країни Шенгенської зони скасували контроль на внутрішніх кордонах, кожна країна може тимчасово відновити контроль у межах заходів безпеки.

Саміт НАТО у Вільнюсі відбудеться 11-12 липня 2023р.. Литва вперше приймає цей захід.

Раніше повідомлялося, що перед самітом НАТО у Вільнюсі у Балтійському морі збільшили присутність військових кораблів країн Альянсу.

РОЗДІЛ III ОДКБ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОСІЙСЬКОГО ВПЛИВУ НА ПОСТРАДЯНСЬКИЙ ПРОСТІР.

3.1 Договір про колективну безпеку і його особливості. Трансформація ДКБ в ОДКБ.

Розпад СРСР, утворення на його колишній території нових незалежних держав дуже гостро поставили завдання пошуку адекватної ситуації моделі, що склалася забезпечення їх безпеки. Військова співпраця в рамках Співдружності Незалежних Держав (СНД) розвивалося по трьох головних напрямках:

- багатостороння військова і військово-технічна співпраця по лінії Ради міністрів оборони держав-учасників СНД;
- багатостороння військова, військово-політична і військово-технічна співпраця у рамках Договору о колективній безпеці (ДКБ);
- двостороння співпраця у військовій сфері на основі двосторонніх договорів і угод.

Найбільш результативною у військовому, військово-політичному і військово-технічному відношенні стала співпраця у межах ДКБ-ОДКБ. З 1992 р. з боку Росії робляться наполегливі зусилля, спрямовані на створення дієвої системи колективної безпеки на основі ДКБ. У Азії взагалі немає ніякої системи колективної безпеки.

НАТО усе більш активно бере на себе окремі функції у сфері колективної безпеки, але все ж за своєю суттю ця організація продовжує залишатися структурою колективної оборони. Вона орієнтована на зовнішню політику і офіційно не займається врегулюванням "внутрішніх" конфліктів і суперечок між країнами-членами альянсу.

Що стосується пострадянського простору, то тут повномасштабній реалізації ідеї колективної безпеки заважає відсутність чіткою однозначною об'єднуючою зовнішньої загрози, яку необхідно було б парити заходами у межах системи колективної безпеки, а також серйозні тертя між державами-членами ОДКБ з низки питань. Позначається і недовіра нових незалежних держав, що виникли після розпаду СРСР, до довгостроковим цілям і намірам Росії, які

нерідко розглядаються через призму можливих рецидивів традиційного "російського імперіалізму-тероризму".

Договір про колективну безпеку був підписаний 15 травня 1992 р. в Ташкенті (раніше нього нерідко називали Ташкентським, проте це стало неактуальним після виходу Узбекистану з Договору в 1999 р.). Спочатку його учасниками були Вірменія, Казахстан, Киргизія, Росія, Таджикистан і Узбекистан, пізніше до них приєдналися Азербайджан (24 вересня 1993 р.), Білорусь (31 грудня 1993 р.) і Грузія (9 грудня 1993 р.).

Після закінчення процесу ратифікації ДКБ 20 квітня 1994 р. набув чинності. У відповідності із статтею 102 Статуту ООН він був зареєстрований в Секретаріаті ООН 1 листопада 1995 р.

Форми співпраці держав на пострадянському просторі в області міжнародної безпеки зазнали цілий ряд змін з моменту укладення Договору про колективну безпеку від 15 травня 1992 р. В 1992 р. Співдружність Незалежних Держав (СНД) ще не існувало як міжнародна організація Статут СНД був прийнятий 22.січня1993 р. і можливо, саме у зв'язку з цим ДКБ не розглядався як що засновує галузеву співпрацю у рамках СНД [22]

З моменту трансформації ДКБ до установи ОДКБ в 2002 р. між ОДКБ і СНД існував тісний зв'язок. Так, ст.3 ДКБ передбачає що в Раду колективної безпеки (СКБ) окрім глав держав - учасників входить головнокомандувач Об'єднаними Збройними Силами СНД. [22]

Зв'язок між ДКБ і СНД проявлявся і на інституціональному рівні. Так, посадові оклади співробітників ОДКБ розраховувалися на підставі розміру окладів посадовців СНД (Рішення глав урядів держав - учасників ДКБ "Про порядок фінансування діяльності ради колективної безпеки і його робочих органів" від 03листопада 1995 р.).

Згідно з рішенням РГД СНД від 24 грудня1993 р. "Про першочергові заходи по реалізації Договору про колективну безпеку від 15 травня1992 р.". реалізація ДКБ повинна була здійснюватися системі СНД. У зв'язку з цим можна погодитися з думкою, висловленим ГС ОДКБ Н.Н. Бордюжа про те, що

система ДКБ спочатку розглядалася її творцями як військово-політичний напрям діяльності у межах СНД. [12,с.21]

З прийняттям 7 жовтня 2002 р. Статуту ОДКБ, що вступив в силу 18.вересня 2003 р., ОДКБ сформувалася як регіональна міжнародна організація, що прямо закріплене в ст.1 Статуту. Такого ж висновку дозволяє дійти аналіз документів, компетенції і практики ОДКБ на предмет відповідності ОДКБ вимогам, що пред'являються до міжнародних і міжурядових організацій. [22]

Перетворення ДКБ в ОДКБ це реакція на війну США і Афганістану, США і Іраку. Росія злякалась та посилила процес підпорядкування коаїн членів ДКБ. ОДКБ утворена на підставі міжнародного договору для досягнення конкретних цілей (зміцнення миру, міжнародної і регіональної безпеки і стабільності, захист на колективній основі незалежності, територіальної цілісності і суверенітету держав-членів -ст.3 Статуту ОДКБ), діє відповідно до принципів міжнародного права (Преамбула, ст.5 Статуту ОДКБ), має самостійну систему органів (ст.1 Статуту ОДКБ), і автономну волю, незалежну від волі держав-членів, що виражається в праві приймати в тому числі обов'язкові рішення і здійснювати міжнародну співпрацю (ст.5, 12 Статуту ОДКБ).

ОДКБ володіє самостійним бюджетом, що формується за рахунок внесків держав-членів (ст.24 Статуту ОДКБ). На основі Угоди про правовий статус Організації Договору про колективну безпеку від 07.10.2002 р. ОДКБ і її посадовцям надається необхідний для здійснення функцій. Умови перебування органів ОДКБ на території Російської Федерації регулюється спеціальними міжнародними договорами, наприклад, Угодою між Урядом Російської Федерації і Організацією Договору про колективну безпеку про умови перебування Секретаріату ОДКБ на території Російської Федерації від 19 грудня 2003 р., Угодою між Урядом Російської Федерації і Організацією Договору про колективну безпеку про умови перебування Об'єднаного штабу ОДКБ на території Російської Федерації від 26 листопада 2007р.

Статус ОДКБ як міжнародна організація визнається також державами і міжнародними організаціями, що діють поза регіоном. У 2004 р. на підставі резолюції ГА ООН A/RES/59/50 від 16.12.2004 ОДКБ наданий статус спостерігача при ООН.

В той же час, слід зазначити, що в період переходу від ДКБ до ОДКБ держави вважали за краще робити колективні заяви від свого імені без посилань на ОДКБ (наприклад, Лист Постійного представника російської Федерації при Організації Об'єднаних Націй від 2. Грудня 2005 р. на ім'я Генерального секретаря ООН; Звернення Міністрів закордонних справ Республіки Вірменія, Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Кигизької Республіки, російської Федерації, Республіки Таджикистан і Республіки Узбекистан до Ради міністрів іноземних справ Організації по безпеці і співпраці в Європі у Брюсселі), що свідчить про деяку первинну недовіру до новоутвореної структури.

Згідно норм міжнародного права, міжнародні організації (зокрема ОДКБ) є суб'єктами міжнародного права і володіють самостійним волевиявленням, можуть відрізнитись від волі держав-членів. [104 с139]

Це означає, що рішення ОДКБ приймаються самою організацією і саме ОДКБ повинна нести відповідальність за здійснювану нею діяльність.

Членство в ОДКБ носить відкритий характер. До ДКБ можуть приєднатися будь-які держави, цілі, що розділяють його і принципи з відома усіх держав-учасників (ст.10 ДКБ, Протокол про умови, механізм і процедуру приєднання до Договору про колективну безпеку держав, які не підписали цей договір від 24.12.1993 р.).

Згідно ст.19 Статуту ОДКБ "Членом Організації може стати будь-яка держава, яка розділяє її цілі і принципи і готова прийняти на себе зобов'язання, що містяться в справжньому Статуті і інших міжнародних договорах, що діють у рамках Організації, і рішеннях".

Не існує обмежень відносно приналежності до якого-небудь географічного регіону. Рішення про прийом в члени ОДКБ приймається СКБ.

Порядок прийняття і припинення членства в ОДКБ регулюється Положенням про порядок прийому і виходу з Організації Договору про колективну безпеку від 18 червня 2004 р.

На сьогодні членами ОДКБ є Республіка Вірменія, Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Киргизька республіка, російська Федерація, Республіка Таджикистан, Республіка Узбекистан. Єдиним випадком прийняття держави в члени ОДКБ стало відновлення членства Республіки Узбекистан в ОДКБ шляхом укладення договору між ОДКБ і Республікою Узбекистан (Протокол про відновлення членства від 16 серпня 2006 р.) на підставі Рішення РКБ від 23 червня 2006 р.

Протокол містить перелік міжнародних договорів і актів органів ОДКБ, до яких Республіка Узбекистан зобов'язана приєднатися і встановлює дату завершення проведення внутрішньодержавних процедур (ст.2) (!!!СТАТУТ ОДКБ).

У той же час, слід зазначити, що на відміну від інших міжнародних організацій, наприклад, Ради Європи, Європейського союзу, приєднання до документів, вказаних в переліку, не є умовою для вступу в члени ОДКБ. В цьому випадку можлива ситуація, коли держава стає членом ОДКБ, але не виконує процедур по приєднанню до перерахованих документів. В цьому випадку, єдиним методом впливу залишиться тільки призупинення членства і згодом виключення з членства згідно ст.20 Статуту ОДКБ, що виглядає малоймовірним.

Припинення членства Рішення про виключення з членів ОДКБ приймається РКБ у разі, якщо після призупинення членства в ОДКБ у зв'язку з невиконанням державою-членом положень Статуту, рішень РКБ і прийнятих в їх виконання рішень інших органів Організації, держава продовжує невиконувати ці зобов'язання (ст.20 Статуту ОДКБ, Положення про порядок призупинення участі держави-члена в діяльності органів ОДКБ або його виключення з ОДКБ від 18 грудня 2004 р.) держави в ОДКБ відбувається

шляхом виходу з ОДКБ або виключення з його членів (ст.19, 20 Статуту ОДКБ).

Для того, щоб вийти з членів ОДКБ держава-член після врегулювання своїх зобов'язань у рамках Організації направляє депозитарію Статуту офіційне повідомлення про вихід не пізніше чим за шість місяців до дати виходу. (!!! ССИЛКА Подробнее данная вопрос приостановления участия государства в деятельности органа ОДКБ и исключения из членов ОДКБ рассмотрен в п.2.3.3.)

Державам, що не є членом ОДКБ, а також міжнародній організації по їх письмовому зверненню на ім'я ГС ОДКБ рішенням РКБ може бути наданий статус спостерігача.

Спостерігачі не беруть участі в обговоренні питань порядку денного сесії (засідання) і ухваленні рішень і не можуть бути обрані в органи ОДКБ (ст.21 Статуту ОДКБ, Правило 15 Правил процедури органів ОДКБ 2004 р.). Рішення про призупинення або анулюванні статусу спостерігача також приймається РКБ. У роботі органів ОДКБ можуть приймати рішення також держави, що не є членами ОДКБ і не мають статусу спостерігача (Правило 16 Правил процедури органів ОДКБ 2004 р.).

Цілями укладення ДКБ були створення системи колективної оборони і установа механізму консультацій в критичних ситуаціях. Закріплені в Статуті ОДКБ мети і функції набагато ширше. Вони включають зміцнення світу, міжнародної і регіональної безпеки і стабільності, захист на колективній основі незалежності, територіальної цілісності і суверенітету держав-членів.

Слід зазначити, що обов'язок здійснювати свою діяльність відповідно до принципів і загальновизнаних норм міжнародного права повною мірою знайшла своє відображення в документах ОДКБ.

Вже ДКБ в 1992 р. в якості основного принципу закріпив заборону застосування сили або загрози силою в міжнародних відносинах, обов'язок мирного дозволу суперечок як між собою, так і з іншими державами (ст.1 (1)). Прихильність зобов'язанням, витікаючим із Статуту ООН, і загальновизнаним

принципам міжнародного права, включаючи заборону застосування сили або загрози силою, у тому числі для вирішення міжнародних суперечок закріплюється і в пп.1, 2 Декларації держав - учасники Договору про колективну безпеку від 10 лютого 1995р.

Декларація містить заборону застосування сили і положення про дружбу і співпрацю між державами - учасниками ДКБ, забороняючи їм вступати у військові союзи чи брати участь в яких-небудь угрупованнях держав, а також в діях, спрямованих проти іншої держави - учасника (п.2). Застосування сили і втручання у внутрішні справи держав розглядаються в якості основних джерел військової небезпеки (ч.І Концепції колективної безпеки держав - учасників ДКБ від 10 грудня 1995 р.).

Ст.4 Статуту ОДКБ фіксує принципи суверенної рівності виконання міжнародних зобов'язань, невтручання у внутрішні справи держав. Відсилання до норм і принципам міжнародного права є в концепціях співпраці держав-членів ОДКБ (п.1 Концепції формування і функціонування механізму миротворчої діяльності ОДКБ від 18 червня 2004 р.), положеннях про органи ОДКБ.

Ст.7-8 Статуту ОДКБ визначають і основні напрями співпраці держав у рамках ОДКБ:

- формування дієвої системи колективної безпеці, включаючи створення коаліційних (регіональних) угруповань військ (сил) і органів управління ними, військової інфраструктури, підготовки військових кадрів і фахівців для збройних сил, забезпеченню їх необхідним озброєнням і військовою технікою;
- боротьба з міжнародним тероризмом і екстремізмом;
- боротьба з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин;
- боротьба з незаконним обігом зброї;
- боротьба з організованою транснаціональною злочинністю;
- боротьба з нелегальною міграцією та іншими загрозами.

Основні напрями співпраці і конкретні кроки для реалізації цих заходів держав у рамках ДКБ/ОДКБ закріплювалися згодом в програмних документах, таких як концепції та плани заходів :

- рішення СКБ "Про основні напрями поглиблення військової співпраці держав - учасниць «Договору о колективній безпеці» від 10 грудня 1995 р. передбачає необхідність координації діяльності держав-учасників, спільне відбиття агресії, та законодавства з питань ДКБ, розвиток збройних сил у різних напрямках;
- рішення СКБ «Про концепцію колективної безпеки держав - учасників Договору про колективну безпеку» від 10 грудня 1995 р. - визначає основи військової політики держав - учасниць, основи забезпечення колективної безпеки, основні напрями і етапи створення системи колективної безпеки, проведення погодженої політики по відношенню до третіх держав;
- план заходів по реалізації 2 етапи (до 2001 р.) побудови системи колективної безпеки від 2 квітня 1999 р. передбачав: створення Коаліційних (регіональних) угруповань військ (сил) як основи регіональних структур безпеки, проведення планування їх застосування, усебічного забезпечення і управління;
- вдосконалення Об'єднаної системи ППО; узгодження і координація позицій держав – учасників стосовно проблем колективної безпеки.

Після утворення ОДКБ були прийняті:

- Рішення СКБ ОДКБ "Про концепцію формування і функціонування механізму миротворчої діяльності Організації Договору про колективну безпеку" від 18 червня 2004 р.
- Пріоритетні напрями діяльності Організації Договору про колективну безпеку в другому півріччі 2005 р. - першому півріччі 2006 р., утв. Рішенням СКБ від 23 червня 2005 р.

- План колективних дій держав-членів Організації Договору про колективну безпеку по реалізації Глобальної контртерористичної стратегії ООН на 2008 - 2012 рр., затверджений Рішенням РКБ ОДКБ від 5 вересня 2008 р.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок що система колективної безпеки, в межах ОДКБ включає: створення оборонного союзу системи врегулювання суперечок, колективних військових формувань, боротьба з окремими видами міжнародних злочинів і злочинів міжнародного характеру [11]

як це властиво регіональним міжнародним організаціям, що діють для підтримки міжнародного світу і безпеки. Створення оборонного союзу є переважною метою укладення ДКБ. Саме ця мета лягла в основу формування більшості з існуючих на сьогодні регіональних міжнародних організацій що діють в області підтримки міжнародного світу і безпеці (НАТО - ст.5 Північноатлантичного договору 1949 р., ОАГ - ст.28 Статуту Організації Американських держав 1948 р.).

Обов'язок держав надавати допомогу государству-учаснику ДКБ/членові ОДКБ в порядку колективної самооборони закріплений в значному числі нормативноправових актів, включаючи ст.4 ДКБ, ст.3 Статуту ОДКБ. У те ж час, слід зазначити, що тоді як ст.51 Статуту ООН визнає "невід'ємне право на індивідуальну і колективну самооборону, якщо станеться збройних напад на члена організації.

3.2 Структура та діяльність ОДКБ

Документи ОДКБ практично не містять положень про використання її механізмів для мирного дозволу міжнародних суперечок, як у рамках, так і поза Організацією. Єдиним міжнародним договором, що закріплює роль ОДКБ в мирному врегулюванні суперечок, являється Угода про миротворчу діяльність ОДКБ 2007 р., ст.1 якого визначає миротворчу діяльність ОДКБ, у тому числі,

як "сукупність заходів, що включають мирні засоби і дії, спрямовані на вирішення суперечок (відповідно до Статуту ООН)".

Механізм мирного дозволу суперечок, що виникають в рамках ОДКБ, також примарний. Ст.2 ДКБ в якості методу формування загальної політики безпеки (що сприяє відвертанню конфліктів) закріплює можливість використання регулярних консультацій по важливим питанням міжнародної і колективної (у рамках ДКБ) безпеки, що зачіпають інтереси держави - учасника Договору, і негайних консультацій.

Прийняте 19 листопада 2003 р. Положення про порядок функціонування механізму координації зовнішньополітичної діяльності держав-членів ОДКБ зберігає дану систему.

Ст.27 Статуту ОДКБ єдиного з усіх документів передбачає можливість звернутися в СКБ, у разі недосягнення згоди в результаті переговорів і консультацій. У зв'язку з відсутністю спеціальних положень про вирішення суперечок, що виникають з рішень органів ОДКБ, представляється, що вони можуть бути врегульовані на консультаціях сторін. Будь-хто інші засоби вирішення суперечок (незалежно від їх категорії) У зв'язку з цим, можна констатувати, що незважаючи на закріплення пріоритету політичних засобів зміцнення миру, міжнародної і регіональної безпеки і стабільності, захисту на колективній основі незалежності територіальної цілісності і суверенітету держав-членів, і заклики вирішувати конфлікти зовнішньополітичним, мирним шляхом (ст.3 Статуту ОДКБ, Декларація Московської сесії СКБ ОДКБ від 05 вересня 2008 р.), існуючий в теперішній час механізм мирного врегулювання суперечок у рамках ОДКБ недостатньо розвинений.

Миротворчі сили ОДКБ формуються на постійній основі (ст.2 угоди 2007р.) і є не самостійне формування, а сукупність миротворчих контингентів держав-членів, що призначаються у відповідності з нормами національного права кожної держави (ст.2). Вказані контингенти можуть брати участь у миротворчих операціях ОДКБ (ст.1) з відома держави їх приналежності (ст.5), або спрямовуватися державами для участі в миротворчих операціях ООН і

регіональних МПО на підставі резервної угоди з ООН (ст.7). У останньому випадку, проте, залишається незрозумілою необхідність наявності резервної угоди з ООН для участі в миротворчих операціях регіональних міжнародних Рішення про проведення конкретної операції приймається РКБ (ст.3). На підставі такого рішення формуються колективні миротворчі сили (частини підрозділу) із складу миротворчих контингентів, що виділяються державами-членами на період проведення миротворчої операції).

Склад, структура і чисельність КМС визначаються рішенням РКБ для кожної миротворчої операції окремо (ст.5).

КСОР. Угода про колективні сили оперативного реагування ОДКБ від 14 червня 2009 р. прийнято на основі Рішення РКБ про колективні сили швидкого реагування від 4 лютого 2009р.

КСОР включають дві категорії контингенту: військові підрозділи і формування сил спеціального призначення (ст.1). Завдання КСОР, закріплені в ст.2 (3) Угоди, включають окрім операцій, пов'язаних із захистом територіальної цілісності і політичної незалежності держав-членів (самооборона, захист військових чи інших об'єктів, охорона кордонів), такі заходи як боротьба з тероризмом, ліквідація наслідків стихійних лих. В той же час, на відміну від миротворчих операцій КСОР створені для здійснення завдань тільки Рішення про формування і застосування контингентів КСОР для проведення конкретної операції приймається РКБ на підставі звернення однієї або декількох сторін на підставі консенсусу або з відома сторін договору (ст.4). Ця процедура, проте, надає широкі можливості для зловживання у разі, якщо сторона Угоди стала жертвою озброєного нападу (можливо стала жертвою озброєного нападу).

У цьому випадку констатувати факт озброєного нападу і отже, звернутися в СКБ може тільки государствожертва на території держав-учасників Угоди від 14 червня 2009 р.

Рішення про формування і застосування контингентів КСОР для проведення конкретної операції приймається СКБ на підставі звернення однієї

або декількох сторін на підставі консенсусу або з відома сторін договору (ст.4). Ця процедура, проте, надає широкі можливості для зловживання у разі, якщо сторона Угоди стала жертвою озброєного нападу (можливо стала жертвою озброєного нападу). У цьому випадку констатувати факт озброєного нападу і отже, звернутися в СКБ може тільки государствожертва на території держав-учасників Угоди від 14 червня 2009 р, але інші держави[22].

Більше того, закріплений механізм ухвалення рішень - "з відома сторін, для яких угода набула чинності", теоретично означає можливість ухвалення рішення про введення військових контингентів в інші держави-члени ОДКБ без їх згоди що порушуватиме незалежність і територіальну цілісність такої держави.

По аналогії з миротворчими силами ОДКБ, контингенти КСОР залишаються під національною юрисдикцією держав до того моменту, як їх командири доповідять Командуванню КСОР про перетин державного кордону приймаючої сторони (ст.7). Після цього вони переходять під командування Командування КСОР, тобто саме ОДКБ повинна нести відповідальність за їх діяння (ст.5 Проекту статей КМП ООН про відповідальність міжнародних організацій 2008р.)

В той же час, згідно ст.13 Угоди про КСОР, транзит, введення, порядок, умови перебування і правовий статус особового складу визначаються Угодою про статус формувань сил і засобів системи колективної безпеки від 10.11.2000 р. Ст.13 цієї Угоди, проте, розмежовує відповідальність Командування військового формування як колективної освіти (за збереження використовуюваного нерухомого майна приймаючої Сторони і дотримання норм екологічної безпеки в районах розміщення (дислокації) військових формувань) і відповідальність тієї, що направляє сторони (за збиток, який може бути нанесений військовими формуваннями фізичним особам, рухомому і нерухомому майну приймаючої Сторони в умовах не пов'язаних з виконанням завдань), попри те, що в цей період часу сторона напрямної не здійснювала командування переданими контингентами.

Боротьба з міжнародним тероризмом і екстремізмом. На сьогодні міжнародний тероризм є однією з основних загроз міжнародному світу і безпеці (резолюції СБ ООН 1735 (2006), 1822 (2008), 1904 (2009)), боротися з якою зобов'язані усі держави і міжнародні організації. Боротьба з міжнародним тероризмом і екстремізмом є одним з основних напрямів співпраці держав у рамках ОДКБ (ст.8 Статуту ОДКБ). Ситуація, коли держава стала об'єктом тероризму, розглядаються як що представляють загрозу його суверенітету і територіальній цілісності (ст.10 Угоди про основні принципи воєнотехнічного співпраці між державами-учасниками Договору про колективну безпеку від 15 травня 1992 р. з Протоколом від 19 вересня 2003 р.). У ОДКБ, як і у інших міжнародних організаціях, що діють в регіоні, боротьба з тероризмом здійснюється одночасно з боротьбою з екстремізмом.

Взаємодія держав в цій області, так само як і у світі в цілому активізувалося після теракту 11 вересня 2001 р. у США (див. Заяву держав-учасників Договору про колективну безпеку у зв'язку з терористичними актами в США від 12.09.2001 р.). По аналогії з іншими міжнародними організаціями, що діють в регіоні, в рамках ОДКБ засновані спеціальні структури по боротьбі тероризмом. Так, при Генеральному секретарі ОДКБ сформована робоча група з протидії тероризму і екстремізму (Положення утв. Рішенням КССБ ОДКБ "Про Положення про робочі групи експертів з питань боротьби з тероризмом і протидії незаконної міграції при Комітеті секретарів рад безпеки Організації Договору про колективну безпеку" від 22 червня 2005р.

5 вересня 2008 р. в цілях забезпечення виконання Глобальної контртерористичної стратегії ООН (резолюція ГА ООН A/Res/60/288) рішенням РКБ ОДКБ затверджений План колективних дій держав-членів ОДКБ з реалізації Глобальної контртерористичної стратегії ООН на 2008 - 2012 роки. План включає низку заходів по розробці нормативно-правових актів, гармонізації законодавства держав-членів, підготовці інформаційної системи ОДКБ в області боротьби з тероризмом, обміну досвідом і підготовці кадрів.

В той же час, слід зазначити, що діяльність ОДКБ концентрується тільки на військово-політичних аспектах безпеці без урахування такого важливого елементу по боротьбі з тероризмом як заохочення і захист прав людини в цілях відвертання здійснення терористичних актів, а також забезпечення мінімальних процесуальних гарантій (см §82, 83, 112-114 Доповіді ГС ООН "Єдність у Боротьбі з тероризмом", Розділ IV Глобальної контртерористичної стратегії ООН).

Боротьба з торгівлею наркотиками, незаконною міграцією, торгівлею зброєю займає важливе місце в діяльності ОДКБ. Зокрема, для боротьби з торгівлею наркотиками прийнятий План заходів по боротьбі з наркозагрозою, витікаючою ззовні. З 2003 р. щорічно проводяться антинаркотическая операції "Канал", операції по протидії незаконною міграції Угода про основні принципи військово-технічного співпраці між державами-учасниками ДКБ від 20 червня 2000 р. разом з Протоколами від 07 жовтня 2002 р., 19 вересня 2003 р., 22 листопада 2004 р. визначають режим постачань зброї на пільгових умовах для реалізації цілей ОДКБ, а також передбачає можливість сторони, що надає продукцію військового призначення здійснювати контроль за її використанням. Механізм контролю у багато чому нагадує режим інспекцій на місцях, який. Для досягнення поставлених цілей здійснюється співпраця з іншими міжнародними організаціями, що діють в регіоні. У якості допоміжного органу СКБ створена робоча група експертів по боротьбі з незаконною міграцією.[12]

Питання боротьби з поширенням зброї масової знищення до справжнього моменту слабо врегульовані у нормативно-правових актах ОДКБ. Посадовцями ОДКБ робилися заяви в органах ООН (наприклад, департаменті з правових питань ООН), що підтверджують прихильність держав-членів ОДКБ режиму ДНЯО правовому режиму, встановленому резолюцією РБ ООН 1540 (2004).

Збір і поширення інформації є однією з функцій будь-якої міжнародної організації. У рамках ОДКБ передбачається обмін інформацією, напрям в Секретаріат інформації про нові моменти в зовнішній політиці і політиці в області безпеки, офіційні заяви, інтерв'ю публікації представників держав-

членів, міжнародних договорах і контактах держав-членів з третіми державами, спільних заявах з третіми країнами або організаціями, пропозиціях, проектах документів, що вносяться на розгляд міжнародних і регіональних форумів (до їх внесення), пропозиціях, проектах документів, що вносяться на розгляд міжнародних або регіональних форумів, в яких не беруть участь інші держави-члени, змісті можливих документів відкритого характеру, що стосуються військового будівництва в державах-членах, особливо важливих актах національного права та ін. з урахуванням представлених матеріалів Секретаріатом готуються оцінки і прогнози.

Робляться кроки по поширенню інформації про діяльність ОДКБ (Про реалізацію рішень Астанинської (2004 р.) сесії СКБ ОДКБ, Про затвердження пріоритетних напрямів діяльності ОДКБ в другому півріччі 2005 року - першому півріччі 2006 року і Плану основних заходів по усебічному зміцненню міждержавної співпраці, формуванню і розвитку системи колективної безпеки у межах організації договору про колективну безпеку на 2006 - 2010 рр., Рішення СКБ ОДКБ від 23 червня 2005 р.).

Система органів ОДКБ, закріплена в ст.11 Статуту ОДКБ, з часом ускладнювалася. На сьогодні в систему органів ОДКБ входять:

- Рада колективної безпеки (СКБ);
- Рада міністрів закордонних справ (РМІД);
- Рада міністрів оборони (РМО);
- Комітет секретарів рад безпеки (КССБ)(ст.11 Статуту ОДКБ).
- Постійна рада;
- Парламентська асамблея ОДКБ;
- Секретаріат;
- допоміжні органи ОДКБ.

Порядок функціонування основних органів ОДКБ (РКБ, РМІС, РМО, КССБ, ПС) визначається Рішенням РКБ "Про Положення про органи Організації Договору про колективну безпеку" 28.04.2003 р. Порядок прийому і виходу з ОДКБ, призупинення участі держави-члена у діяльності органів ОДКБ

і його виключення, так само як і правила процедури органів ОДКБ регулюються Рішенням РКБ ОДКБ "Про документи, що регламентують діяльність Організації Договору про колективну безпеку" від 18 червня 2004 р.

До складу РКБ входять глави держав-членів (ст.13 Статуту ОДКБ). У засіданнях РКБ можуть брати участь міністри закордонних справ, міністри оборони, секретарі рад безпеки держав-членів, ГР ОДКБ, повноважні представники держав-членів при ОДКБ і запрошені особи. Головою РКБ є глава держави, на території якого проходить чергова сесія РКБ, якщо РКБ не прийме іншого рішення. Його права і обов'язки зберігаються за ним на період до наступної черговій сесії РКБ.

Діяльність РКБ здійснюється на сесійній основі. Сесії проводяться 1 раз на рік. Позачергові сесії проводяться за пропозицією 2 членів ОДКБ, а у разі агресії чи загрози територіальної цілісності - за пропозицією держави-жертви. (п.6 Положення про РКБ від 28 червня 2003 р.)

Рада міністрів закордонних справ Засідання РМІД проводяться по черзі в державах членах в міру необхідності, але не рідше двох раз на рік (п.6 Положення про СМІД!!!!).

Позачергові засідання скликаються за рішенням Ради, за пропозицією голови є консультативним і виконавчим органом Організації з питань координації взаємодії держав-членів в сфері зовнішньої політики (ст.14 Статуту ОДКБ, п.1 Положення про СМІД від 28.04.2003 р.). Членами РМІД є міністри закордонних справ держав-учасниць.

Рада Міністрів Оборони є консультативною і виконавчим органом ОДКБ з питань координації взаємодії держав-членів Організації в області військової політики, військового будівництва і воєнотехнічного співпраці (ст.15 Статуту ОДКБ, Положення про РМО 2003 р.). Завдання і функції РМО регулюються пп.4, 5 Положень про РМО 2003 р. (див. Додаток 1). Засідання РМО проводяться по черзі в державах-членах в міру необхідності, але не рідше двох раз на рік (п.6 Положення про РМО).

Комітет секретарів рад безпеки є консультативним і виконавчим органом ОДКБ з питань координації взаємодії держав-членів ОДКБ у області забезпечення їх національної безпеки. ст.16 Статуту ОДКБ, п.1 Положення про КССР від 28.04.2003 р.). Членами КССБ є секретарі рад (національною) безпеці держав-членів (п.3 Положення про КССБ). Завдання і функції КССБ визначені в пп.4-5 Положення про нього відповідно (див. Додаток 1). Засідання КССБ проводяться в міру необхідності але не рідше 2 раз на рік [22]

Постійна рада займається питаннями координації взаємодії держав-членів в реалізації рішень що приймаються органами ОДКБ в період між сесіями РКБ. Постійна рада складається з повноважних представників, що призначаються державами-членами у відповідності з їх внутрішньодержавними процедурами (ст.13 Статуту ОДКБ, п.1, 3 Положення про Постійну раду при ОДКБ від 28.04.2003 р.).

Секретаріат. Секретаріат здійснює організаційне, інформаційне, аналітичне і консультативне забезпечення діяльності органів Організації, у тому числі, у взаємодії з ПС - підготовку проектів рішень і інших документів органів Організації (ст.17 Статуту ОДКБ). Є постійно діючим робочим органом ОДКБ (ст.11 Статуту ОДКБ, п.1 Положення про Секретаріат ОДКБ, утв. Рішенням 28.04.2003 р.) (ст.17 Статуту ОДКБ, п.7 Положення про Секретаріат 2003 р.).

Генеральний секретар ОДКБ є вищим адміністративним посадовцем Організації. Він в рівній мірі виражає інтереси усіх держав-членів, реалізує їх загальну політичну лінію і при виконанні їм своїх обов'язків не повинен підпадати під вплив з боку окремих держав-членів (ст.18 Статуту ОДКБ, п.8 Положення про Секретаріат 2003 р.). Генеральний секретар має двох заступників. Генеральний секретар і його заступники, як правило, не є громадянами однієї держави-члена. Повноваження ГС ОДКБ закріплені в п.9 Положення про Секретаріат 2003 р. [22]

Парламентська асамблея ОДКБ. Ні ДКБ, ні Статут ОДКБ не містять положень відносно створення органу міжпарламентської співпраці. В той же

час, необхідність органу, здатного розробляти акти модельного законодавства і рекомендації по вдосконаленню законодавства держав-учасників відчувалася. З 2000 р. форумом для вирішення таких питань стала Міжпарламентська асамблея СНД, в якій при ухваленні рішень про співпрацю у рамках ОДКБ, могли приймати участь тільки його учасники, згодом – члени-держави ОДКБ (Про порядок обговорення питань міжпарламентської взаємодії у рамках Договору про колективну безпеку, Постанова Ради МПА СНД від 15.10.1999!!!)

Механізм прийняття і правова сила рішень органів ОДКБ. Порядок прийняття і правова сила рішень, що приймаються органами ОДКБ, регулюються ст.12 Статуту ОДКБ і Правилами процедури органів ОДКБ, утв. Рішенням РКБ ОДКБ від 18.06.2004 р. Механізм ухвалення рішень статутними органами ОДКБ однаковий. Рішення РКБ, РМІС.

РМО і КССБ з питань, окрім процедурних, приймаються консенсусом (ст.12 Статуту ОДКБ, Правило 14 (1) Правил процедури органів ОДКБ 2004 р., п.4.6. Положення про СМІД).

При цьому консенсус визначається як "відсутність офіційного заперечення з боку держав-членів, яке могло б представляти перешкоду для ухвалення рішення з питань, що розглядається.

Рішення з процедурних питань приймаються простою більшістю голосів держав-членів, що беруть участь в сесії (засіданні). Будь-хто держава-член при голосуванні має один голос. Консенсус як метод ухвалення рішень широко використовується в практиці міжнародних організацій, оскільки він дозволяє найбільшою мірою досягти узгодження волі государств [22].

В той же час, метою використання консенсусу як методу ухвалення рішень являється узгодження позиції з проблеми в цілому, без урахування її окремих елементів. При цьому за державами зберігається свобода не погодитися з окремими положеннями рішень, що приймаються консенсусом, або висловити по них особливу думку. [22]

Використання консенсусу як методу ухвалення рішень міжнародної організації вимагає детального закріплення в її засновницьких документах або

інших міжнародних договорах статусу, порядку прийняття і виконання таких рішень як для держав, що виступили в їх підтримку, так і для тих, які не виразили своїй зацікавленості в їх прийнятті. Інакше стає скрутним, а іноді і неможливим, визначити правовий статус прийнятих рішень, а також круг держав, на яких поширюється їх дія.

Дана проблема, в принципі, властива міжнародним організаціям, існуючим на просторі СНД, зокрема, на практиці рішення найвищих органів СНД приймаються шляхом підписання і обов'язкові тільки для держав, що визнали їх обов'язковими для себе. Оскільки при ухваленні рішень в органах ОДКБ держави можуть заявити про свою незацікавленість в їх прийнятті, це створює можливість утворення вузьких груп співпраці (2-3 держави), як правило в межах СНД.

Все це буде перешкоджати єдності системи ОДКБ і може привезти до багаторівневої співдружності.

В той же час, в Додатку до Протоколу про відновлення членства Республіки Узбекистан в ОДКБ від 16 серпня 2006 р. закріплений перелік міжнародних договорів і рішень РКБ, РМІС, РМО, КССБ, до яких Узбекистан повинен приєднатися. Проте, приєднання як форма визнання обов'язковим для себе нормативноправового акту, властива для міжнародних договорів, але не для рішень міжнародних організацій. Обов'язкові рішення міжнародних організацій у випадку вступу держави в Організацію або відновлення членства в ній, повинні починати діяти автоматично відносно нового члена. У зв'язку з цим, в ОДКБ виникає небезпека зміщення договорів і що приймаються його органами рішень.

Коли йдеться про обов'язкові міжнародні нормативно-правові акти, будь то міжнародні договори чи рішення міжнародних організацій, надзвичайно важливим є питання їх виконання державами. Обов'язкові рішення статутних органів ОДКБ виконуються в порядку, що встановлюється національним законодавством (ст.12 Статуту ОДКБ, п.2 Положення про СКБ 2003 р.). З цього виходить, що для реалізації актів органів в державах-членах, потрібно наявність

в їх законодавстві спеціальної процедури, що регулює порядок виконання обов'язкових рішень міжнародних організацій, включаючи ОДКБ.

В той же час, законодавство держав зазвичай детально регулює механізм імплементації міжнародних договорів, але не містить правил по реалізації рішень міжнародних організацій (зокрема, в Республіці Білорусь такі норми відсутні, а при ухваленні кожного нового рішення ОДКБ його виконання узгоджується окремо).

Рішення з процедурних питань приймаються простою більшістю голосів держав-членів, що беруть участь в сесії (засіданні) (Правило 14 (4) Правил процедури органів ОДКБ). При цьому, згідно п.1 цього ж правила рішення, прийняті з процедурних питань не являються обов'язковими для держав-членів. Це положення проте, суперечить принципам функціонуванню будь-якої міжнародної організації. У міжнародному праві розмежовують акти, що приймаються у рамках предметної компетенції міжнародних організацій і акти внутрішнього права. Останні носять обов'язковий характер як для органів організації, так і для усіх держав-членів що було підтверджене Міжнародним Судом ООН ще в 1962 р. в Консультативному укладенні про визначених витратах ООН. [22]

Більше того, до питань внутрішнього права відносять не лише процедурні питання (правила процедури органів міжнародної організації, правил персоналу, порядок участі в діяльності органів міжнародної організації), але і питання членства в міжнародній організації, бюджетні і фінансові сфери, врегулювання суперечок, витікаючих із службових і трудових стосунків персоналу.[104]

Усе це дозволяє говорити про недостатню сформованість порядку прийняття і правової сили рішень статутних органів ОДКБ як в області предметної компетенції, так і у сфері її внутрішнього права.

Гармонізація законодавства. До 2006 р. у рамках МПА СНГ у форматі ОДКБ були прийняті ряд Модельних законів у сфері діяльності ОДКБ, наприклад, Модельний закон про порядок допуску і умови перебування

військових формувань інших государствучастников Договори про колективну безпеку на території держави-учасника ОДКБ від 25 березня 2002 р.

Досягненню цілей будь-якої міжнародної організації, що особливо діє в області підтримки міжнародного світу і безпеки і боротьби із злочинністю, сприяє зближення національного законодавства держав-членів з питань, що входять в компетенцію організації. Ст.10 Статуту ОДКБ закріплює обов'язок держав-членів вживати заходи по гармонізації національного законодавства з питань оборони, військового будівництва і безпеці. Той же обов'язок закріплений п.15 Концепції формування і функціонування миротворчим діяльності ОДКБ від 18 червня 2004р.

Згідно з Тимчасовим положенням про ПА ОДКБ (ст.3 (у, г, д, е)), ПА ОДКБ

- приймає рекомендації по зближенню законодавства держав-членів ОДКБ в міжнародній, військово-політичній, правовій і інших областях;

- приймає типові (модельні) законодавчі акти, спрямовані на регулювання стосунків в сферах діяльності ОДКБ, і з відповідними рекомендаціями направляє їх до парламентів держав-членів ОДКБ;

приймає рекомендації по синхронізації процедур ратифікації парламентами міжнародних договорів, ув'язнених у рамках ОДКБ, а у разі відповідного рішення, прийнятого СКБ, і інших міжнародних договорів, участь в яких держав-членів ОДКБ є бажаним для досягнення їх спільних цілей, закріплених в Статуті;

- приймає рекомендації по приведенню законодавства держав-членів ОДКБ у відповідність з положеннями міжнародних договорів, ув'язнених цими державами у рамках ОДКБ.

З 2006 по березень 2010 р. ПА ОДКБ прийнятий цілий ряд рекомендацій : Рекомендації про сприяння універсалізації Конвенції про заборону розробки, виробництва і накопичення запасів бактеріологічного (біологічного) і токсинної зброї і про їх знищення (КБТЗ) від 1972 роки, Рекомендації по внесенню змін і доповнень в національне законодавство держав-членів ОДКБ в зв'язки з

реалізацією Угоди про основні принципи військово-технічної співпраці між державами-учасниками Договору про колективну безпеку, Рекомендації по гармонізації національного законодавства у сфері військового, військово-технічного і воєнно-економічного співпраці держав-членів ОДКБ.

Контроль за виконанням міжнародних договорів, що приймаються у рамках ОДКБ, рішень органів ОДКБ. За багато років з моменту укладення ДКБ в його розвиток були прийняті цілий ряд міжнародних договорів (див. Додаток 2). У вказаних договорах закріплюються загальні стани про співпрацю в області безпеки (ДКБ від 15.05.1992 р. з Протоколами, Статут ОДКБ) принципи і механізми співпраці (Угода про основні принципи військово-технічної співпраці між державами-учасниками ДКБ від 15.05.1992 р., від 20.06.2000 р.), визначається статус, організації, військових формувань. (Угода про статус формувань сил і засобів системи колективної безпеки, від 11.10.2000 р., Угода про правовий статус Організації Договори про колективну безпеку від 07.10.2002 р.), регулюється статус, порядок розгортання окремих категорій сил (Угода про порядок оперативного розгортання, застосування і усебічного забезпечення КСБР ЦАР колективній безпеці від 23.06.2006 р., Угода о миротворчій діяльності Організації Договору о колективній безпеці від 06.10.2007 р., Угода о колективних силах оперативного реагування ОДКБ від 14.06.2009 р.), порядок і умови надання технічної військової допомоги (Угода про пільгові умови постачань спеціальної техніки і спеціальних засобів для оснащення правоохоронних органів і спеціальних служб держав-членів Організації Договору про колективну безпеку, від 6.10.2007).

Договори, визнані державами-членами ОДКБ обов'язковими для себе, повинні ними дотримуватися відповідно до ст.26 Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р. Це означає, що для ефективної реалізації цілей ОДКБ держави-члени зобов'язані привести своє законодавство у відповідність із зобов'язаннями, витікаючими з міжнародних договорів, учасниками яких вони є.

Держава не може посилатися на норми внутрішнього права як на основу

невиконання договору (ст.27 Віденської конвенції 1969 р.). Це означає, що з визнанням таких договорів обов'язковими для себе держава зобов'язана вжити заходи для їх імплементації в національному законодавстві згідно праву міжнародних договорів, але не у зв'язку з їх "наднаціональним" питанням.

Зовнішньополітична складова ОДКБ. Останніми роками на передній план в діяльності ОДКБ все більше виходить зовнішньополітична складова, що припускає тісну взаємодію держав-учасників на міжнародній арені і узгодження їх позицій з ключових питань регіональної і світової політики, розвиток співпраці з іншими міжнародними організаціями з питань протидії загальним викликам і загрозам, об'єднання зусиль у справі формування систем загальної і усеосяжної безпеки для Європи і Азії. Поглибленню зовнішньополітичної взаємодії, координації позицій по найбільш великим регіональним і міжнародним питанням сприяла спеціальна зустріч міністрів закордонних справ учасників ОДКБ 5 листопада 2002 р., на якій була проаналізована ситуація навколо Іраку. На зустрічі міністри висловили одностайне побажання інституалізувати такого роду консультації, дали доручення розробити додаткові заходи по вдосконаленню зовнішньополітичної координації в межах ОДКБ.

В грудні того ж року в Алма-Аті відбулась зустріч робочої групи експертів. Відповідно до рішень РКБ забезпечується взаємодія держав-учасників ОДКБ в міжнародних організаціях по вузлових проблемах сучасності, налагоджуються конструктивні контакти з ООН, ОБСЄ, Шанхайською організацією співпраці, іншими структурами що діють в області забезпечення міжнародної безпеки.

На засіданні СМІС ОДКБ в Душанбе в 2007 р. було прийнято рішення про вдосконалення механізму координації зовнішньополітичної діяльності держав-членів ОДКБ, яке закріпило ту, що склалася з 2003 р. практику різнорівневих порівняльних підходів до ключових проблем світової політики і переклало її на регулярну основу.

Послідовно розвивається парламентський вимір діяльності ОДКБ. 16 листопада 2006 р. на базі Міжпарламентської Асамблеї СНД була створена Парламентська Асамблея ОДКБ (ПА ОДКБ), 30 березня 2007 р. відбулося її перше пленарне засідання. В ході засідання Ради ПА ОДКБ 3 квітня 2008 р. було вирішено пропрацювати питання з укладання угод про співпрацю з парламентськими асамблеями ОБСЄ і НАТО, а також підписати угоду про співпрацю з Міжпарламентською асамблеєю ЄврАзЄС. На другому пленарному засіданні ПА ОДКБ 3 квітня 2008 р. було затверджено Положення про постійні комісії ПА ОДКБ і Основні напрями діяльності постійних комісій ПА ОДКБ. У листопаді 2008 р. пройшло третє засідання ПА ОДКБ.

В ході 64-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН 26 вересня 2009 р. в Нью-Йорку відбулася неформальна зустріч міністрів закордонних справ держав-членів ОДКБ, по підсумках якої учасники прийняли заяву, що підтримує просування ініціативи Росії про укладення Договору про європейську безпеку, а у розрізі СМІС ОБСЄ в Афінах 1-2 грудня 2009 р. відбулося аналогічний захід, присвячений, зокрема, тематиці просування спільних пріоритетів в діяльності ОБСЄ в період головування в ній Казахстану в 2010р.

Політичний вимір. 3 2 грудня 2004 р. ОДКБ має статус спостерігача при Генеральній Асамблеї ООН. 16 січня 2009 р. набула чинності Угода про миротворчу діяльність ОДКБ. Росія і її союзники неодноразово закликали звернути увагу на потенціал ОДКБ в миротворчій діяльності ООН, наприклад, в Афганістані, у боротьбі з тероризмом і наркотиками. Важливим напрямом співпраці може стати участь миротворчих сил, створюваних ОДКБ, в операціях, що проводяться на підставі мандату Ради Безпеки ООН.

2 березня 2010 р. Генеральна Асамблея ООН консенсусом ухвалила резолюцію "Співпраця між Організацією Об'єднаних Націй і Організацією Договору колективної безпеки". Те, що ухвалило резолюції закладає необхідні правові основи для практичного взаємодії між ООН і ОДКБ.

Згідно з резолюцією, такими спеціалізованими органами системи ООН, як Департамент з політичних питань Секретаріату, Управління після наркотиків і

злочинності, Контртерористичний комітет і його Виконавчий директорат, пропонується розвивати прямі контакти з країнами ОДКБ, щоб спільно здійснювати програми, спрямовані на досягнення їх цілей. Резолюція припускає проведення регулярних консультацій Генерального секретаря ООН з Генеральним секретарем ОДКБ.

Розвиток співпраці проводитиметься по наступних напрямках: зміцнення регіональної безпеки і стабільності, миротворчество, протидія тероризму, боротьба з незаконним обігом наркотиків і зброї, протидія організованої транснаціональної злочинності, торгівля людьми, боротьба з природними і техногенними катастрофами.

Ст.4 Статуту ОДКБ прямо закріплює право ОДКБ здійснювати співпрацю з іншими міжнародними міжурядовими організаціями. Така співпраця визначається в цілому ряду рішень, прийнятих органами ОДКБ, в якості одного з напрямів зовнішньої політики ОДКБ (Рішення СКБ ОДКБ "Про реалізацію рішень Астанінської (2004 р.) сесії РКБ ОДКБ", "Про затвердження пріоритетних напрямів діяльності ОДКБ в другому півріччі 2005 року - першому півріччі 2006 року і Плану основних заходів по усебічному зміцненню міждержавної співпраці, формуванню і розвитку системи колективної безпеки у рамках організації договори про колективну безпеку на 2006 - 2010 роках". від 23 червня 2005р.

З 2004 р. ОДКБ наданий статус спостерігача при ООН (A/RES/59/50 від 16.12.2004 р.). Функції спостерігача при ГА ООН виконує представник того державчлена ОДКБ, яке є Головою (п.1 Рішення СМІС ОДКБ "Про виконання функцій спостерігача в Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від Організації Договору про колективну безпеку", від 22.06.2005 р.).

З 2005 р. після прийняття СБ ООН резолюції 1631 (2005) посилюється взаємодія ООН і регіональних міжнародних організацій в цілях підтримки міжнародного світу і безпеки (див. п.1 резолюції 1631 (2005)). З цього періоду при ООН проводяться щорічні зустрічі міжнародних організацій, що

займаються питаннями підтримки міжнародного світу і безпеки, визначаються конкретні (високі посадові) особи для підтримки контактів з ООН, передбачена установа Постійного комітету для контролю за виконанням прийнятих рішень (пп.4, 7 документу Шостої наради високої рівня за участю ООН і регіональних і інших міжурядових організацій 25-26.07.2005р.)

З 2004 р. ОДКБ бере участь в нарадах високого рівня за участю ООН і інших регіональних організацій (п.7 документу Шостої наради). У резолюції ГА ООН A/RES/64/256 від 17.02.2010 р. підкреслюється бачення ОДКБ як регіональній міжнародній організації в межах розділу VIII Статуту ООН, яка передбачає можливість використання регіональних організацій і угод для врегулювання регіональних суперечок.

ОДКБ здійснює співпрацю із спецустановами ООН (наприклад, в 2006 р. підписаний Протокол про співпрацю між ОДКБ і Міжнародною організацією по міграції) і регіональними міжнародними організаціями.

Підтримка міжнародного світу і безпеки. Резолюція РБ ООН 1631 (2005) від 17.10.2005 р. являється першою резолюцією СБ ООН, що безпосередньо стосується проблеми співпраці системи ООН і регіональних міжнародних організацій. РБ ООН прямо вказує на важливість тієї ролі, яку грають регіональні міжнародні організації в підтримці міжнародного світу і безпеки, вітає зусилля, що робляться ними в цій області. Аналіз дій, ОДКБ, що робляться, в цій області, показав, що на практиці робляться серйозні кроки для створення дієвої системи колективної безпеки в регіоні.

Проблема застосування сили залишається однією з найскладніших і актуальніших в міжнародному праві. Сьогодні міжнародне право визнає тільки два виключення з абсолютної заборони застосування сили, закріпленого в ст.2 (4) Статуту ООН, а саме: діяльність в порядку самооборони (ст.51 Статуту ООН) і застосування примусових заходів з санкції СБ ООН, VII, що діє на підставі розділу VII Уставу ООН.

Згідно ст.24 Статуту РБ ООН несе основну відповідальність за підтримку і відновлення міжнародного миру і безпеки. Свою відповідальність в цій сфері

РБ ООН підкреслює в усіх резолюціях відносно ситуацій, загрозливих міжнародному світу і безпеці, включаючи ті, які торкаються співпраці з регіональними організаціями на підставі розділу VIII Статуту ООН (наприклад, резолюція 1631 (2005)).

Розділ VIII Статуту ООН включає три статті. Ст.52 передбачає можливість мирного врегулювання міжнародних суперечок в допомогою регіональних міжнародних організацій. Ст.53 закріплює можливість РБ ООН використати регіональні організації і угоди здійснення примусових під його керівництвом. При цьому згідно ст.54 РБ ООН має бути завжди інформована про будь-які дії, що робляться регіональними міжнародними організаціями для підтримки міжнародного світу і безпеки.

Якщо проаналізувати діяльність ОДКБ з точки зору положень розділу VIII Статуту ООН, то можна відмітити що документи і механізми ОДКБ досить погано пристосовані для діяльності, спрямованої на мирне врегулювання суперечок згідно ст.52 Статуту ООН. Як вказувалося вище (р.2.2.2.) єдиним закріпленим механізмом являються консультації і переговори.

Документи ОДКБ передбачають можливість використання колективних збройних сил для проведення примусових операцій з обов'язковим отриманням санкції РБ ООН (п.1 Концепції формування і функціонування механізму миротворчої діяльності Організації Договору про колективну безпеку від 18.06.2004 р., ст.4 Угоди про миротворчу діяльність ОДК 2007 р.). У Преамбулі Статуту ОДКБ закріплюється обов'язок ОДКБ і держав-членів діяти в суворій відповідності зі своїми зобов'язаннями за Статутом ООН, рішеннями РБ ООН, керуватися загальновизнаними принципами міжнародного права. Згідно Статуту ООН примусові дії можуть носити як військовий (ст.42), так і невійськовий характер (ст.41).

Невійськові заходи здійснюються найчастіше на рівні держав. Окремі з вказаних заходів можуть реалізовуватися за допомогою співпраці держав-членів ОДКБ у боротьбі з міжнародним тероризмом, торгівлею зброєю і наркотиками, незаконною міграцією.

Обов'язок ОДКБ інформувати СБ ООН про заходи що робляться в порядку самооборони, а також для зміцнення і підтримки міжнародного світу і безпеки відповідно до ст.51, 54 Статуту ООН, в повній мірі знайшла своє відображення в документах ОДКБ (ст.4 Угоди про миротворчу діяльність ОДК 2007 р. ст.4 Угода про КСОР 2009р).

ОДКБ здійснює співпрацю з ООН і по конкретних напрямках. На Московській сесії РКБ ОДКБ 5 вересня 2008 р. держави-члени ОДКБ виступили за зміцнення ключової ролі Організації Об'єднаних Націй як універсального механізму по підтримці міжнародного світу і безпеки, заявили про готовність активно співпрацювати між собою і з іншими країнами в сфері протидії поширенню зброї масової знищення, засобів його доставки і що відносяться до них матеріалів, керуючись положеннями Резолюції 1540 (2004) РБ ООН, а також в частині реалізації Глобальної контртерористичної стратегії ООН і антитерористичних резолюцій РБ ООН.

З остаточним оформленням ОДКБ в якості міжнародної регіональної організації були зроблені певні кроки для зміцнення її ролі в якості регіональної міжнародної організації на підставі глави VIII Статуту. Діяльність ОДКБ у сфері підтримки міжнародного миру і безпеки позитивно оцінена ГА ООН (рез. A/RES/64/256 від 17.02.2010).

ОДКБ і НАТО. Питання про взаємодію ОДКБ і НАТО ніяк не може бути зрушене з "мертвої точки"

У статті, опублікованій в осінньому номері журналі Foreign Affairs за 2009 р., колишній помічник президента США Дж. Картера по національній безпеці Збігнєв Бжезінський сформулював пропозицію про укладення "офіційного пакту" між НАТО і ОДКБ.[10]

Останніми роками, як справедливо вважав, З.Бжезінський, Москва виявляла помітну цікавість до укладення подібного роду угоди, проте НАТО, навпаки, сторонилося цього, оскільки такий пакт формально матиме на увазі військово-політичну "симетрію" між двома організаціями. Крім того, на думку західних дослідників, справжня мета зусиль Москви по формалізації стосунків з

Атлантичним альянсом - "отримати з боку НАТО визнання російської сфери впливи в пострадянських державах"[68]

Збігнєв Бжезінський відмітив, що заперечення з боку НАТО можна було б зняти, якщо в пропоновану угоду про співпрацю в забезпеченні безпеки був би включений пункт про право країн, що не входять сьогодні ні в НАТО, ні в ОДКБ, вступити в майбутньому у будь-яку з цих організацій. У НАТО вважали за краще як би взагалі не помічати існування ОДКБ і будувати стосунки з країнами, що входять в цю структуру безпосередньо - через НАТІВСЬКУ Раду євроатлантичного партнерства і програму "Партнерство заради миру".

Сформульована авторитетним американським фахівцем позиція викликала досить обережну реакцію з боку НАТО і ОДКБ. Генеральний секретар НАТО Андерс Фог Расмуссен, в найзагальнішій формі що висловився з приводу публікації Бжезінського, помітив: "Ми повинні ближче вивчити можливість зміцнення довіри Росією і НАТО. Я готовий без яких-небудь забобонів віднестися до будь-якої ідеї, яка служить зміцненню довіри"[22]

Реакція, що послідувала, з боку ОДКБ була зацікавленою, але стриманою. У ОДКБ, як повідомлялося, віднесли з належною "увагою" до слів генсека НАТО про те, що альянс може розглянути пропозицію З.Бжезінського про встановлення тісніших відносин з ОДКБ. В той же час було сказано, що "в ОДКБ не впадають у особливу ейфорію від слів пана Расмуссена[3],[22].

В НАТО рішення приймаються на рівні постійних представників, міністрів закордонних справ, а також глав держав і урядів країн-членів. Думка генерального секретаря, тим що більше прозвучало як його перше враження від самої ідеї американського експерта, - це доки не погоджена у межах усього блоку позиція.

Ще 8 липня 2004 р. генеральний секретар ОДКБ за дорученням Ради колективної безпеки направив в штаб-квартиру НАТО лист з пропозицією про співпрацю якраз в тих сферах, які нині виділяє Рамуссен, протидія міжнародному тероризму і екстремізму, незаконному обігу наркотиків і зброї.

Країни ОДКБ останніми роками не раз висловлювалися на користь офіційного діалогу і робочих контактів з НАТО. З боку Атлантичного альянсу позитивної відповіді так і не послідувало. Тодішнє керівництво НАТО принципово ігнорувало ідею формалізації зв'язків з ОДКБ. Так і сам З.Бжезинський, до речі, не приховує свого скептичного відношення до ОДКБ, називаючи цю організацію "частково уявною". Проте Генеральний секретар ОДКБ Микола Бордюжа вважає, що існують реальні проблеми, які дві організації цілком можуть вирішувати спільно. Це передусім наркотрафік і тероризм. "Тільки задіявши можливості відповідних структур альянсу і країн-учасниць ОДКБ, які прикривають зараз кордони Афганістану від наркотрафіку, ми можемо реально вплинути на ситуацію", що склалася, - підкреслив Н. Бордюжа.[22]

Керівництво ОДКБ пропонує співпрацю з НАТО в питаннях обміну даними по проблемах боротьби з тероризмом і наркотрафіком на пострадянському просторі проведення спільних операцій по припиненню дійнаркокартелів. Можливі спільні зусилля по рішенню гуманітарних завдань в Афганістані. Важлива сфера співпраці - транспортування вантажів країн-членів альянсу в Афганістан через територію держав-учасників ОДКБ. Він повідомив, що секретаріат ОДКБ готує проект меморандуму про перспективи взаємовідносин з НАТО. Але це так і лишилось проектом.

13 жовтня 2009 р. в ході переговорів в Москві з держсекретарем США Хіларі Клінтон глава МЗС РФ Сергій Лавров помітив, що Атлантичний альянс доки не відгукується на пропозиції ОДКБ, але все таки виразив надію, що "вдасться достукатися до НАТІВСЬКИХ партнерів" [22]

Військова співпраця у форматі ОДКБ здійснюється відповідно до Плану коаліційного військового будівництва ОДКБ на період до 2010 р. і подальша перспектива.

У діяльності ОДКБ видима тенденція до поступового нарощування військового потенціалу організації. Для системи колективної безпеки на базі ОДКБ у військовій сфері важливе значення мало укладення угод про статус

формувань сил і засобів системи колективної безпеки, про основні принципи воєнотехнічного співпраці, розробка протоколу про порядок формування і функціонування сил і засобів системи колективної безпеки держав - учасників ДКБ, моделі регіональної системи колективної безпеки, положення про порядок прийняття і реалізації рішень на застосування сил і засобів системи колективної безпеки.

Принципове значення мало створення в серпні 2001 р. Колективних сил швидкого розгортання в Центральньо-азіатському регіоні в якості ядра регіонального коаліційного угруповання на цьому стратегічному напрямі. Якщо в Східно-європейському і Кавказькому регіонах були організовані військові можливості як результат двосторонніх російсько-білоруських і російсько-вірменських домовленостей, то в Центральній Азії, на цьому особливо уgroжаемом напрямі, колективних структур безпеки не було взагалі. До того ж це був перший досвід багатосторонніх сил у рамках ДКБ. Питання забезпечення функціонування КСБР, підвищення їх боєготовності, включаючи плани бойової підготовки, організації взаємодії з національними органами військового управління, тилового забезпечення знайшли своє відображення в рішеннях РКБ, інших органів договору. Почалася багатостороння військово-технічна співпраця держав ДКБ на пільгових умовах. У подальші роки тривала розробка конкретних заходів по його подальшому вдосконаленню, кількісному і якісному нарощуванню.

З 2004 р. проводяться військові навчання КСБР, у тому числі з відробітком антитерористичних завдань, з 2003 р. - щорічна міжнародна комплексна антинаркотична операція "Канал", було прийнято рішення про її перетворення в постійнодіючу. З 2006 р. на щорічній основі проводяться операції по боротьбі з нелегальною міграцією «Нелегал ОДКБ».

6 жовтня 2007 р. на сесії СКБ в Душанбе було підписано угоду про миротворчу діяльність ОДКБ, яке передбачає створення на постійній основі миротворчих сил (МС) ОДКБ. Країнами-учасницями ОДКБ, згідно з угодою, здійснюватимуться колективні дії з використанням військового, міліційного

поліцейського) і цивільного персоналу, спрямовані на відвертання, стримування і припинення військових дій між державами або в межах держави у разі втручання третьої сторони.

У діяльності ОДКБ починаючи з 2010р простежується тенденція до поступового нарощування військового потенціалу організації. Для системи колективної безпеки на базі ДКБ у військовій сфері важливе значення мало укладення угод про статус формувань сил і засобів системи колективної безпеки, про основні принципи воєнотехнічного співпраці, розробка протоколу про порядок формування і функціонування сил і засобів системи колективної безпеки держав - учасників ДКБ, моделі регіональної системи колективної безпеки, положення про порядок прийняття і реалізації рішень на застосування сил і засобів системи колективної безпеки.

Що стосується МР ОДКБ, то їх склад, структура і чисельність визначатиметься окремим рішенням СКБ для кожній конкретній операції. Для комплектування МС держави-члени ОДКБ відповідно до свого національного законодавства виділяють на постійній основі миротворчі контингенти, які проходять підготовку по загальних програмах, оснащуватися єдиними і сумісними зразками озброєння і зв'язку, приймати участь в спільних навчаннях, що регулярно проводяться.

4 лютого 2009 р. главами держав - членів ОДКБ на позачерговій сесії Ради колективної безпеки в Москві було прийнято рішення про створення Колективних сил оперативного реагування (КСОР) ОДКБ. В цілях реалізації положень, зафіксованих в лютневому рішенні СКБ, робочою групою експертів організації і держав-членів був підготовлений і 14 червня 2009 р. представлений на затвердження президентам пакет договірних і нормативних актів по КСОР ОДКБ.

Підписана базова Угода про Колективні сили оперативного реагування ОДКБ розкриває питання статусу, функціонування і порядку застосування КСОР, які відповідно до статті 2 угоди стають компонентом постійної готовності системи колективної безпеки і призначаються для оперативного

реагування на широкий спектр викликів і загроз. КСОР не можуть використовуватися для вирішення суперечок між державами-членами ОДКБ[22]

Основними завданнями, що покладаються на КСОР, є: сприяння відвертанню і відображенню озброєної агресії і локалізації озброєних конфліктів; участь у протидії міжнародному тероризму і транснаціональній організованій злочинності (у тому числі і незаконному обігу наркотиків); посилення охорони державних кордонів і особливо важливих об'єктів на території держав-членів; ліквідація надзвичайних ситуацій і надання гуманітарної допомоги.

КСОР включають дві складові: високомобільні контингенти збройних сил держав-членів і формування сил спеціального призначення, об'єднують підрозділи органів безпеки і спеціальних служб, органів внутрішніх справ і внутрішніх військ органів надзвичайного реагування.

На сесії СКБ в Москві 14 червня 2009 р. були прийняті рішення про кількісні параметри КСОР, до їх складу виділені військові контингенти загальною чисельністю близько 18 тисяч військовослужбовок, а також формування сил спеціального призначення - до 1,5 тисяч співробітників і службовців тих, що працюють у відповідних органах. [12]

Як повідомлялося, Росія виділяє до складу КСОР 98-у гвардійську повітряно-десантну дивізію і 31-у гвардійську штурмову для десантника бригаду. Вірменія, Білорусь, Казахстан і Таджикистан повинні надати по одній штурмовій для десантника бригаді, а Киргизія - разведывательнодесантную роту. У сили спеціального призначення КСОР, в частковості, від Росії включений загін міліції особливого призначення "Зубр" і загін міліції спеціального призначення "Рись", від Білорусі - спеціальний загін швидкого реагування бригади спеціального призначення внутрішніх органів МВС республіка, від Киргизії групи швидкого реагування.[22]

Угода про КСОР припускає гнучкий і диференційований підхід до застосування військових контингентів або формувань сил спеціального

призначення залежно від конкретного завдання, що вирішується в тій або іншій ситуації. Кожен компонент КСОР може застосовуватися як для проведення спільних операцій, так і самостійно.

У мирний час планування застосування і координація спільної підготовки КСОР здійснюється Об'єднаним штабом у взаємодії з національними органами влади і Секретаріатом ОДКБ. При підготовці і проведенні операцій для управління підрозділами КСОР Рада колективної безпеки створює Командування КСОР і призначає командувача, який несе особисту відповідальність перед СКБ за виконання поставлених завдань. При проведенні спільної операції для організації управління формувань сил спеціального призначення у складі Командування КСОР створюються оперативні групи, які очолюються керівниками, заступниками командуючого КСОР.

У статтях угоди закріплені домовленості держав-членів відносно підготовки і навчання особового складу КСОР, порядку матеріально-технічного забезпечення і фінансування контингентів і формувань цих сил, а також захисту відомостей, що містять секретну інформацію.

В якості додатків до угоди прийняті Положення про Командування КСОР і Правила застосування сили КСОР. Правила застосування сили є для ОДКБ новаторським документом, який був підготовлений фахівцями з урахуванням норм міжнародного гуманітарного права, закріплених в документах ООН, ЄС, а також НАТО. Необхідність розробки такого роду документу була обумовлена потребою гармонізувати правовий режим застосування озброєнь, спеціальної техніки і спецзасобів підрозділами КСОР за межами національної території. (!!! 48 Бордюжа Н. Как ОДКБ совершенствует систему коллективной безопасности //Международная жизнь. – 2009. – № 10. – С.103.!!!)

Республіка Білорусь, делегація якої не прийняла участь в сесії РКБ 14 червня 2009 р., підписала пакет документів по КСОР 15 жовтня 2009 р. Від підписання пакету документів утримався Узбекистан, зарезервувавши за собою можливість розгляду питання підключення до угоди про КСОР пізніше. У

Ташкенті, зокрема, визнали неможливим погодитися з принципом ухвалення рішень на застосування КСОР більшістю голосів, а не консенсусом[22].

За даними неофіційних джерел, узбецькі влада зажадала взагалі заборонити використання КСОР у конфліктах між країнами ОДКБ, наполягали на тому, щоб угода по КСОР вступив у силу, тільки після того як усі сторони його ратифікували.[22]Через, те що білоруська сторона не брала участі в сесії Ради колективній безпеці в Москві 14 червня 2009 р. не відбулася передача в ротацийному порядку належних голові функцій в ОДКБ від Вірменії до Білорусі. Ці функції були тимчасово покладені на Російську Федерацію. Згодом Президент Республіки Білорусь А.Г.Лукашенко повідомив про готовність узяти на себе головування ОДКБ, проте практичних кроків в цьому напрямі до середини 2010 р. не послідувало. В зв'язку з цим Росія продовжувала виконувати належні голові функції в ОДКБ до черговій сесії РКБ в 2010р.

В якості наступного етапу роботи по забезпеченню функціонування КСОР належить внести зміни у нормативні правові документи ОДКБ по окремих аспектах діяльності сил і засобів системи колективної безпеці. Сформульовані конкретні завдання по доопрацюванню Угоди про статус формувань сил і засобів системи колективної безпеки, Протоколу про порядок формування і функціонування сил і засобів системи колективній безпеці, розробці ряду нових документів.

Робочими органами ОДКБ була розпочата активна практична діяльність по створенню КСОР. В цілях відробітку злагодженості органів управління і контингентів КСОР особлива увага приділяється проведенню спільних заходів оперативної і бойової підготовки. З метою оцінки механізму реального функціонування створених колективних сил ОДКБ в серпні-жовтні 2009 р. було проведено трьохетапне спільне комплексне вчення за участю КСОР, військових контингентів, оперативних груп держав-членів ОДКБ, Секретаріату і Об'єднаного Штабу ОДКБ.

26-28 серпня 2009 р. в Об'єднаному штабі ОДКБ в Москві пройшов перший (штабний) етап, 26-29 вересня у Білорусі відбувся другий етап в межах

оперативно-стратегічного вчення "Захід-2009", а з 3 по 16 жовтня в Казахстані в ході стратегічного командно-штабного вчення "Взаимодействие-2009" відбувся третій етап за участю контингентів Росії, Казахстану Вірменії, Киргизії і Таджикистану, за активною фазою якого спостерігали президенти цих країн.

В ході завершальної фази вчення Президент РФ Д.А.Медведев запропонував надалі проводити комплексні (із залученням військових і спеціальних формувань) навчання КСОР з періодичністю разів в два роки і раз на рік - навчання профільних формувань. Нині ведеться підготовка до проведення в 2010 р. навчання виділених до складу КСОР формувань міністерств оборони і внутрішніх справ країн-членів, а також до командно-штабного тренування спецпідрозділів органів безпеки і спецслужб. У 2011 р. планується провести навчання формувань відомств у справах надзвичайних ситуацій.

Окремим завданням по забезпеченню бойової ефективності контингентів КСОР є їх оснащення сучасними і сумісними зразками озброєння і військової техніки. При цьому належить виробити загальні підходи (стандарти), в тому числі і з питань, що визначають вимоги по оперативній сумісності багатонаціональних формувань КСОР, а також по їх забезпеченню. Розглянуто питання про затвердження відмінностей у формі одягу військовослужбовців і фахівців, відмітних знаків на техніці і символіці КСОР.

Важливо мати на увазі, що КСОР, за свідченням Генерального секретаря ОДКБ Н. Бордюжи, - це сили, "які повинні гасити дрібні озброєні конфлікти". Якщо ж йдеться про серйозну загрозу територіальній цілісності держав-членів ОДКБ і великомасштабній війні, то для цього існують вже створені угруповання – російсько-вірменське, російсько-білоруське. Проходять узгодження проекти документів про створення великого угруповання в Центрально-азіатському регіоні. Але результату такі проекти не дали.

3.3 Країни СНД В ОДКБ в сучасний період

Становище країн СНД членів ОДКБ було фактично беззахисним. Зокрема після того, як у багатьох районах Казахстану почалися антиурядові протести, а поліція не чинила їм опір, а в деяких випадках навіть приєднувалася до них, президент Касим-Жомарт Токаєв заявив, що в країні орудують "терористичні угруповання", що пройшли підготовку за кордоном. Під цим приводом Токаєв звернувся по допомогу до Організації Договору про колективну безпеку (ОДКБ), і вона уперше у своїй історії погодилася відправити війська.

Протести почалися кілька днів тому на заході країни в нафтовому місті Жанаозене і були викликані зростанням цін на паливо. До 5 січня 2022р. натовпи вийшли на вулиці і площі головних міст і виразили невдоволення внутрішньою політикою авторитарного уряду Казахстану.

Масштаб демонстрацій викликав занепокоєння президента Касима-Жомарта Токаєва. Він оперативно наказав понизити ціни, створив спеціальні комісії для подолання економічних труднощів і відправив у відставку уряд. Проте протести тільки посилилися, і тоді Токаєв вирішив змінити риторичку. Він заявив, що "терористичні банди" "є по суті справи міжнародними" і "пройшли серйозну підготовку за кордоном", тому "їх напад на Казахстан треба розглядати як акт агресії".

Токаєв звернувся по допомогу до Організації Договору про колективну безпеку (ОДКБ) - альянсу шести колишніх радянських республік (Росія, Вірменія, Білорусь, Киргизстан, Таджикистан і Казахстан), створеному за ініціативою Москви в 1992 році. ОДКБ раніше ніколи не відправляла війська для участі в конфліктах. Але цього разу запит був схвалений. Вже 6 січня російські війська прибутку в Казахстан. Інші держави також схвалили розгортання військових. Їх передислокацію планували завершити 7січня 2022р.

ОДКБ не брала участь в революціях в Киргизстані 2005, 2010 і 2020 років, в міжетнічних конфліктах на півдні цієї країни в 2010 році, у військових діях між Вірменією і Азербайджаном в Нагірному Карабаху восени 2020 року, а

також в пограничному конфлікті між Киргизстаном і Таджикистаном у кінці квітня 2021 року - навіть попри те, що увесь військовий представник ОДКБ зустрічається в той момент в столиця Таджикистан Душанбе.

Згідно із статтею 7 статуту ОДКБ, організація має право посилати війська на територію своїх держав-членів "у разі виникнення загрози безпеки, стабільності, територіальної цілісності і суверенітету". Ні у одному з перерахованих конфліктів подібних загроз не було.

Протяжність межі між Росією і Казахстаном складає сім тисяч кілометрів, і заява Токаєва про "міжнародні терористичні банди" була злічена достатньою основою для надання допомоги казахській владі по лінії ОДКБ. Ймовірно, це допоможе Токаєву зберегти владу, проте введення іноземних військ в Казахстан навряд чи зустрине підтримку з боку багатьох казахів і стане незмивною плямою на репутації Токаєва усередині країни.

У Казахстані зовсім нещодавно відзначали 35-у річницю Желтоксана - подій грудня 1986 року, коли радянські війська подавили масові виступи проти місцевої комуністичної влади на чолі з Динмухамедом Кунаєвим, а потім Геннадієм Колбіним, що змінив його, який ніколи раніше не працював в Казахській РСР. За офіційними даними, тоді загинуло кілька чоловік, проте були свідчення, що жертв були сотні, і відповідальність за це була покладена на Москву.

Звернення Токаєва по допомогу ОДКБ викликало хвилю критики. Колишній посол США в Казахстані Уільям Кортни написав в "Твіттере": "Народ Казахстану розуміє, що відбувається повстання проти корумпованої тиранії, а не акт агресії з боку терористичних банд з-за кордону". Він також вважає, що російське військо втручання буде погано сприйнято жителями Казахстану, тому що вони дорожать суверенітетом і незалежністю своєї країни. Військове втручання може підірвати дружні стосунки між двома сусідніми країнами, що склалися упродовж останніх 30 років. [104]

Наргис Кассенова, експерт з Центру Девіса (Центру російських і євразійських досліджень) Гарвардського університету, написала, що звернення

по допомогу до ОДКБ - це "жахливе рішення", яке "знищує можливість зберегти легітимність [Токаєва]".

Неначе спеціально для того, щоб підкреслити це, глава FT Маргарита Симоньян написала в тому ж "Твіттері": Звичайно, потрібно допомогти. Обов'язково потрібно допомогти. Але і деякі умови потрібно поставити. 1. Крим - визнати. 2. Кирилицю - повернути. 3. Російська мова - друга державна, як в Киргизії. [105]

У Киргизстані, який також є членом ОДКБ, відправка миротворців викликала гарячі суперечки. Наприклад, парламентар Ісхак Масаліє в заявляв: "Як я розумію сенс членства в ОДКБ і зобов'язання по цьому союзу, військових можна притягати, якщо є зовнішня загроза тому або іншому членові ОДКБ".

Політолог Аїда Алымбаєва вважає, що ініціатива Токаєва "створює прецедент для авторитарних лідерів Центральної Азії". Перед парламентом Киргизстану навіть пройшли протести з вимогою не посилати солдатів в Казахстан. Проте 7 січня парламент все-таки прийняв рішення про відправку військ. Глава партії "Реформа" Клара Сооронкулова говорила, що депутати не можуть не прийняти такого рішення, тому що його підтримує президент Садыр Жапаров. Проте сама вона відноситься до цього скептично: «Токаєв говорить, що це терористи, це не так. Якщо це терористи, то чому на їх сторону перейшли військові.» [106]

За повідомленнями російської і казахської влади, війська ОДКБ охоронятимуть стратегічні об'єкти, але не стануть притягуватися до "антитерористичної операції". При цьому багато хто в Казахстані розглядає введення іноземних військ як відмову від суверенітету і свідомість слабкості Токаєва, тому що в майбутньому Кремль нагадає йому про зробленій послугі і зможе диктувати свою волю.

Експерт по Центральній Азії з Центру "Росія / ННГ" французького Інституту міжнародних відносин IFRI і колишній співробітник посольства Франції в Астані Мікаель Левистон (Michaël Levystone) в інтерв'ю RFI коментує політичну ситуацію в Казахстані і дає аналіз президента Касима-

Жомарта Токаєва, можливі наслідки для російського населення республіки відправки російських миротворців у складі місії ОДКБ, а також майбутнє багатовекторний зовнішній політика країна.

Те, що спочатку відбувається нагадувало події, які відбувались в Жанаозене в 2011 році (У 2011 році в Жанаозене пройшли наймасовіші протести в історії сучасного Казахстану. - RFI). По-перше сам факт, що цього разу все знову почалося в Жанаозене. Також дані протести частково нагадали про акції "жовтих жилетів", коли причиною невдоволення стало те саме підвищення цін на енергоносії. У кризі є виділив декілька фаз. Спочатку - протести на економічному ґрунті в певній невеличкій території, які поширилися на увесь регіон і раптово переростають у політичні. Створена Токаєвим спеціальна комісія, яка прибула на місце заворушень, оголосила про зниження цін на газ, але для бунтарів цього було недостатньо. Рівень конфлікту насправді був набагато глибшим.

Другим етапом стало зростання насильства, радикалізація протестів - особисто мене такий рівень насильства уразив. І нарешті, третьою фазою стала згода Організації Договору про колективну безпеку (ОДКБ) направити свої сили на допомогу Казахстану.

Одночасно з прибуттям російських, а також білоруських, вірменських, киргизстанських і таджикистанських миротворців Токаєв посилив тон. На початку він був, швидше, готовий піти на поступки протестуючим і понизити ціну на газ. Він відправив у відставку уряд - хоча ми знаємо, що в центральноазіатських республіках рішення приймає не уряд.

Проте трохи пізніше Токаєв звернувся до нації, назвавши протестуючих злочинцями і терористами, одержуючими фінансування з-за кордону. В той же час ми побачили зміцнення позицій Токаєва усередині держапарату Казахстану - і доки це головний висновок, який ми можемо зробити з поточної кризи. Токаєв виходить з нього переможцем: він очолив Раду безпеки країни, змістивши з нього першого президента Казахстану Нурсултана Назарбаєва. Це - справжня політична революція. Він змінив Карима Масимова на посту голови

Комітету національної безпеки людиною зі свого кола: новим главою КНБ був призначений Ермек Сагимбаєв, що працював до цього начальником Служби державної охорони. Таким чином, на сьогодні Токаєв став справжнім лідером Казахстану. [107]

Що стосується Росії як "жандарма Азії" - в цьому немає нічого нового. Новим можна назвати, напевно, інтерес Китаю до питання безпеки в цьому регіоні. Пекін побудував військову базу на сході Таджикистану і зараз будує другу базу, яка, очевидно, буде призначена для таджицьких сил безпеки. Такі країни, як Казахстан, чия зовнішня політика з кінця 1990-х років була орієнтована на диверсифікацію партнерств (так звана багатовекторна дипломатія), коли в регіоні виникають проблеми, насамперед все одно звертаються до Росії. Так що поява Росії в цій кризі виглядає цілком природною. Проте особисто мене відправка місії ОДКБ в Казахстан здивувала.

Подивимося на події в країнах СНД. Навесні 2021 року озброєні зіткнення сталися на кордоні Киргизстану і Таджикистану : ОДКБ не стала втручатися в цей конфлікт, порахувавши, що це не входить в зону її відповідальності. Договір про колективну безпеку передбачає допомогу країнам-учасникам у разі агресії з боку іноземної держави. Саме тому Токаєв підкреслював зовнішній характер загрози.

Під час війни Вірменії з Азербайджаном в 2020 році, ОДКБ також не стала втручатися, оскільки на Карабах дія договору про колективну безпеку не поширюється. У 2010 році, коли відбувалися події в Оше і Джалал-Абаде, тодішній президент Киргизстану Роза Отунбаєва офіційно попросила ОДКБ направити війська в ці регіони, проте отримала відмову у зв'язку з відсутністю загрози ззовні. Тим дивовижніше, що цього разу, ОДКБ все ж наважилася втрутитися. Вважаю, що існував реальний ризик скидання влади. Крім того, це рішення свідчить про те, що Токаєв очевидно не довіряв власній армії.

Бездіяльність росії у Нагірному Карабаху та можливі наслідки для Південного Кавказу.

23 квітня 2023р. представники азербайджанської пограничної служби зайняли міст через річку Хакари, який знаходиться на початку нового маршруту Лачинського коридору, що сполучає Вірменію з Нагірним Карабахом, поставивши таким чином під сумнів усю крихку архітектуру безпеки, створену після закінчення Другої Карабахської війни. Важливо відмітити, що до цього інциденту міст знаходився під повним контролем російського миротворчого контингенту, у якого на цій ділянці дислокований укріплений пункт.

Установка КПІ на мосту через річку Хакари - черговий крок Баку в політиці примусової інтеграції Нагірного Карабаху. Нагадаємо, в грудні минулого року група так званих азербайджанських екологічних активістів перекрила Лачинський коридор на ділянці поряд з містом Шуша, після чого почалася блокада Нагірного Карабаху, яка триває до цього дня.

Ці дії Азербайджану є грубим порушенням заяви про припинення вогню від 9 листопада 2020 року, яке стало основою усіх процесів у вірмено-азербайджанському контексті після Другої Карабахської війни. Зокрема, в 6-му пункті документу вказано, що Лачинський коридор повинен знаходитися під контролем російського миротворчого контингенту, а Азербайджан зобов'язується гарантувати "безпеку руху по Лачинському коридору громадян, транспортних засобів і вантажів в обох напрямках". Дії Баку є також порушенням рішення Міжнародного суду ООН, який ще в лютому зобов'язав Азербайджан забезпечити безперешкодний рух Лачинським коридором.

Недотримання одного з ключових пунктів заяви про перемир'я може зробити недоцільним серйозне обговорення усіх інших проблематик вірмено-азербайджанського контексту. На цьому етапі питання договороздатності керівництва Азербайджану є ключовим в мирній повістці на Південному Кавказі. Невипадково і США, і Євросоюз у своїх заявах слідами останніх подій в Лачинському коридорі відмітили, що односторонні дії Баку зривають спроби встановлення довіри в мирному процесі і йдуть врозріз із закликами про необхідність зниження напруженості і рішення існуючих проблем через діалог.

Для Москви зупинка Другої Карабахської війни і відправка миротворчого контингенту в Нагірний Карабах в 2020 році були найважливішими зовнішньополітичними успіхами. Росія представляла діяльність своїх миротворчих сил в Карабаху як один з головних символів конструктивної і стабілізуючої ролі Москви в регіоні і світі. Важливість знаходження російських миротворців підкреслювалася також усім міжнародним співтовариством.

Але після початку російсько-української війни вплив Москви на Південному Кавказі значно знизився. Усі ресурси Росії мобілізовані для досягнення поставлених цілей в Україні, що у свою чергу створює вакуум сили в регіоні Південного Кавказу і відкриває вікно можливостей для Азербайджану в процесі імплементації своєї силової політики відносно Вірменії і Нагорного Карабаху.

Через війну в Україні істотно змінилися також інтереси Росії на Південному Кавказі. Для Москви пом'якшення негативного впливу західних санкцій на російську економіку і диверсифікація зовнішньоторговельних взаємовідносин є першочерговими завданнями на цьому етапі. У зв'язку з цим значущість Баку для Москви виросла упродовж останнього року.

Досі ні США, ні ЄС не ставлять під сумнів доцільність знаходження російського миротворчого контингенту в Нагірному Карабаху.

Наприклад, Азербайджан є частиною міжнародного транспортного коридору "Північ - Південь", який зв'язує Росію з індійським ринком. У вересні минулого року Росія, Азербайджан і Іран підписали меморандум про розвиток цього коридору. За оцінкою РЗ (Російські залізниці), об'єм вантажообігу по коридору "Північ - Південь" за останній рік збільшився в два рази. Баку досить-таки уміло використовує ці два тренди - зниження російського впливу на Південному Кавказі і підвищення своєї значущості для Москви - і намагається розширити межі дозволеного. З початку повномасштабного військового конфлікту в Україні Азербайджан ініціював три великі ескалації в регіоні - дві в Нагірному Карабаху, одну у Вірменії. Москва у свою чергу робить усе можливе

для уникнення конфронтації з Баку, стаючи байдужим спостерігачем порушення заяви про перемир'я від Азербайджану.

Досі, в умовах безпрецедентної конфронтації між Заходом і Росією, ні Сполучені Штати, ні Євросоюз не ставлять під сумнів доцільність знаходження російського миротворчого контингенту в Нагірному Карабаху. У Вашингтоні і Брюсселю є чітке розуміння, що в умовах відсутності реальних альтернатив і інституціональних механізмів безпеки російські миротворці є стримуючим і стабілізуючим чинником в Нагірному Карабаху.

Можлива "девірменізація" Нагірного Карабаху і приплив десятків тисяч біженців у Вірменію створять серйозну кризу в країні.

Проте Москва своїми діями або відсутністю активних дій ставить під питання знаходження російського миротворчого контингенту в Нагірному Карабаху. Метою Азербайджану є створення таких умов в Нагірному Карабаху, які змусили б вірменське населення "добровільно" покинути свої дома. У разі результату вірменського населення доцільність знаходження російських миротворців зникне.

Можлива "девірменізація" Нагірного Карабаху і приплив десятків тисяч біженців у Вірменію створять серйозну соціально-економічну і політичну кризу в країні, яка теж матиме довгострокові наслідки для стабільності в регіоні. Такий сценарій теоретично може привести до гуманітарної катастрофи в регіоні і знищити перспективи усеосяжного світу на Південному Кавказі.

Більше того, при такому розвитку подій сама присутність Росії на Південному Кавказі може бути під знаком питання. Якщо Москва не буде в змозі забезпечити безпечне життя вірмен Нагірного Карабаху, її роль і значущість для Вірменії різко знизиться.

Хоча на практиці Єревану буде складно піти на конфронтаційні кроки з Москвою. Залежність Вірменії від Росії в економічній і, зокрема, енергетичній сфері настільки велика, що навіть у разі реалізації вищезгаданого сценарію у Москви залишаться вагомимі важелі тиску.

В той же час Єреван намагається заповнити вакуум сили в регіоні, диверсифікуючи і інтенсифікуючи свою зовнішню політику і політику у сфері безпеки. Відправка моніторингової місії Євросоюзу у Вірменію є результатом таких спроб. Але зараз можливості цієї місії досить-таки обмежені, і вона не може бути стримуючим чинником для агресивної політики Азербайджану.

Вірменія і Євросоюз повинні працювати разом над збільшенням складу моніторингової місії ЄС і підвищенням її технічних можливостей

Для стабілізації ситуації в регіоні і відвертання нової великої війни на Південному Кавказі Вірменія і Євросоюз повинні працювати разом над збільшенням складу моніторингової місії ЄС і підвищенням її технічних можливостей.

Присутність схожих місій інших міжнародних структур (ООН, ОБСЄ) також може стати стабілізуючим чинником. Крім того, США і Євросоюз повинні періодично посилати чіткий сигнал Баку, що великі ескалації у Вірменії і Нагірному Карабаху матимуть конкретні наслідки. На цьому етапі введення санкцій проти Азербайджану навряд чи можливе, але як мінімум загроза їх застосування повинна існувати. Починаючи військові дії в Україні, Москва вимагала від Заходу визнання сфер свого впливу, але зараз втрачає вплив навіть в тих регіонах, де воно визнане усіма і навіть має договірну основу. Нездатність Росії виконувати свої договірні зобов'язання створює екзистенціальні загрози для Вірменії і Нагірного Карабаху. Якщо Єреван в найближчому майбутньому не зможе зробити дієві кроки хоч би для часткового відновлення своїх військових можливостей, інші чинники будуть недостатніми для стримування Азербайджану.

Віталій Портников : 23 листопада в Мінську відбудеться саміт Організації договору про колективну безпеку, в якому візьмуть участь лідери п'яти з шести країн-членів ОДКБ. Туди не приїде прем'єр-міністр Вірменії Нікол Пашинян. Вірменія доки не виходить з ОДКБ, але все більше віддаляється від військово-політичного блоку, що діє під егідою Росії. Єреван звинувачує в невиконанні обіцянок Москву і ОДКБ як гаранта безпеки на Південному Кавказі. На тлі

розв'язаної Росією війни проти України ОДКБ все більше втрачає свій вплив на пострадянському просторі. [108]

Напруга у відносинах між Єреваном з одного боку і Москвою і ОДКБ - з іншою істотно посилилося після подій вересня цього року, коли Азербайджан в ході військової операції встановив контроль над Нагірним Карабахом. Вірменія звинуватила Росію в невиконанні обіцянок як гаранта безпеки на Південному Кавказі.

На тлі охолодження стосунків з Кремлем секретар Ради безпеки Республіки Армен Григорян в ході конференції "Вірменія - Європа: стратегічне майбутнє Вірменії" у Брюсселі відмітив, що в Єревані обговорюють як "ідею євроінтеграції, так і ідею позаблокового статусу. У тому, що ОДКБ як антизахідний блок все більше втрачає вплив на пострадянському просторі, Росії, як відмічають аналітики, слід звинувачувати саму себе, у тому числі із-за війни проти України. З п'яти партнерів Кремля по військово-політичній організації тільки Білорусь підтримала вторгнення Росії в Україну. [108]

Азербайджанська армія звільнила більше двохсот населених пунктів. Основні комунікації між Нагорним Карабахом і Вірменією були заблоковані. Повністю взяти під контроль окремі стратегічні висоти і декілька населених пунктів на півночі регіону. Гарантовано, хоч і під наглядом російських «миротворців», користування Азербайджану стратегічним Мегрінським коридором, який сполучає країну із Нахічеванським анклавом, відірваним від країни. Згідно з угодою Азербайджан зберіг територіальні переваги, отримані в ході шести тижнів важких боїв з противником. Під контроль Баку відійшли південні території Нагорного Карабаху, включаючи друге місце анклаву Шушу. Вірменії залишилися лише кілька гірських районів. За невелику частину Нагірного Карабаху, що залишився вірменським, Єревану довелося піти на серйозні поступки – Азербайджану довелося передати контроль над Кельбаджарським, Лачинським та Агдамським районами, які раніше були окуповані, контроль над дорогами Варденіс–Мардакерт і Лачин–Шуша. Великий репутаційний удар був нанесений по іміджу Російської федерації, яка

фактично кинула напризволяще свого регіонального союзника, партнера по ОДКБ – Вірменію.

Аналіз «другої карабаської війни» у вересні–листопаді 2020 р. дозволяє зробити наступні висновки, які, на нашу думку, можуть бути використані з метою запобігання і нейтралізації загроз національним інтересам України.

1. Успіх Азербайджану забезпечив чіткий курс керівництва держави на повернення захоплених територій та слушно обраний момент для початку дій. Азербайджан більше 20 років готував своє суспільство до однієї єдиної війни. Довгі роки підготовки, до 20 млрд. доларів на сучасне озброєння, союз з регіональним лідером Туреччиною і півтора місяця власне загальновійськової операції з тисячами убитих і поранених. Саме такою була ціна війни за Карабах для Азербайджану

2. Запеклі бої у Нагірному Карабаху з 27 вересня по 10 листопада 2020 року стали одним з наймасштабніших військових зіткнень на пострадянському просторі за кількістю понесених сторонами втрат (близько 10 тис. вбитих, включаючи цивільних осіб, за 44 дні боїв)

3. Незважаючи на запеклість боїв, азербайджанська армія уникала залучення великих мас піхоти ході бойових операцій. Як правило, бойові дії були пов'язані з невеликими територіальними просуваннями з боку азербайджанської армії і масованим застосуванням нових засобів ведення збройної боротьби – перш за все БПЛА, реактивної і ствольної артилерії нових зразків, засобів РЕБ. У Карабасі ми спостерігали війну нового типу, в якій велику роль відігравали роботизована, дистанційно керована техніка і високоточна зброя.

5. Одним з головних чинників перемоги Азербайджану у військовому конфлікті з Вірменією на території Нагірного Карабаху було не тільки технічне оснащення армії, а й нова система організації та прийняття рішень у війську, абсолютна інша система розвідки і мережевої центричної війни та система горизонтальних прийнять рішень.

6. «Друга карабаська війна» продемонструвала нові підходи до застосування гнучких засобів швидкого реагування – сил спеціального призначення, гірських підрозділів, розвідувальних рот загальновійськових бригад, штурмових груп, які завдяки більшій свободі дій надавали нові оперативні можливості в ході бойових операцій.

7. Інформаційне домінування Азербайджану, комплексне використання потужного арсеналу сил та засобів масової інформації – телебачення, радіо, друкованої пропаганди, комп'ютерної мережі, дипломатичних каналів, військових структур психологічних операцій та інформаційної війни – по суті позбавило Вірменію можливості ефективно протистояти інформаційно-психологічному тиску з боку Баку, чинити ефективний інформаційно-психологічний вплив на населення та особовий склад Збройних Сил Азербайджану. Вірменія програла в перший тиждень боротьбу за світовий інформаційний простір, світ орієнтувався на інформацію, яку надавалась азербайджанськими ЗМІ. Азербайджан панував в інформаційному просторі та демонстрував системність та ієрархічність в інформаційній роботі. [55]

Як розповів Зась, країни-члени ОДКБ 2023 року збираються провести низку спільних навчань на західних кордонах - вони пройдуть у білорусі. При цьому генсек ОДКБ заявив, що на території цієї країни вже проводяться спільні білорусько-російські заходи, які він назвав «певним заходом стримування».

«Пізніше планується ціла низка навчань з боку ОДКБ, і це також можна розглядати як захід стратегічного стримування», — сказав Зась. [55] Путінська «співдружність» тріщить по всіх швах За словами генсекретаря, розширення миротворчих сил ОДКБ наразі не планується. «Водночас за потреби ми можемо дуже оперативно розгорнути і велике угруповання наших миротворчих сил. Для цього все маємо», - сказав він. В ОДКБ входять білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, росія та Таджикистан. Хто з них планує взяти участь у навчаннях на території білорусі, не повідомляється.

Останнім часом спільні заходи ОДКБ на сході не обходилися без труднощів: країни-члени організації одна за одною відмовлялися від участі в них.

З 6 вересня по 8 жовтня 2022 року у Жамбильській та Алматинській областях Казахстану пройшли навчання ОДКБ «Взаємодія-2022», «Пошук-2022», «Ешелон-2022». У них відмовилася брати участь Вірменія — це рішення пояснили ситуацією, що склалася на вірменсько-азербайджанському кордоні. 10-14 жовтня у місті Баликчі Іссик-Кульській області мали пройти навчання країн ОДКБ «Непорушне братство». Через прикордонний конфлікт Киргизстану та Таджикистану, загострення якого відбулося у вересні, депутати та активісти вимагали усунути Душанбе від участі у навчаннях. В результаті заходу в Киргизстані скасували, але навчання таки відбулося. Але на сайті організації згадувалося лише про участь у них збройних сил білорусі, росії та Казахстану.

3.4. Порівняльний аналіз воєнно-стратегічних концепцій НАТО і ОДКБ

Значення аналізу офіційних документів військово-політичних альянсів важко переоцінити. Як правило, саме в них фіксуються вироблені керівні ідеї того або іншого суб'єкта міжнародної політики, на основі яких можна сформулювати цілісну і логічно несуперечливу інтерпретацію його поведінки в політичному просторі.

Військові концепції і доктрини в широкому сенсі є частиною стратегічної культури акторів, що приймають їх, під якою розуміються особливі, індивідуальні для кожного суб'єкта міжнародної політики способи використання військової сили, а також специфічні прийоми підготовки і ухвалення стратегічних рішень у військовій сфері. Можна погодитися з видатним ученим, кандидатом військових наук, А.А. Бартошем в тому, що знання особливостей стратегічної культури є ефективним інструментом

військово-політичного аналізу. Це знання формується на основі обліку слабких і сильних сторін союзників або партнерів в міжнародних відносинах, уміння кваліфіковано оцінити всі супутні геополітичні фактори.

У російських джерелах досить поширеною є думка, що для США в якості елементу стратегічної культури характерне використання методів ведення політики "з позицій сили", у тому числі за рахунок ресурсів НАТО . У західному експертному середовищі на сьогоднішній день також актуалізована конфронтаційна повістка із звинуваченням Росії у втручанні в електоральні процеси на території США, застосуванні заборонених нервово-паралітичних речовин і т. д. Проте згадок Організації Договору про колективну безпеку (ОДКБ) в зв'язку з цим практично немає. Питання умовного "ігнорування" в західному дискурсі теми ОДКБ буде зачеплений трохи згодом.

НАТО і ОДКБ є повноправними учасниками міжнародного політичного процесу. Вони також виступають носіями певного типу стратегічної культури, який транслюється в їх концептуальних документах. НАТО позиціонується як структура, що забезпечує стабільність в різних регіонах світу і діє як під егідою ООН, так і в якості самостійного політичного гравця. ОДКБ представляється як один з основних гарантів забезпечення стабільності і безпеки, передусім, на пострадянському просторі.

По суті, вказані військово-політичні альянси репрезентують особливий формат міждержавної наднаціональної інтеграції на основі корпоративних інтересів і взаємних юридично закріплених зобов'язань. Цілі і орієнтири діяльності цих об'єднань зрозуміло, закріплені в різного роду доктринальних документах, таких як, наприклад, концепції, стратегії, декларації.

Як відмічав військовий дипломат Г.С. Котанджян, в 2003-2004 рр. ОДКБ тільки формувала вектори свого розвитку в якості міжнародної організації регіональної безпеки.

У вказаний період військово-політичний альянс артикулював зацікавленість в діалозі з НАТО. В якості основних цілей комунікації між

організаціями заявлялися планування і подальша співпраця в процесі відображення загроз безпеки міжнародного співтовариства.

Особливу актуальність проблематика діалогу по лінії НАТО - ОДКБ придбала після саміту Північноатлантичного альянсу в Стамбулі в 2004 році, в ході якого було продекларовано подальше поглиблення співпраці цієї військово-політичної організації з країнами Кавказу і Центральної Азії. Крім того, на вказаному заході було прийнято рішення про призначення Спеціального представника НАТО у вказаних регіонах. Оскільки Південний Кавказ і Центральна Азія є досить значною частиною зони відповідальності ОДКБ, то, по суті вищезгадані заяви НАТО представляли свого роду заявку або претензію Північноатлантичного альянсу на входження в сферу інтересів Організації Договору про колективну безпеку.

На думку російського експерта К.Е. Петрова, "Москві вигідно говорити про співпрацю по лінії НАТО - ОДКБ. Проте серйозно розраховувати на те, що Північноатлантичний альянс в найближчій перспективі визнає ОДКБ рівною самому собі, не доводиться". Іншими словами НАТО, виходячи з політичної кон'юнктури, не прагне до партнерського діалогу з ОДКБ.

Слова вищезгаданого експерта підтверджує зміст офіційних сайтів воєннополітичних альянсів в мережі Інтернет. Так, пошуковий запит "НАТО" на офіційному сайті Організації Договору про колективну безпеку виявляє 350 записів: в період з 2008 по 2020 рр. в заявах керівництва організації, в деклараціях військово-політичного альянсу у різних контекстах згадувався Північноатлантичний альянс. У свою чергу пошуковий запит "CSTO" (Collective Security Treaty Organization) на офіційному сайті Організації Північноатлантичного договору дозволяє знайти лише 8 записів за період з 2004 по 2017 рр., тобто у останні п'ять років ОДКБ зовсім не згадувалася на офіційному інтернет-ресурсі НАТО.

В цілому, можна констатувати, що впродовж періоду 2004-2023 рр. між військово-політичними альянсами на офіційному рівні так і не було знайдено точок зіткнення для конструктивної взаємодії.

Отже, перейдемо до безпосереднього розгляду концептуальних документів НАТО і ОДКБ. У рамках НАТО під терміном "стратегічна концепція" розуміється "офіційний документ у якому позначені довгострокові цілі, характер і засадничі завдання НАТО в сфері безпеці, охарактеризовані нові її умови, уточнені основи підходу Північноатлантичного союзу до безпеки і представлені вказівки по подальшій адаптації озброєних сил НАТО". У рамках ОДКБ термін "концепція колективної безпеки" означає "сукупність поглядів держав - учасників Договору про колективну безпеку на відвертання і усунення загрози світу, спільний захист від агресії, забезпечення їх суверенітету і територіальній цілісності". Представляється, що вже в цих містких визначеннях розставлені смислові акценти акторів : якщо для НАТО важлива адаптація до нових умов і визначення довгострокових цілей і завдань, то для ОДКБ первинне значення має збереження суверенітету і територіальної недоторканості.

Представляється, що з моменту свого створення в 1949 р. НАТО послідовно пройшла три етапи розвитку своєї стратегічної культури :

- 1) етап "холодної війни" (було прийнято чотири стратегічні концепції);
- 2) етап безпосередньо після закінчення "холодної війни" (були прийняті дві стратегічні концепції 1991 і 1999 рр., доповнені секретними військовими документами);

3) етап, що характеризує умови безпеки після подій 11 вересня 2001 р. г. (була принята Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization adopted by Heads of State and Government in Lisbon, 19–20 Nov 2010-11 вересня 2001 року в США бойовики-смертники терористичної організації "Аль-каїда" (терористична організація, заборонена в Росії) захопили чотири пасажирські літаки, направивши два з них на символ ділового Нью-Йорка - вежі Всесвітнього торгового центру, а два інших - на Пентагон і ймовірно, на Білий дім або Капітолій).

Що стосується ОДКБ, то в даному випадку необхідно відмітити наступний факт: масив засадничих документів є компіляцією з декларацій (5

документів), заяв різного характеру (26 документів), інших нормативних актів (19 документів), Концепції колективної безпеки держав-учасників Договору про колективну безпеку (1 документ), Стратегії колективної безпеки Організації Договору про колективну безпеку на період до 2025 р. (1 документ). Представляється, що найбільш релевантним і цілям цієї статті, що відповідають, буде порівняння контенту Стратегічної концепції оборони і забезпечення безпеки членів Організації Північноатлантичного договору, яка була затверджена главами держав і урядів країн - членів НАТО в Лісабоні в 2010 р., і Стратегії колективної безпеки Організації Договору про колективну безпеку на період до 2025р.

Оскільки процедура контент-аналізу припускає підрахунок об'єму згадок тих або інших смислових одиниць аналізованих текстів, зробимо кодування даних. При цьому необхідно відмітити, що в даному випадку шифрується не "зміст" інформації, а факт її наявності або відсутності в доктринальних документах НАТО і ОДКБ. Кодування встановлюється відповідно до набору критеріїв.

Кодифікатор аналізу документів НАТО представлений в таблиці № 1, документів ОДКБ -у таблиці № 2.

Таблиця 1 - Кодифікатор аналізу документу НАТО

№	Критерії	Число згадувань у тексті	Коментарі
1.	Оборона	10	Акцентування уваги на тому, що "оборона" носить колективний характер; крім того, це найбільш важливе завдання альянсу
2.	Стримування	4	Стримування як таке і захист від будь-якої загрози
3.	Агресія	1	Передбачається захист як від безпосередньої агресії так і від загрози агресії
4.	Співпраця	17	Орієнтація на консолідовану підтримку партнерів

			а також на діалог з союзниками і іншими акторами
5.	Безпека	69	Дуже значима категорія - необхідність забезпечення максимальної міри захисту (політичними і військовими засобами)
6.	Загрози	17	Протистояння усьому спектру сучасних викликів і загроз
7.	Ресурси	7	Необхідність забезпечення достатнього рівня фінансових військових, людських ресурсів максимальна ефективність їх використання
8.	Ефективність	15	Орієнтація на максимальну результативність в рішеннях всього спектру завдань, що стоять перед військово-політичним альянсом
9.	Кібератаки	2	Необхідність вдосконалення способів протидії цьому сучасному вигляду загроз
10.	Тероризм	8	Необхідність забезпечення максимальної міри захисту від екстремізму

Таблиця 2 - Кодифікатор аналізу документу ОДКБ

№	Критерії	Число згадувань у тексті	Коментарі
1.	Оборона	5	Вдосконалення системи обороноздатності держав-членів військово-політичного альянсу
2.	Стримування	0	Ця категорія, як правило, рідко використовується в концептуальних документах російського і

			пострадянського дискурсу
3.	Агресія	2	Передбачається захист як від безпосередньої агресії так і від загрози агресії
4.	Співпраця	13	Необхідність вдосконалення системи взаємодії між союзниками
5.	Безпека	74	Забезпечення максимальної захищеності колективних інтересів країн-учасниць ОДКБ
6.	Загрози	18	Протидія усьому спектру чинників, які можуть привести до дестабілізації того або іншого регіону колективної безпеки
7.	Ресурси	4	Консолідація зусиль і матеріальних засобів союзників для реалізації стратегічної мети
8.	Ефективність	4	Упор на оснащення ефективними засобами ведення озброєної боротьби на основі багатосторонніх цільових програм
9.	Кібератаки	0	Термін "кібер" не використовується. При цьому інформаційна загроза трактується ширше (технологічна дія дія на інформаційно-психологічному рівні)
10.	Тероризм	19	Необхідність забезпечення максимальної міри захисту від екстремізму

Таким чином, проведений аналіз дозволив здійснити порівняння вказаних стратегічних документів НАТО і ОДКБ при використанні набору з десяти критеріїв, серед яких оборона, стримування, агресія, співпраця, безпека,

загрози, ресурси, ефективність, кібератаки, тероризм. Найбільш важливим з них як для НАТО, так і для ОДКБ являється безпека. Для Північноатлантичного альянсу вказаний критерій пов'язаний, раніше всього, з необхідністю забезпечення найвищої міри захисту політичними і військовими засобами. У межах ОДКБ поняття "безпеку" зв'язано із забезпеченням максимальною захищеності колективних інтересів країн-учасниць. Схожа позиція військово-політичних альянсів за критеріями "агресія", "співпраця", "загрози", "ресурси". При цьому у сторін різне розуміння кібератаки : у ОДКБ більше акцентований критерій "тероризм" як необхідність забезпечення максимальної міри захисту від екстремізму. Представляється, що він міг би стати базисом для налагодження конструктивної взаємодії по лінії НАТО - ОДКБ.

Вважаємо за доцільне запропонувати наступні практичні рекомендації до процесу підготовки і ухвалення зовнішньополітичних рішень у відповідних державних відомствах країн, що є членами Організації Договору про колективну безпеку:

1) на рівні вищого політичного керівництва необхідно звернути особливу увагу на наявність критерію "стримування" в стратегічних документах НАТО (стримування як таке і захист від будь-якої загрози) і розглянути можливість використання цієї категорії доктринальних документах ОДКБ;

2) на рівні Ради міністрів закордонних справ необхідно взяти до уваги різницю згадок критерію "ефективність" в стратегічних документах НАТО і ОДКБ (15 і 4 відповідно) і з урахуванням цього інтенсифікувати розвиток і ефективне використання інструментів "м'якої сили", а також активізувати розвиток міжрегіональної співпраці і культурно-гуманітарних контактів;

3) на рівні Ради міністрів оборони необхідно звернути увагу на частоту згадки критерію "тероризм" в стратегічних документах НАТО і ОДКБ (8 і 19 відповідно) і з урахуванням цього чинника розробляти конкретні програми з фінансовим обґрунтуванням, що дозволяють поглибити військово-технічну і військово-політичну співпрацю (як у межах ОДКБ, так і по лінії НАТО - ОДКБ).

ВИСНОВКИ

Після розпаду Радянського Союзу упродовж більшої частини 1990х років пострадянський простір знаходився на периферії зовнішньополітичної уваги Росії. Під час нашого магістерського дослідження ми висвітлили генезу, сутність та особливості регіональних безпекових відносин в постбіполярний період розвитку міжнародних відносин. Все це відбувається в умовах динамічних світових змін та перемінній внутрішньо-політичній ситуації. Світ не може бути однополярним, він вразливий і це наочно продемонстрували цинічні терористичні акти останніх років у різних кутках світу. Міжнародний тероризм, як нова небезпека, поряд з небезпекою розповсюдження зброї масового ураження (ЗМУ), продовжують тестувати правильність міжнародної політики, ефективність та надійність міжнародної безпеки і оборони.

Нами досліджено основні напрями та особливості реалізації зовнішньої політики держав ОДКБ в постбіполярний період та ключові проблеми зовнішньої та воєнної політики держав ОДКБ.

Простежено процес трансформації ДКБ в ОДКБ відповідно до змін внутрішньої політики держав та міжнародних реалій. Ми виокремили особливості політики як держав ОДКБ щодо вирішення регіональних конфліктів на міжнародній арені. І одночасно переконались у результативності НАТО як гаранта національної безпеки, зокрема для країн Балтії. Під час нашого дослідження ми дійшли думки, що роль НАТО в системі Євroatлантичної безпеки є визначною.

Дослідивши ОДКБ як інструмент російського впливу на пострадянський простір, можна зрозуміти, що останнє засідання ОДКБ ознаменувало собою початок кінця цієї організації. Чи існувала вона насправді, чи народилася вже мертвою. Зокрема, 23 листопада 2022р., у столиці Вірменії відбувся саміт Організації договору про колективну безпеку (ОДКБ). Саме в Єревані наразі дислокується її найвищий орган – Рада колективної безпеки. І саме Єреван учинив гучний демарш в організації.

Коротко нагадаємо історію створення ОДКБ. Після розпаду СРСР пострадянські незалежні держави – Вірменія, Казахстан, Киргизія, Росія, Таджикистан і Узбекистан – підписали в Ташкенті 15 травня 1992 року договір про колективну безпеку (ДКБ). Його мета – уникати збройних конфліктів між собою та захищати одні одних від зовнішніх ворогів.

Наступного року до ДКБ долучилися Азербайджан, Грузія і Білорусь. Вступ Баку і Тбілісі не може не дивувати, адже саме тоді Азербайджан зазнав поважних поразок у боях з Вірменією за Нагірний Карабах. Грузія теж потерпала від фатальних невдач у війні за Абхазію. Причому причина цих обох поразок була одна й та ж: потужна підтримка Росією ворожої сторони. Причому не лише зброєю та логістикою, а й безпосередньою участю російських вояків у конфлікті. А зрозуміло, що саме Москва не просто відігравала провідну роль у ДКБ, а фактично вся організація створювалася під неї, під її, як ми вже знаємо, реваншистські інтенції.

У 1999р. обговорювалося продовження дії договору, Азербайджан, Грузія та Узбекистан відмовилися підписати відповідні протоколи і припинили участь в договорі. Тих п'ятеро країни, що залишилися, на засіданні ДКБ, яке відбулося 14 травня 2002 року в Москві, ухвалили рішення про перетворення ДКБ на повноцінну міжнародну організацію — Організацію договору про колективну безпеку (ОДКБ). 2006 року до ОДКБ долучився Узбекистан. Це сталося на тлі погіршення відносин Узбекистану зі Заходом після подій в Андижані, тоді під час операції силовиків проти протестувальників загинули щонайменше 187 людей. Проте 2012 року Узбекистан призупинив своє членство в ОДКБ, й одекабістів знову стало п'ятеро. Так залишається і донині.

Москва хотіла створити з ОДКБ такий собі «Варшавський договір-2», який би міг протистояти НАТО, посилювати впливи Кремля у світі, підтримувати амбіції російського керівництва на світове лідерство. Виявилося, що організація не здатна дати собі раду навіть на власній території.

Яскравим доказом цього стало збройне протистояння Вірменії й Азербайджану. Впродовж усієї гарячої фази війни за Нагірний Карабах восени

2020 року ОДКБ «курило в кутку» й 44 дні спостерігало, як Баку займається «шмаганням вірменських немовлят».

Ще складніша ситуація виникла з ОДКБ у 2022р. У середині вересня цього року спалахнув застарілий конфлікт уже між двома дійсними членами ОДКБ – Киргизстаном та Таджикистаном. Ці дві країни мають 984 км загального кордону, близько половини якого досі не демарковано. У бойових сутичках на кордоні, які тривали п'ять днів, загинули 62 громадяни Киргизстану і 59 громадян Таджикистану.

Рада організації оприлюднила заклик мирно врегулювати протистояння і на цьому заспокоїлася.

Єдиний випадок за всю історію організації, коли вона продемонструвала свою силу, – це казахстанський прецедент. У січні 2022 року Рада колективної безпеки ОДКБ вперше (і поки що востаннє) у своїй історії задіяла колективні миротворчі сили. Реагуючи на масові протести, які почалися після різкого підвищення цін на скраплений газ і переросли в протистояння протестувальників з правоохоронцями на вулицях казахстанських міст, президент Казахстану Касим-Жомарт Токаєв п'ятого січня звернувся до Ради ОДКБ по підтримку, щоб «надати допомогу у подоланні терористичної загрози». Фактично військовики країн-членів організації були використані з поліційною метою, що аж ніяк не відповідає статуту й програмним цілям організації, яка мала б захищати своїх учасників від зовнішнього вторгнення.

Вчасно усвідомили у Тбілісі, що ОДКБ створюється фактично кремлем не для того, щоб захищати країн-учасниць від зовнішнього вторгнення чи щоб уникати прикордонних конфліктів. Головна її мета – допомагати Москві у протистоянні зі Заходом. А ще: оберігати від падіння дружні до Кремля режими, як це власне й було реалізовано в Казахстані в січні цього року. Проаналізувавши твердження експертів ми дійшли висновку, що головним тригером у розвалі ОДКБ стане поразка Росії у війні з Україною. Москва всіма силами намагалася затягнути країни-учасниці воювати проти українців, але отримала відкоша навіть від такого свого вірного васала, як Білорусь. Тож

військова поразка й тиск Заходу, можна припустити, дуже швидко переконає учасників ОДКБ полишити цю нікому не потрібну структуру. Російська “миротворчість” або “членство в російськоцентричній Організації Договору про колективну безпеку (ОДКБ)” – це незмінний ніж у спину у кризовій ситуації.

Зовсім інша історія в тих країн, які співпрацюють та увійшли в НАТО. Північноатлантичний альянс їх головний захисник. Беручи до уваги пострадянський простір це країни Балтії (Латвія, Литва, Естонія). І міжнародні відносини цих країн пострадянського періоду свідчить про те, що глобальні проблеми пов’язані з безпекою їм не загрожують. Дані країни знаходяться під захистом НАТО, ніби під «парасолькою».

Після розпаду Радянського Союзу майже усі країни колишнього східного блоку заявили про бажання приєднатися до Північноатлантичного договору (альянс НАТО). Російські ЗМІ і сам Кремль невпинно стверджують, що НАТО, обдуривши Росію, агресивно розширювався на схід і тим самим створив загрозу на її межі. Проте історія приєднання до НАТО країн Східної Європи, і особливо країн Балтії, показує, що Північноатлантичний альянс зовсім не поспішав розширюватися, а Росія не завжди була проти.

«Якщо ви подивитеся на карту, то країни Балтії – це півострів НАТО, і тому ми маємо свої побоювання. Звичайно, ми обговорюємо з нашими союзниками можливість збільшення їхньої присутності тут, щоб діяти як стримуючий фактор», – сказав прем’єр-міністр Естонії Кайя Каллас. Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг заявив, «якщо Росія знову застосує силу проти України та продовжить вторгнення, тоді ми маємо серйозно розглянути необхідність подальшого збільшення нашої присутності у східній частині Альянсу».[108]

Естонія, Латвія та Литва, які колись керувалися з Москви, з 2004 року є членами НАТО та Європейського союзу і давно домагаються більш активної участі НАТО. Підрозділи НАТО були розгорнуті у Литві, Латвії, Естонії та Польщі після того, як Росія анексувала Крим в Україні у 2014 році. У кожному

з них налічується трохи більше як 1 000 військовослужбовців. І як головний підсумок у міжнародних відносинах країн Прибалтики виринає думка що на цій території ніколи не велись воєнні дії. Це свідчить про те ,що НАТО надає їм високий рівень захищеності від зовнішніх загроз.

У магістерській роботі ми проаналізували між ОДКБ та НАТО під час формування системи безпеки у Співдружності незалежних держав. Охарактеризовано проблеми, які перешкоджають налагодженню партнерства між НАТО та ОДКБ, а також простежили перспективи їх взаємин у контексті інтеграційних процесів у військово-політичній сфері на пострадянському просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Azerbaidzhanu_zaiavyv_pro_zavershennia_viiny_v_nahirnomu_karabasi_986777 Азербайджан вперше оприлюднив втрати у війні в Карабасі—тисячі людей – 3.12.2020. –
Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-55174141>.
2. Алексійченко О. Політика Російської Федерації щодо «заморожених» конфліктів на пострадянському просторі. Політологічний вісник. 2013. Вип.71. (2013). С. 503 –
514. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pv_2013_71_47
3. Аляєв А. ОДКБ як система колективної безпеки. https://i-sng.ru/observer/observer/N1_2007/067_077.pdf.
4. Ардачев О. Західноєвропейський союз в системі європейської безпеки. М., 1998. С.153.
5. Арістотель. Твори: в 4 т.: пер. с древнегрецького. М., 1983. Т. 4.
6. An Emerging Consensus — a study of American Public Attitudes on America's Role in the World // College Park, 1996.
7. Batchelor T. The map that shows how many NATO troops are deployed along
Russia's border. 2017. 5 February. URL: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-nato-borderforces-map-where-are-they-positioned-a7562391.html>
8. Biresselioglu M., Demir M.H., Dönmez S. Danish straits versus Turkish straits: the potential impact of prospective Russian oil exports. Revista Română de Studii Baltice i Nordice. 2014. Vol. 6, iss. 2. P. 223-239.
9. Бжезинський З. Велика шахова дошка. Панування США та його стратегічні імперативи. К., 1998. С. 248.
10. Бжезинський З. Вибір: світове господство або глобальне лідерство. М., 2004. С. 131.
11. Бордюжа Н. Як ОДКБ удосконалює систему колективної безпеки. Міжнародне життя. 2009. № 10 .С.

- 12.Бордюжа Н. Організація Договору про колективну безпеку – надійний інструмент у боротьбі з тероризмом у Євразійському просторі. *Міжнародне публічне і приватне право*. 2007. № 3. С. 21.
- 13.Бузина О. Залізний закон революцій. *Сьогодні*. 2014. 29 берез. С. 12.
- 14.Бартош А.А. Стратегічна культура як інструмент військово-політичного аналізу. *Військова думка*. 2020. № 7. С. 6-21.
- 15.Vershbow A. NATO and Russia: Why Transparency is Essential. URL:Americanrhetoric.com/speeches/dwightdeisenhowerfarewell.html An Emerging Consensus — a study of American Public Attitudes on America's Role in the World // College Park, 1996. 15. www.nato.int/review.htm/.
- 16.Василенко І. Геополітика сучасного світу: навчальний посібник.. М: Гардарики, 2016. 317 с.
- 17.Власюк С.О.Національна безпека України: еволюція зовнішньої політики: Вибр. наук. Праці. К.: НІСД, 2016. 528 с.
- 18.Гібридна війна Путіна –ніхто не знає, як відповісти 2014. 28 апр. URL:<http://argumentua.com/stati/gibridnaya-voina-putina-nikto-ne-znaet-kak-otvetit>.
- 19.Глави Міноборони США и Фінляндії засудили «російську агресію». 2017.22березня.URL:<http://www.rbc.ru/rbcfreenews/58d1e8329a79479f5796fe77>
- 20.Глушков В. М. Введення в АСУ: монографія. Київ: Техника, 1972. 430 с.
- 21.Горбатова О. Загальна зовнішня політика і політика безпеки ЄС: розвиток проблеми. М.: ІЄ РАН, 2003. 64 с.
- 22.Довгань Е.Ф., Розанов А.А. Організація Договору про колективну безпеку (2002 2009). Ковчег, 2010.140с.https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/ODKB_c_NUMERACIEJ_0.pdf
- 23.Дорохіна К. Аналіз стратегії ОДКБ в сфері протидії тероризму. <https://cyberleninka.ru/article/n/analiz-strategii-organizatsii-dogovora-o-kollektivnoy-bezopasnosti-v-sfere-protivodeystviya-terrorizmu/viewer>

- 24.Дугін А. Основи геополітики. М., Видавництво «Арктогея-центр», 2000. С. 428.
- 25.Dahl A.-S. (ed.). Baltic Sea Security. How can allies and partners meet the new challenges in the region? Copenhagen, 2016.
- 26.Donald Trump Sets Conditions for Defending NATO Allies against Attack. URL: https://www.nytimes.com/2016/07/21/us/politics/donald-trump-issues.html?hp&action=click&pgtype=Homepage&clickSource=story-heading&module=a-lede-package-region®ion=topnews&WT.nav=top-news&_r=0
- 27.Eisenhower D. Farewell Address delivered. 1961. 17 January. URL: http://www.ExerciseSteadfastJazz2013.Scope.Aim.Components.Conduct.Locations.URL:http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2013_10/20131031_131031-SFJZ13-Factsheet.pdf
- 28.Європейська система безпеки: міжнародно-правові аспекти становлення і розвитку: Автореф. канд. юр. наук: 12.00.11 [Електронний ресурс] Нац. юр. акад. України ім. Я. Мудрого. – Харків 2003. – 20 с.
- 29.Європейське суспільство: проблеми 80-х років / За ред. Ю.А. Борко, І.В. Гаврилової. Ч.2. М., 1989. С.91.
- 30.Єдиний Європейський Акт. С.30. Розділ: Положення про європейське співтовариство в області зовнішньої політики Документи Європейського Союзу. Т. 2. С.33.
- 31.Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV
- 32.Західноєвропейська інтеграція: проєкти і реальність. За заг. ред. В.Б. Княжицького. – М., 1997. – С.57.
- 33.Здравомислов А.Г. Міжнаціональні конфлікти у пострадянському просторі. М.: Аспект Пресс, 1999. 78 с.;

- 34.Зовнішні справи. №5. 2016. С. 15–17; Рустамова П. Нагірний Карабах: Ходжалинський геноцид: Золян С. Нагірний Карабах: проблема і конфлікт С. Золян М.: Лінгва, 2001. 198 с.
- 35.Coffey L., Kochis D. The Role of Sweden and Finland in NATO's Defense of the Baltic States. URL:<http://www.heritage.org/research/reports/2016/04/the-role-of-sweden-and-finland-in-natos-defense-of-the-baltic-states>
- 36.Foreign Policy. Spring, 1999. P. 104.
- 37.January. URL: <http://neweasterneurope.eu/articles-and-commentary/2247-trump-russia-and-the-new-geopolitics-of-the-baltics>
- 38.ISSN 1999-5717 (Print), ISSN 2617-278X (Online). Вісник ХНУВС – Bulletin of KhNUA. 2019. № 4 (87)
- 39.Каплан Лоуренс. «НАТО 1948: народження трансатлантичного альянсу», видана Роумен і Літлфільд. Нью-Йорк, 2007.
- 40.Катастрофогенний чинник політичного насилля // Політ. менеджмент. 2004.№ 3 (6). С. 15–18.
- 41.Кириченко О.В.Латвія-НАТО: інтеграція і співпраця в регіоні Балтійського моря. Проблеми всесвітньої історії. 2021. № 4(16)
- 42.Князєв С. М. Управління: мистецтво, наука, практика : навч. посіб. Мінськ:Арміта — Маркетинг — Менеджмент, 2002. 511 с.
43. Корж Г. Історія ненависті. Чи був Карабаський конфлікт невідворотним? Всесвіт. №3. 2017. С. 182 – 187.
- 44.Корнелл С. Конфлікт в Нагірному Карабасі: динаміка и перспективи рішення. Режим доступу: http://www.sakharov-center.ru/azrus/az_016.htm
- 45.Kramer F., Nordenman M. The Case for a More Robust NATO Presence in the Baltic Sea. URL:<http://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/the-case-for-a-more-robust-nato-maritime-presence-in-the-baltic-sea>
- 46.Kyiv. International week in Kiev–NATO after Prague. Course syllabus. NATO defense college. –Rome, Italia. 10–14 February 2003.

47. Lexington: Donald Trump seems to see allies as a burden. NATO leaders make a pitch to the president. The Economist. 2017. 4 February. URL: <http://www.economist.com/news/unitedstates/21716034-nato-leaders-make-pitch-president-donald-trump-seems-see-alliesburden>
48. Латвія і Литва збільшують витрати на оборону до 2018 року. 2016. 24 серп. URL: <http://www.rubaltic.ru/news/24082016-latviya-i-litva-uvelichat-oboronu/>
49. Лекції з предмету: Основи Національної безпеки України, автором яких є консультант Міжнародного агентства бізнес-безпеки «СБР», кандидат юридичних наук Лисенко С.О. <http://vabb.com.ua/news/lekcia-nac-bezpeka.html>
50. Лисенко О. О. Правові аспекти захисту суспільства від негативного інформаційного впливу // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. Київ, 2010. № 2(4). С. 31–34.
51. Mattis, Finnish Defense Minister Meet at Pentagon Ahead of Counter-ISIS Talks U.S. Department of Defense. URL: <https://www.defense.gov/News/Article/Article/1125921/mattisfinnish-defense-minister-meet-at-pentagon-ahead-of-counter-isis-talks>
52. Макіавеллі Н. Государ. Роздуму на першу декаду Тіта Лівія. Москва: АСТ, 2022. 704 с.
53. Марибашир Е. Стратегія залученні міжнародних організацій до справедливого рішення армяно-азербайджанського, нагорно-карабахського конфлікту. Гілея. №10. 2017. С. 425–429.
54. Межевич Н.М. Прибалтика 2.0. Четверть века «вторых республик» URL: <http://www.proatom.ru/modules.php?name=News&file=article&sid=7297>
55. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 12.03.2021) Олег Поплавський, доцент кафедри філософії, соціології та історії Дніпровського державного аграрно-економічного

- університету кандидат історичних наук , доцент Олег Левін, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ кандидат історичних наук, доцент <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/6450/1/21.pdf>
56. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 12.03.2021)
57. Морз Ф. М., Кимбелл Дж. Е. Методи дослідження операцій: пер. с англ. Москва: Сов. радио, 1956. 292 с.
58. Мороз В. В. Національна безпека — безпека людини. Київ: Екслібрис, 2014. 61 с.
59. Milne R. Swedes ponder joining Nato as Trump presidency focuses minds. The Financial Times. 2016. 21 November. URL: <https://www.ft.com/content/8b83d6e2-aff9-11e6-a37c-f4a01f1b0fa1>
60. Nacionālās drošības koncepcija, apstiprināta Saeimā 2005. gada 2. februārī. URL: <http://www.am.gov.lv>
61. NATO chief: No military threat to Baltics // The Baltic Times. 2017. 18 March. URL: http://www.baltictimes.com/nato_chief_no_military_threat_to_baltics/29. NATO International Week. Syllabus and Readings. 11–15 February 2008.
62. NATO International Week. Syllabus and Readings. 14–18 February 2005. Kyiv.
63. NATO International Week. Syllabus and Readings. 9–13 February 2004. Kyiv.
64. NATO/Handbook/2006–2007. Public Diplomacy Division. 1110 Brussels, Belgium. ISBN 92-845-0184-9. HB-UKR-0406.
65. Naylor A. Trump, Russia and the new geopolitics of the Baltics. The New Eastern Europe. 2017.
66. «НАТО Ревю» щоквартальний електронний часопис. 2002.

67. Чеховська М. М., Остроухов В.В. Національна безпека: навч. посіб. М. за заг. ред. проф. М. М. Чеховської. Київ: Нац.акад. СБ України, 2017. 344 с.
68. Nichol J. Central Asia's Security: Implications for U.S. Interests. CRS Report for Congress. – Washington, D.C.: Congressional Research Service, March 11, 2010. – Pp. 18
69. Носович А. НАТО відмовив Прибалтиці в «російській загрозі». URL: <http://www.rubaltic.ru/article/politica-i-obshchestvo/20032017-nato-otkazal-pribaltike-vrossiyskoyugroze/>
70. Носович А. Скинути баласт: президент Трамп відмовиться від Прибалтики. URL: <http://www.rubaltic.ru/article/politica-i-obshchestvo/09112016-tramp-otkazhetsya-ot-pribaltiki/>
71. ОДКБ: відповідальна безпека. <https://mgimo.ru/upload/iblock/387/387c908802e9e63682c179e862b81342.pdf>
72. Організація Безпеки Співробітництва Європи. [Електронний ресурс]. Офіційний сайт. Режим доступу: www.osce.org/ru/.
73. Організаційно-правові засади державного управління у галузі національної безпеки [Електронний ресурс] : <http://studies.in.ua/admin-pravo-shpora/2101-organizacyno-pravov-zasadi-derzhavnogo-upravlnnya-u-galuz-oboroni.html>
74. Орлов А. ОДКБ в новій системі координат глобальної міжнародної безпеки <https://www.interanalytics.org/jour/article/view/2/3>
75. Partnerības Harta starp Latvijas Republiku, Igaunijas Republiku, Lietuvas Republiku un Amerikas Savienotajām Valstīm. Vašingtonā, 1998. gada 16. janvārī. URL: <http://www.am.gov.lv>
76. Партнерство заради безпеки: досвід країн НАТО та українська перспектива? / За заг. ред. О.І. Соскіна // Інститут трансформації суспільства. 2007. Розділ 2. (Олав Берстад. (Нідерланди). 31.05.2007).

- 77.Переслегін С. Самовчитель гри на світовій шахівниці: основні поняття геополітики. Класика геополітики: XX століття. М. Видавництво "АСТ", 2003. С. 711.
78. Платон. Зібрання творів: в 4 т.: пер. з древньогрецького К, 1990-1994.
- 79.Постанова Верховної Ради України "Про концепцію (основи державної політики) національної безпеки України"
- 80.Президент Азербайджану заявив про завершення війни в Нагірному Карабаху-11.11.2020.-Режимдоступу: <https://zik.ua/news/world/prezydent>
- 81.Richards J. Denial-of-Service: The Estonian Cyberwar and Its Implications for U.S. National Security. URL: <http://www.iar-gwu.org/node/65>
- 82.Ridgwell H. US Signs Defense Pacts With Baltic States, but NATO Allies Wary of Trump Era. 2017. 18 January. URL: <http://www.voanews.com/a/united-states-defense-pactsbaltic-states/3681669.html>
- 83.Райхель Ю. Карабах. Кремль зацікавлений у підвищенні температури заморожених конфліктів уздовж периметра своїх кордонів. День. – 2016. 5 квітня.
84. Рябека А. Передумови виникнення нагірно-карабаського конфлікту Актуальні проблеми міжнародних відносин: збірник наукових праць. – Київ, Вип. 95. Ч. 1. – 2011. С. 72–74.
- 85.Сааті Т. Л. Математичні методи дослідження операцій : монографія:пер. з англ. Воєніздат. 1956. 420 с.
- 86.Слободян О. Ф. Воєнна політика держав ОДКБ : історія та сучасність. <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/119337/113868>
87. Смоленська А. Президенти Балтії і США підписують Хартію про партнерство. Дієна. 1998. 17 січня.
- 88.Соскін О. І. Партнерство заради безпеки : досвід країн НАТО та Українська перспектива? : колективна монографія. Інститут транансформації суспільством. Київ, 2017. 478

89. Стефанович Д. Настоящее и будущее танков ОДКБ
https://www.researchgate.net/publication/346632935_Nastoasee_i_budusee_tankov_ODKB
90. Stoicescu K., Praks H. Strengthening the Strategic Balance in the Baltic Sea Area. Report. International Centre for Defense and Security. Tallinn, 2016.
91. The Brussels Summit Declaration. Brussels, 11 January, 1994. URL: <http://www.nato.int>
92. The Alliance's Strategic Concept / Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington, D.C. on 23rd and 24th April 1999. URL: <http://www.nato.int>
93. The Rome Declaration. Rome, 8 November, 1991. URL: <http://www.nato.int>
5. Uldis Umulis. Neatkarības atgušana un jaunie uzdevumi ārpolitikā / "NATO un Latvijas drošība". Latvijas Republikas ārlietu ministrija. 2003. P. 27.
94. Уткін С.В. Основні інструменти загальної зовнішньої політики безпеки Європейського Союзу // Світова економіка і міжнародні відносини М., 2005. № 11.
95. Hanks J. The Role of the Baltic Region for the United States. An analysis of U.S. presidential rhetoric from the Reagan years to today. FIIA Working Paper. 2015. No. 86.
96. http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ist_2011_40_22.
97. http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_134436.htm?selectedLocale=en
International Herald Tribune. 2002. 5–6. P. 7.
98. <https://www.eata.ee/ru/nato/estoniya-v-nato/>
99. <https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2023/07/27/7166563>
100. <https://novayagazeta.ee/articles/2022/07/06/strany-baltii-put-v-nato>
101. <https://www.radiosvoboda.org/a/25315305.html>
102. <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3790148-latvia-rozpocala-neoficijni-konsultacii-sodo-visunenna-glavi-mzs-na-posadu-genseka-nato.html>

103. <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3754033-u-litvi-hocut-zakriti-se-dva-kpp-na-kordoni-z-bilorussu.html>
104. <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-csto-troop-russia-analysis/31644330.html>
105. <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-csto-troop-russia-analysis/31644330.html>
106. <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-csto-troop-russia-analysis/31644330.html>
107. <https://www.ifri.org/ru/espace-media/lifri-medias/francuzskiy-ekspert-o-situacii-v-kazahstane-tokaev-vyhodit-iz-krizisa>
108. <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20230919-zavzhdy-zakinchuyetsya-odnakovo-podolyak-zasterig-postradyanski-krayiny-vid-druzhby-z-rf/>
109. <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20230919-zavzhdy-zakinchuyetsya-odnakovo-podolyak-zasterig-postradyanski-krayiny-vid-druzhby-z-rf/>
110. Чирва Ю. І. Нагірно-Карабаський конфлікт: геополітичний вимір / Ю. І. Чирва // Збірник наукових праць [Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди]. Серія : "Історія та географія". 2011. Вип. 40. С. 90-94.
111. Шибасєва, Є.А. Право міжнародних організацій. – М.: Міжнар. відн., 1986 р. – С. 139; Amerasinghe C.F. Principles of the Institutional Law of International Organizations / C.F. Amerasinghe. – 2nd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2005. – P. 165- 166; Alvarez J.E. International Organizations as Law-makers / J.E. Alvarez. – New York: Oxford University Press, 2005.
112. Щербаков А. Військові почули дзвін і не повірили. Щож сказав американський генерал? Бізнес и Балтія. 1998. № 50 (928). 12 березня.
113. Uldis Umulis. Neatkarības atgušana un jaunie uzdevumi ārpolitikā / "NATO un Latvijas drošība".Latvijas Republikas ārlietu ministrija. 2003. P. 27.

114. U.S. Department of Defense. NATO Enlargement and the Baltic States: What Can the Great Powers Do? Washington, 2015
115. U.S. Government, U.S. Military, Department of Defense (DoD). Baltic COIN: Using a Counterinsurgency Model to Counter Russian Hybrid Warfare in the Baltics – NATO Responds to Putin’s Aggression, Protection for Eastern Europe, Estonia, Latvia and Lithuania. Washington 2017.
116. U.S. Government, U.S. Military, Department of Defense (DoD). Geopolitics and Planning for a High-End Fight: NATO and the Baltic Region, Airpower and Geopolitical Angst, The New Russian Threat, Considering a High-End Fight with Russia, Putin. Washington, 2017.
117. U.S. Strategy Plan Calls for Insuring No Rivals Develop A One-Superpower World. The New York Times. 1992. 8 March. URL: <https://work.colum.edu/~amiller/wolfowitz1992.htm>
118. U.S. Strategy Plan Calls for Insuring No Rivals Develop A One-Superpower World. The New
119. York Times. 1992. 8 March. URL: <https://work.colum.edu/~amiller/wolfowitz1992.htm>.

Додаток 1

Президент Асамблеї Чарли Роуз з керівниками делегацій трьох країн Балтії. Мадрид, 1991 г. Фото: NATO Parliamentary Assembly 1955 -2005. 50 Years of Parliamentary Diplomacy

Додаток 2

Перелік міжнародних договорів, ув'язнених у рамках ДКБ, ОДКБ

- Договір про колективну безпеку, від 15.05.1992 р.
- Протокол про продовження Договору про колективну безпеку від 15.05.1992 р., від 02.04.1999 р.
- Угода про основні принципи військово-технічної співпраці між державами-учасниками Договору про колективну безпеку від 15.05.1992 р., від 20.06.2000 р.
- Угода про статус формувань сил і засобів системи колективної безпеки, від 11.10.2000 р.
- Протокол про порядок формування і функціонування сил і засобів системи колективної безпеки держав-учасників Договору про колективну безпеку від 15.05.1992 р., від 25.05.2001 р.
- Протокол про порядок здійснення контролю за цільовим використанням продукції військового призначення, що поставляється у рамках Угоди про основні принципи військово-технічної співпраці між державами-учасниками Договору про колективну безпеку від 15.05.1992 р. від 07.10.2002 р.
- Статут Організації Договору про колективну безпеку, від 07.10.2002 р.
- Угода про правовий статус Організації Договору про колективну безпеку від 07.10.2002 р.
- Угода про створення єдиної системи технічного прикриття залізниць держав-членів Організації Договору про колективну безпеку від 28.04.2003 р.
- Протокол про внесення змін і доповнень в Угоді про основні принципи військово-технічного співпраці між державами-учасниками Договору про колективну безпеку від 15.05.1992 р. від 19.09.2003 р.
- Протокол про внесення змін і доповнень в Протокол про порядок здійснення контролю за цільовим використанням продукції військового призначення, що поставляється у рамках Угоди про основні принципи військово-технічної співпраці між державами-учасниками Договору про колективну безпеку ДКБ від 15.05.1992 р. від 22.11.2004 р.
- Угода про взаємне забезпечення збереження секретної інформації у рамках Організації Договору про колективну безпеку від 18.06.2004 р.
- Угода про оперативне устаткування території, спільному використанні об'єктів військової інфраструктури держав-членів Організації Договору про колективну безпеку від 18.06.2004 р.
- Угода про підготовку військових кадрів для держав-членів Організації Договору про колективну безпеку від 23.06.2005 р.
- Протокол про внесення змін до Угоди про створення єдиної системи технічного прикриття залізниць держав-членів Організації
- Угода про миротворчу діяльність Організації Договору про колективну безпеку від 06.10.2007 р.

- Угода про створення системи управління силами і засобами системи колективної безпеки Організації Договору про колективну безпеку від 6.10.2007р.
- Протокол про механізм надання військово-технічної допомоги державам-членам Організації Договору про колективну безпеку у випадках виникнення загрози агресії або здійснення акту агресії від 6.10.2007 Договору про колективну безпеку від 28.04.2003 від 23.06.2006
- Угода про підготовку кадрів для правоохоронних, протипожежних, аварійно-рятувальних органів і спеціальних служб держав – членів Організації Договору про колективну безпеку від 5.09.2008р.
- Протокол про внесення змін і доповнень в Угода про правовий статус Організації Договору о колективній безпеці від 7.10.2002 р.
- Угода про колективні сили оперативного реагування Організації Договору про колективну безпеку від 14.06.2009 р.

Додаток 3

ОДКБ втрачає позиції

